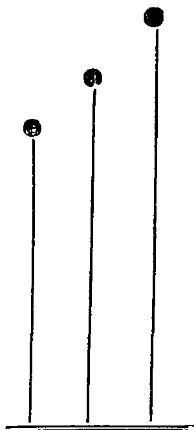
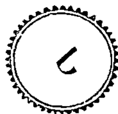
વિરાટ જાગે છે ત્યારે

મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

અન ત કાળની અઘોર મોહનિદ્રામા પડેલો વિરાટ પામર, ક્ષુદ્ર અને તુચ્છ એવા કર્મના હુમલાઓથી ખૂબ ઘવાયો પણ જ્યારે એ જાગે છે ત્યારે, જાગરણની શરૂઆતના સમયમા કેવા મ થનો જામે છે તેને સ વેદનપૂર્ણ શૈલીમા આલેખતુ પુમ્નક

પ્રકાશક :

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ
૫૦૮૧/૩, બીજે માળે, યાજ્ઞિક ઇન્સ્ટિટ્યૂટ સામે,
રતનપોળના નાકે, ગાંધી રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.

લેખક પરિચય :
સિદ્ધાન્તમહોદધિ, સચ્ચારિત્રચૂડામણિ
સ્વ. પૂજ્યપાદ આ. ભગવન્ત શ્રીમદ્વિજય
પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજા સાહેબશ્રીના વિનેય

મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

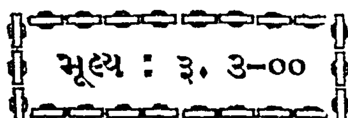

પ્રથમ સંસ્કરણ : નકલ : ૨૦૦૦
વિ. સં. ૨૦૨૩ આશ્વિન શુક્લ પંચમી
દ્વિતીય સંસ્કરણ : નકલ : ૧૦૦૦
વિ. સં. ૨૦૩૪ મહા શુક્લ-૧
વીર સં. ૨૫૦૪ તા. ૮-૨-૭૮

મુદ્રક :
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
ધી નવપ્રભાત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ-૧

• વિકાસની વેદના

એક હતુ વન

વસતુ હતુ ત્યા સિંહ–સિંહણનુ એક યુગલ

એક વખત સિંહણે બચ્ચાને જન્મ આપ્યો

એ જ વખતે બકરાના ટોળાને લઈને એક ભરવાડ ત્યા આવ્યો

સિંહણ બેભાન પડી હતી સિંહ ત્યા ન હતો ભરવાડે પરિસ્થિતિનો લાભ ઉઠાવ્યો

નવપ્રસૂત બચ્ચાને ઉપાડી લઈને ચાર પગે ઊપડી ગયો ગામ ભણી

બકરાના ટોળામા સિંહશિશુ ઊછરવા લાગ્યુ

બચ્ચુ તો સિંહનુ હતુ પણ એણે પોતાને બકરુ માની લીધુ.

બાળ બકરાની જોડે એ રમે છે, ઘાસ ખાય છે, પાણી પીએ છે અને બકરાની જેમ બે બે કરતુ દોડાદોડ કરે છે.

મહિનાઓ વીતી ગયા

પોતે સિંહ છતા પોતાને બકરુ માનતુ આ બાળ પોતાની જાતને વીસરી ગયુ, સાવ જ વીસરી ગયુ

પણ ..

એક દી આવ્યો.

બચુ ચરતાં હતાં ચારો, સાથે રમીને. બેં બેં કરતાં દોડતાં હતાં. આગળની તેમ દિલમાં દિલ મિલાવીને.

ત્યાં એક ત્રાડ પડી. બધાં ય બકરાં-બકરી સ્તબ્ધ થઈ ગયાં; બચુનાં ગાત્ર કંપવા લાગ્યાં.

બચુએ ઊંચે જોયું. એક વિકરાળ સિંહ. હાય! હવે શું થશે? મોતનું ભૂત આંખ સામે નાચતું દેખાયું.

જીવ બચાવવા બચુ જીવ લઈને દોડ્યા. પણ આ શું? પોતાને આજ સુધી બકરું માનતું સિંહશિશુ કેમ દોડતું નથી? પેલા સિંહની સામે ટગર ટગર કેમ જોઈ રહ્યું છે?

સિંહશિશુના અંતરમાં એક અગમ્ય વલોપાત જાગી ગયો છે સિંહનાં દર્શને!

પોતાનું કલ્પિત સ્વરૂપ આજે વેરવિખેર થતું હતું.

"રે! હું કોણ?" પહેલો પ્રશ્ન એના લમણે ઝીંકાયો!

"શું હું બકરું નહિ?"

અંતરમાંથી અવાજ આવ્યો. "ના, ના. જરાય નહિ."
"તો હું કોણ?"

"શું હું 'તે' છું? સામે જે સિંહ છે તે હું છું?"

"હા. જરૂર, જરૂર." અંતર પોકારી ઊઠ્યું.

અને.... અને....

એકદમ ત્રાડ નાંખી; આજ સુધી બેં બેં કરતા સિંહના બચ્ચાએ.

એ ચારે પગે કૂદ્યું.... કોઈ આગભરી મસ્તી એના

રોમરોમમા પ્રગટ થઈ એ મસ્તીને એ જીરવી ન શક્યુ. એ દોડી ગયુ

જઈને ઊભુ રહ્યુ પેલા સિહની પાસે " રે! 'હુ' તો 'તુ' જ છુ હા હા તુ તેજ હુ જરૂર, જરૂર આપણા બેયના સ્વરૂપમા અસાધારણ સામ્ય દેખાય છે!" સિહની સામે એકીટશે જોતી આખો બગડી ઊઠી.

પણ ત્યા તો મને બળવો પુકાર્યો! સિહગર્જના કરતુ એ મન બોલી ઊઠ્યુ, "નહિ, નહિ હુ તે હુ જ છુ. તુ પણ હુ નહિ તુ, તુ છે, હુ, હુ છુ અથવા તુ હુ એક જ છીએ માટે હુ, હુ જ છુ

વિરાટ જાગે છે ત્યારે શુ બને છે? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર સિહશિશુની આ પરાક્રમ કથા જ આપી દે છે

હતો એક અધકારમય કાળ પગર્ધોના ગણિત પણ જ્યા ખૂટી જાય એટલા યુગો અને મન્વન્તરો એ કાળનાં અધારજળમા ડૂબી ગયા છતા ય એ અધકારયુગનો કાજળ-ઘેરો લીસોટો આગળ ને આગળ કૂચ કરતો જ ગયો

અનત હતી એ અધિયારી ગત અને અનત હતી વિરાટની એ નિદ્રા! નિદ્રામા ને નિદ્રામા જ એણે અનત સ્વપ્નો આશ્લેષ્યા, એમને સત્ય બનાવવા એ ખૂબ મથ્યો પણ નિદ્રા એ નિદ્રા જ છે, નિદ્રાનુ સ્વપ્ન એ સ્વપ્ન જ છે.

આ વિરાટને જાગવુ ન હતુ છતા સ્વપ્નને સત્ય બનાવવુ હતુ મથ્યો ખૂબ મથ્યો પણ સ્વપ્ન તે સ્વપ્ન જ રહ્યુ

પણ એક પળ આવી. અંધિયારી રાતનો છેડો દેખાવા લાગ્યો.

પ્હો ફાટયો.

કોક સંતે આવીને એને ઢંઢોળ્યો.

અરુણોદય થયો.

ઊંઘ બગાડનાર તરફ અકળાયેલા–ખીજાયેલા વિરાટે આંખો ખોલી.

વિરાટ જાગ્યો.

સંતે એને બેઠો કર્યો; ઊભો કર્યો.

અનંતસુખની ચીસો પાડનાર વિરાટને એણે અનંતસુખનો પંથ બતાડયો.

સૂર્યોદય થયો.

માર્ગની આંટીઘૂંટીને ઉકેલતો એક ગ્રન્થ સંતે હાથમાં દીધો.

અને....

વિરાટે કદમ ઉપાડયું, સંતે બતાવેલા પંથે. વિનાશી સુખનો કંત હવે હરણફાળે ચાલવા લાગ્યો અવિનાશીના પંથે.

હવે આવી ગયો'તો અંત એની અનંત નિદ્રાનો. હવે છોડી દીધો'તો એણે તંત એની સ્વપ્નસૃષ્ટિને સત્ય બનાવવાનો.

એ જાય; એ જાય; એ ચાલ્યો જાય એકલવીર વિરાટ !

વિરાટ ચાલ્યો જાય છે.

પગ નીચેથી પંથ પણ સરકતો જાય છે.

અનંત અંધિયારી રાતનો અંત આવી ગયો !

વિરાટ જાગ્યો ઊઠ્યો કદમ માંડ્યું ચાલ્યો હવે ચાલ્યો જ જાય છે બસ, ચાલ્યો જ જાય છે મહાપથના અજવાળાં ચીરતો ચીરતો એકલવીર વિરાટ આગળ ધસતો જ જાય છે

હમણાં જ—જોતજોતામાં દેશે અનંતના બારણે ટકોરા,

હમણાં જ—જોતજોતામાં દેશે શિવસુંદરી, એનાં મોંઘેરા દર્શન !

.

હમણાં જ—જોતજોતામાં જ નાખી દેશે એના કંઠે વરમાળા

.

અનંત અંધિયારી રાત એ આપણો અચરમાવર્ત્તકાળ-ચરમાવર્ત્તકાળ એ તો શત-શત કિરણે પ્રકાશતા અધ્યાત્મના સ્નેહરશ્મિને ઊલટતે દિલે વધાવતો પ્રકાશ પ્રકાશનો પંથ

ગાઢ નિદ્રામાં પડ્યો'તો વિરાટ, એની અંધિયારી રાતમાં.

ભૂલી ગયો'તો ભાન એના સ્વરૂપનાં, અને સ્વીકારી લીધું હતું સ્વરૂપ બકરીના બચ્ચાનું રતો ! સ્વપ્નસૃષ્ટિના એ સ્વામીએ

પણ જ્યાં એની નિંદ ઉડાડી કો'ક કારુણ્યમૂર્તિએ ને તે જ્યાં એને દર્શન થયું કો'ક પરમાત્માનું ત્યાં જ એક કાળમીંઢ પથ્થર તૂટી પડ્યો એના લમણે, જાયદાઓના વિરાટ પહાડમાંથી છૂટો પડીને

સોડહમ રે ! હું કોણ !

શું હું માનવ નહિ? શું દેખાય તે મારું સ્વરૂપ નહિ? હું ગૌર નહિ? હું ધનવાન નહિ? મારી પ્રિયતમાનો કંત નહિ? શું મળમૂત્રે ભરેલું શરીર તે જ હું નહિ! કોઈ બતાવો કે તો પછી હું કોણ?

પરમાત્મા સામે છે. સંત બાજુમાં જ ઊભા છે. વિરાટની અપાર અકળામણને બે ય જોઈ રહ્યા છે. પણ કોઈને કશું કહેવું નથી. જે કહેવું છે તે તો હવે એ જાતે જ થોડી જ વારમાં સમજી લેવાનો છે.

ત્યાં જ વિરાટ ચીસો પાડે છે. નાऽहम्....‘‘ના, ના, હું શરીર નહિ, હું ધનવાન નહિ, હું કોઈનો કંત નહિ.... ના, ના. જરાય નહિ.’’

સંત સાંભળે છે પણ અકળાતાં નથી. કેમ વારુ?

વિકાસની એ વેદના છે તેથીસ્તો. વિકાસની વેદના વિના વિરાટ ને સ્વત્વની સંવેદના શક્ય જ નથી. આવી સ્વયંભૂ આવેદના જેવું સુંદર બીજું કશું નથી.

વિરાટ બૂમો ઉપર બૂમો પાડે છે; કપાળે મુક્કીઓ ઉપર મુક્કીઓ મારે છે.

જો હું શરીર નહિ તો હું કોણ? મને કોઈ કહો તો ખરા કે હું કોણ છું?

વેદનાનાં મધુરતમ સંવેદનોમાં વિરાટ મૂર્ચ્છિત થઈ જાય છે.

આ હતી તેની આધ્યાત્મિક મૂર્છા (Spiritual coma). હવે અહીં જ એ પામવાનો હતો સ્વરૂપનું ભાન. વિકાસની વેદનાનો હવે બીજો તબક્કો શરૂ થઈ ગયો હતો.

વિરાટે એક મોટી ચીસ નાખી દીધ

સોऽहम् ઓહ ! ઓહ ! હવે સમજાયુ કે હુ તે જ છુ તે–સામે ઊભેલા પરમાત્મા જ મારુ સ્વરૂપ છે

અને

વિરાટે દોટ મૂકી

દોટ ન હોય માત્ર અજાગૃતિમા—ઊંઘના સમયોમા જાગેલો બેઠો થયા વિના રહે ખરો ?

બેઠેલો ઊભો થયા વિના કદી રહી શકે ? ઊભો થઈ ગયેલો દોટ મૂકી દીધા વિના બીજુ કાંઈ જ કરી શકે ?

જાગૃતિ એટલે જ વિકાસ

'વિકાસ એટલે જ દોટ

વિરાટ પહોચે છે આનદઘન પરમાત્માની પાસે

બાળભાવે કહે છે, 'ઓ આનદમૂર્તિ ! त्वमहम् રે ! તુ જ હુ છુ હો ! હુ બીજુ કાંઈ જ નથી તુ જ છુ હુ છુ '

કરુણામયી માતા પાસે વિરાટ વામણો બને છે બાળ બનીને એની ગોદમા ખીલે છે, એની હૂફમા જ જીવે છે, એની કરુણાના સ્તન્યપાને જ પુષ્ટ થાય છે એક દી આવે છે બાળ, વિરાટ હવે વિરાટ, વિરાટ બને છે

વિકાસના છેલ્લા તબક્કામા એ પ્રવેશ કરે છે

અને

એ આનદઘન એક દી અનોખુ ગીત લલકારી નાખે છે अहमहम् રે ! હુ, હુ જ છુ, હુ બીજુ કોઈ નથી. હુ એ હુ જ છે

સ્વમાં સ્વત્વનું દર્શન એ જ સર્વોત્કૃષ્ટ પરમાત્મદર્શન.

વિકાસની ઊર્ધ્વમુખી ગતિનું એ અંતિમ કેન્દ્ર.

વિરાટ જાગે છે ત્યારે એ પહેલી ચીસ પાડે છે કોऽहम्! જાગૃતિમાં જીવંતતા આવે છે ત્યારે એ પુકારી ઊઠે છે નાऽहम्! અને પછી તો હિલોળે ચડેલા જાગૃતિના સાગરો ઘૂઘવાટ કરતાં કહી જાય છે સોऽहम्! અંતરિક્ષને આંબી જતાં એના પડછંદા ઘણુઘણુતાં કહી દે છે त्वमहम्! અને પછી શાન્ત પડતો એ સાગર સુમધુર સૂરે સહુને જણાવે છે, अहमहम्.

જેને કોऽहम् એવો પ્રશ્ન પણ લમણે વાગતો નથી એ ઊંઘતો વિરાટ છે. ચરમાવર્ત્તની અંધિયારી રાતમાં અથડાતો-કુટાતો સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં રાચતો દયનીય વિરાટ છે.

બેં બેં કરતું, બાવળ ચાવતું પોતાને બકરીનું બચ્ચું માનતો વામણો વિરાટ છે.

વિરાટ તો વિરાટ જ હોય.

જાગૃતિનો કાળ એ જ વિરાટનો 'વિરાટ' દર્શક કાળ છે.

વામન એવો હું વંદન કરું છું, વિકાસની એ વેદના-માંથી સફળતાપૂર્વક પાર ઊતરતાં સિંહશિશુઓના ચરણોમાં!

દાનસૂરિજી જૈન જ્ઞાનમંદિર
કાળુપુર રોડ, **અમદાવાદ-૧**
વિ. સં. ૨૦૨૩
આશ્વિન શુક્લ પંચમી

લિ.
ગુરુપાદપદ્મરેણુ
મુનિ ચન્દ્રશેખરવિજય

• ક્રમદર્શન

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ તરફથી
બહાર પડતાં પુસ્તકોનાં
પ્રાપ્તિસ્થાનો :

•

સોમચંદ ડી. શાહ
'સુઘોષા' કાર્યાલય
જીવનનિવાસ સામે,
પાલિતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

•

જૈન પ્રકાશન મંદિર
જશવંતલાલ ગિરધરલાલ
દોશીવાડાની પોળ, કાળુપુર,
અમદાવાદ-૧.

•

સેવંતીલાલ વી. જૈન
૨૦, મહાજનગલી, પહેલે માળે,
ઝવેરી બજાર, મુંબઈ-૨.

•

શ્રી સર્વોદય સાહિત્ય મંદિર
રેલવેસ્ટેશન, પ્લેટફોર્મ નં. ૧ ઉપર
અમદાવાદ-૧.

•

ગૂર્જર સાહિત્ય ભવન
મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસરની
બાજુમાં, ગાંધી રોડ,
અમદાવાદ-૧.

મુખ્ય ઓફિસ :

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ
૫૦૮૨/૩, બીજે માળે,
યાજ્ઞિક ઇન્સ્ટિટ્યૂટ સામે
રતનપોળના નાકે,
ગાંધીરોડ,
અમદાવાદ-૧.

પુણ્યવંતા મહાવિદેહક્ષેત્રના તપ-સ્વાધ્યાયનિરત, મહાસંયમી મુનિવરોના સાર્થમાંથી, ન જાણે ભૂલા પડીને વિખૂટા પડેલા આ ભરતક્ષેત્રમાં આવી ચડેલા આ છે — સિદ્ધાન્તમહોદધિ સુવિશુદ્ધસંયમમૂર્તિ, વાત્સલ્યમહોદધિ કર્મશાસ્ત્રનિપુણમતિ સ્વ. આચાર્ય ભગવંત

શ્રીમદ્ પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજા સાહેબ

અગણિત ઉપકારોના ઋણભાર નીચે દબાયેલા અમારા

આપના ચરણોમાં કોટાનકોટિ વંદન

લિ. પ્રતાપનાથ તથા પ્રવિણકુમાર દલીચંદ તથા
અ. સૌ. મધુકાન્તા પ્રતાપનાથ તથા હસુમતિ પ્રવિણકુમાર
નુબાઈ

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ અંગેની તમામ માહિતિ મેળવવા માટે આ પુસ્તકના છેડે આપેલું ટ્રસ્ટી મંડળનું નિવેદન નજરમાં લેવા નમ્ર વિનંતિ છે.

ટ્રસ્ટી મંડળ

રૂપિયા પાંચ હજારનું દાન કરીને
ફોટો મુકાવો.

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટના પુસ્તક વિભાગમાં રૂ. પાંચ હજારનું દાન કરનાર દાતાનો નાનો ફોટો [પુરૂષનો જ ફોટો લેવાશે.] દરેક ભાવી પ્રકાશનોમાં મુકાશે. આ ફોટા નીચે દાતાનું માત્ર નામ આવશે.

આજે જ આપનો ફોટો મુકાવો.

[૧]

એક જ લક્ષ્ય

કોઈ તમને પૂછે કે તમારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે? તમારા જીવનની આરાધના કયી? તમારું કર્તવ્ય શું?

તમે શું જવાબ આપશો? મને કોઈ આવા પ્રશ્નો પૂછે તો હું બેધડક કહી દઉં કે મારું લક્ષ્ય દોષવિનાશ.

મારી આરાધના દોષવિનાશની

મારું કર્તવ્ય દોષવિનાશનું

બીજા શબ્દોમાં આત્મશુદ્ધિને જીવનનું લક્ષ્ય કહેવાય પરંતુ મને 'દોષનાશ' શબ્દ વધુ પસંદ પડે છે અને તે સહેતુક છે

આત્મશુદ્ધિ એ ગુણ છે અવગુણથી ભરેલા આપણને ગુણની ગંધ પણ ક્યાં છે? ગુણની અનુભૂતિ વિના ગુણ પ્રાપ્તિની સમજ શે પડે? ગુણપ્રાપ્તિ કાજે ભીષણપુરુષાર્થની ગીતાનો મંગલ શ્લોક શે ગવાય? ગુણ તો આપોઆપ પ્રગટે, જો દોષના આવરણો દૂર થાય

ગુણ પ્રાપ્ત કરવા માટે પુરુષાર્થની કશી જરૂર નથી. સર્વગુણસંપન્ન બનવા માટે સર્વદોષમુક્ત થવાની જ આરાધના સાધવાની.

દોષમુક્ત બનો. તત્ક્ષણ તમે ગુણસંપન્ન બનો જ છો.

નહેરનું પાણી આગળ વધતું નથી તો તે વખતે પાણીને ધક્કા કાં મારો ? જે વચ્ચે ક્યારો ધરબાયો છે એને જ ઉપાડી લો, પછી પાણી તો આપમેળે વહેવા જ લાગશે.

સ્ફટિકનો સહજ ગુણ છે સફેદાઈ, પણ રક્તવસ્ત્રના સંગથી એ લાલ બન્યું છે. ફરી સ્ફટિકને સફેદ જોવું હોય તો તેની ઉપર સફેદો મારવાની કશી જરૂર નથી. લાલ વસ્ત્ર દૂર કરો કે સફેદાઈ તો આપોઆપ દેખાશે.

ગુણ ઉત્પન્ન કરવાનો નથી, એ તો અનાદિ સહજ છે. દોષનાશ જ ઉત્પન્ન કરવાનો છે એટલે આ દૃષ્ટિએ ક્ષમાગુણ ઉત્પન્ન કરવાનો નથી પરંતુ ક્રોધનાશ જ ઉત્પન્ન કરવાનો રહે છે.

આપણે ક્રોધનો વિનાશ કરીએ એટલે ક્ષમા તો આપોઆપ પ્રાપ્ત થાય. ક્રોધવિનાશ એ જ ક્ષમા નથી પરંતુ ક્રોધ-વિનાશથી ક્ષમા પ્રાપ્ત થાય છે. ક્રોધવિનાશ થયો કે તરત જ ક્ષમા પ્રાપ્ત થાય. ક્ષમા પ્રગટ થાય. વસ્તુતઃ તો એક ઢાલની બે બાજુ છે; દોષવિનાશ અને ગુણપ્રાપ્તિ. એટલે આપણા જીવનના લક્ષ્ય તરીકે દોષવિનાશને કહેવાય તેમ ગુણપ્રાપ્તિને પણ કહી શકાય જરૂર. પરંતુ માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ હું

જીવનલક્ષ્ય તરીકે દોષવિનાશને કહેવાનુ વધુ પસદ કરુ છુ તેનુ કારણ એ છે કે દોષોની આપણને અનુભૂતિ છે જ્યારે ગુણની એવી અનુભૂતિ નથી

જેમ આપણે દોષદુષ્ટ છીએ તેમ દુનિયા પણ બહુધા દોષદુષ્ટ છે ! ગુણિયલ તો વિરલા જ મળે ! એટલે સ્વમા અને પરમા, જ્યારે ને ત્યારે દોષો તો ખૂબ જોવા મળે જીવનમા ડોકિયુ કરીએ ઝઘડા અને ટટા જ સભળાશે ! કોઈના વાગ્યુદ્ધ અને મારામારી જોવા મળે ત્યારે થોડી પણ સાન ઠેકાણે હોય તો તરત સમજાય કે ક્રોધકષાય બહુ જ ખરાબ વસ્તુ છે આ ત્રાસ ! આ હાયવોય ! આ ચીસાચીસ ! નહિ નહિ આ પળે દૃઢ સકલ્પ કરુ છુ કે જીવનમા ક્રોધ તો કદી નહિ કરુ

ક્રોધ કેટલો ભયજનક છે એ આ રીતે અનુભવે સમજાય તેવી બાબત છે અને એથી એના વિનાશ માટે જ્વલત પુરુષાર્થનો પ્રાદુર્ભાવ થવાની પણ પરિપૂર્ણ શક્યતા છે

આવુ ક્ષમા માટે ઓછુ સભવિત છે ક્ષમાશ્રમણ મુનિ તો ક્યાક જ જોવા મળે એટલે ક્ષમાની અનુભૂતિ ન થવાથી ક્ષમાશીલ બનવાની આરાધના કાજે પ્રચડ ઉત્સાહ ક્યાંથી જાગે ? ક્રોધની અનુભૂતિ છે માટે ક્રોધમુક્ત બનવાની સાધના માટેનો ધગધગ પુરુષાર્થ અચૂક જન્મ પામી જાય

એટલે દોષપૂર્ણ જગતમા દોષદર્શન શક્ય છે

દોષવિનાશનો સંકલ્પ સુશક્ય છે અને દોષવિનાશનો પુરુષાર્થ પણ સહજ પ્રાપ્ય છે. જ્યારે ગુણપ્રાપ્તિ વગેરે અત્યન્ત દુર્લભ છે. એટલે જ હું એમ પણ કહેવાનું સાહસ કરું છું કે મુક્તિ નહિ પણ બંધનવિનાશ માટે આરાધના કરો. ભલે વસ્તુ એક જ છતાં વિચારમાં ઘણું મોટું અંતર પડે છે.

મુક્તિની અનુભૂતિ નથી. મુક્તિ કોઈ દી' જોઈ નથી, માત્ર સાંભળી છે. સાંભળ્યાનાં સુખ કેટલાં? બંધન તો આંખે દેખ્યું છે! કાને સાંભળ્યું છે! ધ્રૂજતે હૃદયે અનુભવ્યું છે!

બંધનના ત્રાસ, બંધનની યાતનાઓ અને બંધનની ભયાનકતાઓ સંસારીને સમજાવવી પડે તેવી નથી. જે બંધને સર્વાંગે ભરડો લીધો છે, જેણે જીવને ઊભો ને ઊભો ચત્તોપાટ પછાડી પછાડીને ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકરાવી છે. હાડકે હાડકું ખોખરું કરી નાખ્યું છે એ બંધનના વર્ણનની જરાય જરૂર હોય ખરી?

એ તો માની આગળ મામાનાં વર્ણન જેવી વાત થઈ! મુક્તિ એ શુદ્ધ સત્ય છતાં સુની સુનાઈ કથા જેવી છે!

બંધન તો આંખે દેખ્યો હેવાલ! જીવે જાતે અનુભવેલો ભયાનક સિતમ! એટલે જ સિદ્ધિની તાલાવેલી કરતાં બંધન તોડી નાંખવાની તાલાવેલી જગવવાનું વધુ સરળતાભર્યું લાગે છે. પ્રચંડ પુરુષાર્થની વેદીમાં જીવનોનાં જીવનોનું બલિદાન કરી દેવા જોગી શહાદતને વરવાનું પ્રચંડબળ નસનસમાં વ્યાપી જાય છે.

આ બધન ! બસ, તોડી નાખુ કડાકા કરતુ
આ ગુલામી ! બસ, ફગાવી દઉ એક જ ધડાકે
આ હોળી ! બસ, ઠારીને જ જપુ

સિદ્ધિ કરતા ' બધન–તોડ'ની વિચારણા જબ્બર બળ ઉત્પન્ન કરી શકે છે

ગુણપ્રાપ્તિ કરતા દોષવિનાશની આરાધના પ્રચડ ઉત્સાહ જન્માવી આપે છે પરલોકને નજર સામે લાવો, એકેકા દોષે મર્જાતી ભીષણ યાતનાઓની ભડકે બળતી, પાવક જ્વાળાઓ કલ્પના કરો, ત્રાસી જશો એક પણ દોષ, એક પણ રૂવાડે ન ફરકે એ માટે સાબદા બની જશો

અનત દોષો સત્તામા પડયા છે ! ગમે તે પળે, ગમે તે ક્ષેત્રમા, ગમે તે નિમિત્તે જાગી પડે ! અને ભયકર ભૂકપોથીય ભયાનક આચકો આપે !

ક્ષણ ક્ષણની મહેનતે ઊભી કરેલી કણકણની આરાધનાઓ એક જ પળમા ધારાશયી કરે ! દોષોનુ તોફાન બહુ ભયાનક હોય છે ! મહાસયમીને એકાદ પણ અસાવધ પળે આ દોષો ધૂળ ચાટતો કરી શકે છે

એને એક અસાવધ પળ આપો ! પછી સિહ શિયાળ બને ! શિયાળ મસલુ છે ! મસલુ નાનકડુ મગતરુ છે ! અસભવિત પણ આપણા માટે સભવિત ન બને તેવુ કાઈ જ નથી અસાવધ પળમા કશુ ય અસભવિત નથી એ માટે તો એવી ત્રાસદાયી હોનારત વિનાની પળોમા દોષવિનાશની

આરાધના માટે જ સદૈવ સજ્જ રહેવું જોઈએ. ખૂબ અપ્રમત્તપણે અંતર્મુખ બનીને આત્મામાં ખીચોખીચ ભરેલા અને જીવનમાં ફેલાયેલા દોષો ચૂંટીચૂંટીને વીણી કાઢવા જોઈએ. તુચ્છતા પીડતી હોય તો તુચ્છતાની ખરાબી વિચારવી. તુચ્છતાઓની અવદશા જોવી. તુચ્છતાથી સર્જાતી પ્રેમની—વાત્સલ્યની સ્મશાનયાત્રા જોવી અને એથી ત્રાસી ઊઠીને તુચ્છતાનો વિનાશ કરવાનો સંકલ્પ કરવો. પછી અતુચ્છને—મહામના—મુનિને અનંત વંદના કરવી. આ રીતે પ્રત્યેક દોષ માટે સમજવું.

દોષવિનાશ માટે આ જ ક્રમિક ઉપાય છે કે પ્રથમ દોષ જોવો. દોષની અંતરથી કબૂલાત કરવી, તેના નાશની ભાવનાથી ભાવિત થવું; અને નિર્દોષને ભાવભર્યા નમસ્કાર કરતા રહેવા અને દુષ્ટ પણ દોષમુક્ત થાય એવી ભાવનાથી ભાવિત થવું.

બીજો ઉપાય છે દોષના નિમિત્તથી દૂર રહેવાનો. સ્ત્રીરાગ પજવતો હોય તો સ્ત્રીથી જ દૂર રહેવું. શ્રીખંડનો રાગ ત્રાસ દેતો હોય તો શ્રીખંડનો જ ત્યાગ કરી દેવો.

બાળસાધકને માટે આરાધનાનો આ સરળમાં સરળ ઉપાય છે કે તેણે રાગરોષના દોષના જન્મદાતા નિમિત્તનો જ ત્યાગ કરી દેવો. નિમિત્તના સાન્નિધ્યમાં જ પ્રાયઃદોષ ઉત્તેજના પામે છે. નિમિત્તના અભાવે દોષ શાન્ત રહી, નિર્બળ બની મૃત્યુ પામે છે. છોડ નાનકડો હોય તો બકરાં ચાવી ખાય. એને મોટો કરી દેવો હોય તો વાડ બાંધવી જ જોઈએ.

પછી વાડ વિનાય એ ટકી શકે છે મજલ નથી મોટા બગ્ગાની કે કાઈ કરી શકે !

ત્યાગ એ વાડ છે ! વાડનો ઇન્કાર એ વાડના અસ્તિત્વમા સફળતાનો સદેહ છે એ દુ સાહસ છે જીવલેણ ભ્રમ છે અને તેથી જ થતો વાડનો ત્યાગ એ જીવનનો આપઘાત છે

મારી તો આ સ્પષ્ટ સમજ છે અનુભવે વધુ સ્વચ્છ બની છે દોષના સર્જક નિમિત્તોની સાથે રહેવુ, ભેપરવા જીવવુ અને લાજવાબ વર્તવુ અને પછી ગમે તે પળે જીવનને કોઈ મોટા પાપથી કલકિત કરી નાખવુ આવો આત્મા જરાય દયાપાત્ર ન ગણાય

અશુભ નિમિત્તોથી નાસો ! શુભ નિમિત્તોને ઝડપો ! દોષવિનાશ બહુ જ ઝડપી બનશે અનત દોષોનો વિનાશ —સર્વનાશ સર્જવાનુ લક્ષ્ય કા ભૂલીએ ? પળની પણ અસાવધાનીમા થનારા કારમા ભૂકપ આચકા કેમ વીસરીએ ?

નિમિત્તોથી નાસભાગ કરવા માત્રથી દોષના ઝેર ડખના ભાગ સુધી આવી જાય છે, પછી તો ગુરુકૃપાથી પ્રાપ્ય સ્વાધ્યાયાદિના બળે પળમાત્રમા એ ઝેર બહાર એચી ન ખાય, દોષવિનાશ એ જ જીવનનુ લક્ષ્ય છે, તો હવે આઘુ પાછુ જોયા વિના, આઘુ પાછુ કર્યા વિના આઘા પાછા થયા વિના એ લક્ષ્યને જ વીધવા સજ્જ બનીએ, એકાગ્ર બનીએ, એકલક્ષ્ય બનીએ અને દેવગુરુની અસીમ કૃપાથી એ લક્ષ્યને અવશ્યમેવ વીધી નાખી બેડો પાર કરીએ

★

[૨]

સાધનાનું લક્ષ્યબિંદુ : ચિત્તશુદ્ધિ

જેનું યૌવન ફાટ ફાટ થઈ રહ્યું છે, એના ચિત્તમાં કામ ક્યારે જાગી ઊઠશે એ કોણ કહી શકે તેમ છે ? જેના પુણ્યની વણજાર દોમદોમ કરતી ચાલી જાય છે એને લપસી પડતાં કેટલી ક્ષણો લાગશે તે કોણ જાણી શકે તેમ છે ? જેનું નાવ માનપાનના સાગરમાં જ આગળ ધપ્યું જાય છે એને ડૂબવાનો ભય ક્યારે હોય એ કહી શકાય તેવી બાબત તો નથી જ.

જીવનમાં વિકાસ અવશ્ય સાધવો છે, પણ વિનાશને નોતરનાર સામગ્રીઓને જો ડામવામાં ન આવે તો વિકાસની વાતો હવામાં બાચકાં ભરવા જેવી બની જાય છે. વિનાશની સામગ્રી છે, ચિત્તની અંદર પેસતી ધીરે ધીરે ઘર કરતી ગંધાતી –ખદબદી ઊઠેલી અશુદ્ધિઓ–ગંદકીઓ–ચિત્તનો મેલ.

ગમે તેટલું તપ કરવા દિલ થાય પણ તેની પાછળ ચિત્ત-શુદ્ધિનું લક્ષ્ય રાખ્યું ન હોય તો તપનો અગ્નિ કર્મોને ભરખી લેવાને બદલે આત્માના ગુણોને જ ભરખી જશે.

પદાર્થોને આત્મસાત્ કરવાની દ્દષ્ટિએ જે ઉપદેશ અપાતો ન હોય તે ઉપદેશનુ શાસ્ત્ર આત્માના માટે જ શસ્ત્ર બની જશે

જે આખોથી જોવાઈ ગયેલા રૂપ એની વિનશ્વરતાને દેખાડતા ન હોય તે આખો આતમને આધળો જ કરી દેશે આવા તપમાથી ક્રોધ જન્મ પામશે, આવા ઉપદેશમાથી 'અહ' નો અનાહત નાદ ચાલશે, આવી આખો વિકારોથી ઊભરાઈ જશે અને એ બધોય કચરો જઈને ભરાશે ચિત્તમા જયા ચિત્ત મલિન છે ત્યા આરાધના નિષ્ફળ છે મારા જીવનના અનુભવોમાથી મે આ તારણ કાઢ્યુ છે મને મારા દૈનિક જીવનમા જણાઈ રહ્યુ છે કે મોટી મોટી ગુલબાગો ફૂંકવા છતા હુ કાયાની સાથે ચેડા કરવામા તદ્દન કાયર બની જઉ છુ શાસનના પ્રશ્નો વિચારતા તપી જવા છતા ચિત્તમા સ્વાર્થ સિવાય કોઈનો વસવાટ દેખાતો નથી રામ-રમા વચ્ચેના અતરને આબવા જતા ક્યારેક મારો જ આબાદ ભોગ લેવાઈ જય છે શિષ્યોને યોગ્ય રીતે તૈયાર કરવાની વાતો-યોજનાઓ-ઝુબેશો ઉપાડવા છતા હુ જ એ શિષ્યોના ભારદાર વિચારોથી દબાઈને વળી ગયો છુ

'સાધુ' બનવાની ઉમેદ છતા ચિત્તમા અસહિષ્ણુતા વ્યાપી ગઈ છે એક બાજુ છે આત્મા અને શાસન, બીજી બાજુ છે સ્વાર્થના સસ્કાર ઘણુ ખરુ તો સસ્કારોનુ બળ વધી જતુ જણાય છે એની નીચે આવી ગયા બાદ બધી વાતો નિષ્પ્રાણ બની જાય છે સિંહની ગર્જના કરતો એક જ ક્ષણમા બકરીનો એ બે અવાજ કરવા માટે પણ અસમર્થ થઈ જાય છે

કારણ ? એક જ છે. ચિત્ત શુદ્ધ નથી, સ્વચ્છ નથી, સાત્વિક નથી, ઓજસ્વી અને તેજસ્વી નથી. ત્યાં છે ખળભળાટ, તેમાં છે નર્યો ગરબડાટ, અને ક્લેશ અને કોલાહલ સિવાય, તોફાનો અને તુમુલો સિવાય, દ્વિધાઓ અને દ્વંદ્વો સિવાય એમાં કશું જ દેખાતું નથી.

ચિત્ત શુદ્ધ નથી બનતું માટે જીવન સાત્વિક બનતું નથી. સત્વહીન જીવન ઊછળી ઊછળીને વાતો જ કરી જાણે. એની વાતોનું ફળ કદી ન આવે. ગાજ્યા મેઘ વરસે નહિ. જો શાસન અને સ્વાત્મા માટે મારે કાંઈ પણ કરી છૂટવું જ હોય તો તે માટે જડબાનું જોર એકલું નહિ ચાલે, પુણ્યની અનુકૂળતાથી કામ નહિ થઈ જાય, કલમના કસબથી લોકોનાં દિલો ઉપર ચમત્કારિક અસરો નહિ સર્જાય કે અભિનયો અને વાક્ચાતુરીથી વશીકરણ નહિ કરી શકાય. તે બધાની સાથે સૌથી અગત્યનું જરૂરી બનશે ચિત્તનું શુદ્ધિકરણ; એટલે કુસંસ્કારોનું વિકેન્દ્રીકરણ, વિકારોનું વિલીનીકરણ.

એક પણ મકૃતિયો વિચાર ભિખારી જેવો છે; એને મનના મૂલ્યવાન મંદિરમાં પ્રવેશ આપી શકાય જ નહિ. એક પણ સ્વાર્થનો ભાવ શત્રુ સમાન છે, એને જીવનના કોઈ પણ સમયમાં સ્થાન આપી શકાય જ નહિ. ત્યાગ અને તપથી ચિત્તનો કામ દબાશે પણ મરશે નહિ. પુણ્યના યોગથી દુઃખો દબાશે પણ વિનાશ નહિ પામે, વિઘ્નો ઘડીભર થંભી જશે પણ નાસી નહિ જાય. માનના શિખરે સ્થાન મળશે પણ લાંબો સમય એ ટકશે નહિ, જ્ઞાનના બળે પાપો છુપાશે પણ ટળશે તો નહિ જ.

એ અનિષ્ટ તત્ત્વોની ચિત્તમાંથી નાબૂદી કર્યા સિવાય તો ચાલે જ નહિ કામચલાઉ ઓક્સિજન સુંઘાડીને દર્દથી નિર્ભય કેમ બનાય? ચિત્તની સાથે સદૈવ વિમર્શ કરવાની ખૂબ જરૂર છે કામ કેમ ખરાબ? રામ કેમ સારો? ભોગ કેમ ભયકર? યોગ કેમ ક્ષેમકર? લક્ષ્મી કેમ ગૃદ્ધિનું કારણ? અને લક્ષ્મીપતિ (ભગવાન) કેમ સમૃદ્ધિનું કારણ? અનુકૂળતામાં વિનાશ કેમ? અને પ્રતિકૂળતાની પૂજામાં વિકાસ કેમ? આ બધાય વિકલ્પોને મનના મંદિરમાં ચર્ચવા જોઈએ દિવસોના દિવસો સુધી એકેક વિકલ્પ ઉપર ગંભીર બની વિચારો કરવા જોઈએ અને આપ્તસમત નિર્ણય લાવવો જોઈએ ચિત્તશુદ્ધિનો આ રાજમાર્ગ છે, બીજી બધી પગદંડીઓ છે કદાચ ઉન્માર્ગે ચડાવી દે તોય નવાઈ નહિ

એક વાર આ લક્ષ્ય આવી જાય કે ચિત્તની શુદ્ધિ, સ્વચ્છતા, પ્રસન્નતા એ સાધના ક્ષેત્રે અનિવાર્ય જરૂરિયાત છે તો ચિત્તશુદ્ધિના વિષયમાં વિકાસ થતો જ જાય. મળો દેખાતા જય અને મળોને સાફ કરવાના ઉપાયો પણ આપોઆપ હાથ વતા જાય

ત્યાગ અને તપ ભલે ચાલુ રહે, જ્ઞાન અને ધ્યાનમાં ભલે રત રહીએ, શક્તિની પૂજામાં અને ભક્તિની ઉપાસનામાં ભલે તત્પર રહીએ પણ તેમાંના કોઈનું અજીર્ણ ન થઈ જાય તે માટે ચિત્તશુદ્ધિનું લક્ષ્યપ્રધાન તો બનાવવું જ પડે તે બધાય ચિત્તશુદ્ધિને માટે જ છે તેમનાથી જો શુદ્ધિ ન થાય તો સમજવું કે તેમનું અજીર્ણ થયું, જ્ઞાન-

ફૂટી નીકળ્યું, ધ્યાન ઊઠી નીકળ્યું, ભક્તિ અવળી પડી અને શક્તિ ભેખડે ભરાઈ.

જ્ઞાન, ધ્યાન, ભક્તિ વગેરે તો ચિત્તને શાન્ત જ બનાવે, તેને શુદ્ધ જ કરે અને પુષ્ટ પણ કરે. જો તેમ ન થાય તો તેમનામાં કાર્યકારિત્વ ન આવતાં તેઓ જ્ઞાન, ધ્યાન કે ભક્તિ જ ન કહેવાય. ચિત્ત શુદ્ધ બનાવવું એટલે ચિત્તમાં નવો મળ ભેગો થવા ન દેવો, જૂનો મળ ઉદાર હૈયે કાઢતા જવો, પરાર્થના વિચારોના રેચ લેવા, પછી તો સ્વાર્થના મળને નીકળ્યે જ છૂટકો છે. ચિત્તમાં ખળભળાટ હશે અને ત્યાગ, તપ કે જ્ઞાનના યોગમાં દોડધામ હશે તો તે બધી દોડધામ નિષ્ફળ જશે. ચિત્તનો ખળભળાટ સત્વર શમાવવો પડશે, પછી જ બધું લેખે લાગશે.

❋

સાધનાનુ લક્ષ્યબિંદુ : ચિત્તશુદ્ધિ [૧]

ત્રાજવાના એક પલ્લામા તપ, જ્ઞાન, ધ્યાનના બધા બાહ્ય યોગો મૂકીએ અને બીજા પલ્લામા પ્રશાન્ત, પ્રસન્ન અને શુદ્ધચિત્ત મૂકીએ બેશક, ચિત્તનુ પલ્લુ નમી જાય આત્માની અનતશક્તિઓનુ ઝગઝગતુ ઉત્થાન શુદ્ધચિત્તથી થાય છે, શાસનના મહાનમા મહાન કાર્યોના સર્જન પણ વિશુદ્ધચિત્તાત્મા જ કરી શકે

જેના ચિત્ત ડહોળાયેલા છે, જેના ચિત્તમા વિકૃતિઓનો ખળભળાટ છે એ ચિત્તનો સ્વામી દેહથી ગમે તેવો તપ કરતો હોય, જબાનના જોરથી ગમે તેટલી ઉપદેશની વાતો કરતો હોય, દેશભરમા ગામે બધે ઘુમતો હોય પણ એને સફળતાની કલગી પ્રાપ્ત નહિ થાય વિકૃત ચિત્તની બધી દૈહિક પ્રવૃત્તિઓ ચિત્તમળોને વધારવા માટે જ બને છે.

પેટ બગડેલુ હોય તેના ગમે તેટલુ સારુ પૌષ્ટિક તત્ત્વ નાખીએ તો મળની જમાત જ વધવાની ને ? અનેક

સાધકે આ વિચાર લક્ષ્યમાં લઈ લેવો જોઈએ. એક પણ ક્ષણ ચિત્તના ખળભળાટવાળી ન જાય તેની સતત તકેદારી રાખવી જોઈએ. ચિત્તનો ખળભળાટ એટલે ચિત્તમાં કામક્રોધનું, મદમાનનું, વિષયવિકારોનું, ઈર્ષ્યા–અસૂયાનું અંશતઃ પણ તોફાન. સહેજ પણ ખળભળાટ થાય અને સાધક ચોંકી જાય. અરે! આ મેં શું કર્યું? મેં શા માટે આવો વિચાર કરી નાંખ્યો? મારા આત્માનું હું જ આ રીતે અધઃપતન કરી નાંખીશ? મહામહેનતે કારમાં કષ્ટો વેઠીને, કાંઈક નિર્જરા પણ કરીને વળી અનંતપુણ્ય ભેગું કરીને એના બદલામાં તો માનવનો અવતાર મળ્યો છે. હવે એને નિષ્ફળ બનાવીશ?

બીજું બધું પાલવશે. કાયામાં રોગો ખદબદી ઊઠે તોય પાલવશે અને વાણીથી તદ્દન મૂક થઈ જાઉં તોય પાલવશે કિંતુ એક ક્ષણભર પણ ચિત્તમાં ખળભળાટ જરાય ચલાવી લેવાય નહિ. ચિત્તમાં અશાન્તિ ઊભી થાય, ત્યાં જો કોલાહલ મચી જાય તો આત્માના અનુપમ તત્ત્વનો, એના છુટકારાની યોજનાઓને મૂર્ત બનાવવાનો વિચાર બીજા કયા મંદિરે જઈને કરવો? મનોમંદિર સિવાય આ વિચાર ક્યાંય થઈ શકે તેમ નથી. સર્વત્ર મોહનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી ગયેલું છે અને વસ્તુતઃ તો ચિત્તમાં ખળભળાટ થવો જ ન જોઈએ. સાધક હંમેશ અનિત્યાદિ બાર ભાવનાઓથી સ્વને ભાવિત કરતો હોય, ક્રોધના પ્રસંગે અશરણ ભાવથી રંગાઈ જાય, કામના પ્રસંગે અશુચિ-ભાવથી બરોબર લેપાઈ જાય, વ્યાધિનાં પ્રસંગે અનિત્ય ભાવ-નાથી ભાવિત થવા લાગી જાય અને સર્વત્ર ભવિતવ્યતા કાળ પરિપાક–જીવની યોગ્યતા વગેરેનો વિચાર તો રહેલો જ હોય.

પછી ક્રોધ કયા થાય? કામ શુ કરવા ઉત્પન્ન થાય? વ્યાધિ ચિત્તને શી રીતે કનડે?

સાધકદશા, સાધુવેશ, મુનિભાવ તે આ જ વસ્તુ છે સાધના એટલે ચિત્તની શાન્તિની સિદ્ધિ કાજેના યત્નો આજે તો આ એવી સિદ્ધિને વરેલા મહામુનિઓનુ કાર્ય આપણે લઈ બેઠા છીએ આપણે જ શાસનનુ નાવડુ ચલાવવા સુકાની બની ગયા છીએ, ચિતમા ભારે ખળભળાટ છતા વિશ્વના ખળભળાટ ટાળવા નિષ્ફળ યત્ન કરી રહ્યા છીએ, ચિત્તમા શાન્તિનુ નામ નથી અને વિશ્વશાન્તિના યજ્ઞોમા સ્વાહા અને સમર્પણની ધૂનો મચાવીએ છીએ

ચિત્તમા વિકારો છતા નિર્વિકાર બનવાની સાધનાનુ તત્ત્વ સ્ત્રીઓને સમજાવવા હિંમત કરીએ છીએ, એ વાઘના મોમા હાથ નાખવા જવા જેવુ છે કે બીજુ કાઈ? મને તો લાગે છે કે આપણે મુમુક્ષુ જીવનના પ્રથમ દસ વર્ષમા ચિત્તશાન્તિ માટે વધુ સજાગ બનીને યત્ન કરવો જોઈએ અલબત્ત, તેના ઉપાયો તરીકે જ દશવિધ ચક્રવાલ સામાચારીમા આવી જતા સઘળા અનુષ્ઠાનો છે પણ તે અનુષ્ઠાનોને આચરતી વખતે અંતરમા ચિત્તશુદ્ધિનુ લક્ષ્ય રાખીએ તો જ તે અનુષ્ઠાનોથી ચિત્તશુદ્ધિ સધાય અનુષ્ઠાનો એ લગભગ કાયાનો વિષય છે એનાથી કાયા ઉપર કાબૂ આવી જાય પણ ચિત્ત ઉપર કાબૂ લાવવા માટે ધ્યેય નક્કી કરવુ જોઈએ અનુષ્ઠાનોના સ્વરૂપ સમજી લેવા જોઈએ એ બધાય ચિત્તશુદ્ધિ અને ચિત્તપુષ્ટિ માટે જ છે આ વાત પણ સારી રીતે હૃદયગમ કરી લેવી

જોઈએ. ચિત્તશુદ્ધિ એ જ આપણું જીવન છે. એના વિનાનાં અનુષ્ઠાનોના અલંકારો પ્રાણ વિનાનાં મડદાં ઉપર સજવા માટે બને છે.

આ વાત લક્ષ્યમાં આવશે તો જ ચિત્તના ખળભળાટ શમવા લાગશે. લાખો કલાકો સુધી અનુષ્ઠાનો કરીએ અને દસ મિનિટ સુધી ચિત્તને આત્મસન્મુખ બનાવી રાખીએ તો અનુષ્ઠાનોથી નીપજેલી તાકાત કરતાં લાખો ગણી તાકાત દસ મિનિટની ચિત્તશાન્તિમાંથી આત્મામાં ઉત્પન્ન થઈ જાય. પૂર્વના મહર્ષિઓ ઘોર ઉપસર્ગોને પણ ઝીલી શકતા. એની પાછળ એમના જીવનની ચિત્તશુદ્ધિની ગજબ સાધના જ કારણ હતી. એમણે પ્રાપ્ત કરેલી નિર્વિકારતાએ અને નિષ્કષાયતાએ જ એમને આમરણ કષ્ટોમાં પણ અમર બનાવ્યા હતા.

આર્યકાલિકસૂરિજી પાસે પણ યુવાનવયથી જ ચિત્તશુદ્ધિ સિદ્ધ થઈ ચૂકી હતી. એમના અનુપમ યૌવન-દીપમાં કોઈ પતંગિયાં પડવા આવતાં પણ સહુને તે ઠારતા અને ધર્મનો રાહ ચીંધતા. પોતે તરતા અને સેંકડોને તારતા. અલકાઓને પણ તેમણે શ્રાવિકા બનાવી. વિષકન્યાઓને પણ તેમણે ધર્મકન્યા બનાવી. એટલું જ નહિ પણ ચિત્તશુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલા અદમ્ય આત્મબળના ધસમસતા વેગે આતતાયી ગર્દભિલ્લને પરાસ્ત કર્યો અને ધર્મધ્વજ લહેરાવ્યો.

જીવનમાં બાહ્યસિદ્ધિ તો ગમે તે મેળવી શકે, પણ

એ બાહ્યસિદ્ધિઓને પચાવનાર તો વિશુદ્ધચિત્ત મહાત્મા જ હોય જેના તેનાથી સિદ્ધિના યશ પચે નહિ, અને જો ન પચે તો જીવન બરબાદ થયા વિના રહે નહિ મહામુનિ નન્દિષેણજી પાસે બાહ્યસિદ્ધિઓ બેસુમાર હતી યૌવન ફાટફાટ થતુ હતુ પણ ચિત્તમા ખળભળાટ મચ્યો હતો ભારે યત્નો કરવા છતા એ શમ્યો ન હતો માટે એ સિદ્ધિઓ પચી નહિ વેશ્યાના એક જ વચને સિદ્ધિના પારણા કર્યા અને મહામૂલા જીવનના લીલામ કરી નાખ્યા

આપણુ પૂર્વપુણ્ય આપણને ઊચે લઈ જશે પુણ્યનુ કામ ભૌતિક રીતે ઊચે લઈ જવાનુ છે આધ્યાત્મિક રીતે ઊચે લઈ જનાર તો સવર અને નિર્જરા જ છે પુણ્ય જો એનુ કામ કર્યે જાય અને ભૌતિક રીતે આપણને ઊચે ને ઊચે આસમાનમા ઉડાવતુ જાય તે વખતે જો ચિત્તશુદ્ધિનો સવર નહિ સાધ્યો હોય તો ગમે ત્યારે જીવન બરબાદ થઈ જશે આપણુ જ ઉપાર્જેલુ પુણ્ય આપણુ જ અહિત કરશે

શાસનને ઊચે લાવતા ભૌતિક રીતે આપણે આપોઆપ ઊચે આવીએ પણ આધ્યાત્મિક માર્ગે ઊચે જવા માટે તો અતરમા શુદ્ધિ જાળવી રાખવી જોઈએ ગમે તેટલા મહાન કાર્યો આપણા હાથે થઈ જાય પણ અતરથી ન્યારા જ રહેવુ જોઈએ માનપાન જો નડી જાય તો આવતી કાલે ખાનપાન નડશે અને પરમદિવસે કામ આવીને અતરમા વસેલા રામને ઉખેડી નાખશે વિનાશનો આ વ્યવસ્થિત ક્રમ છે વિકાસ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ આ ક્રમને સમજી લઈને

માનપાનથી જ બચી રહેવાનું શીખી લેવું જોઈએ. ચિત્તને જરાય ખળભળવા દેવું ન જોઈએ. જેનું ચિત્ત શાન્ત હોય એનું વદન પ્રસન્ન હોય, એની કાયા તેજસ્વી હોય, એની વાણી સાકરથી પણ ગળી હોય.

ચિત્તશુદ્ધિની સાધના એટલે ચિત્તની પ્રશાન્તવાહિતા. ખળખળ વહી જતાં સરિતાનાં નીરની જેમ એ વહ્યું જાય. કચરો આવીને પડે તો સત્વર એનો નિકાલ કરે. પણ એ કદી મલિન ન થાય. વહેતાં પાણી નિર્મળ રહે; પ્રશાન્ત વહ્યું જતું ચિત્ત સદૈવ નિર્મળ રહે. એનાં બે જ કામ—એક વહ્યે જવાનું અને બીજું અચાનક આવી પડતા કચરાને ઉકેલવાનું. વહ્યું જાય એટલે પ્રશાન્ત રહે, કચરો ઉકેલતું જાય માટે નિર્મળ રહે. ચિત્તના કચરા ઉકેલવા માટેના બે રસ્તા છે: કાયાને અનુષ્ઠાનોની કસરત આપવી અને ચિત્તને શુદ્ધ ધર્મની સમજ આપ્યા કરવી.

કાયા સાથે વ્યવહારધર્મ બંધાયેલો જ હોય અને ચિત્ત સાથે આદર્શરૂપ નિશ્ચયધર્મ જકડી રાખેલો જ હોય. આ બેયને તેમનાં સ્થાને જ રખાય. ચિત્તમાં વ્યવહારધર્મ અને કાયામાં નિશ્ચયધર્મ પ્રધાન બનીને આવી જાય તો વિકાસની ગાડી પાટા ઉપરથી ઊથલી પડે. જેટલો વ્યવહારધર્મ વિશુદ્ધ હોય એટલી ચિત્તના નિશ્ચયધર્મની શીઘ્ર સફળતા. આપણી સાધના તો વ્યવહારધર્મની. લક્ષ્યમાં ભલે નિશ્ચયધર્મ રહ્યા કરે પણ આચારમાં તો તે નિશ્ચયધર્મ ન હોય. કુંભારના લક્ષ્યમાં ભલે પાકો ઘડો હોય પણ ક્રિયા તો કાચા ઘડામાં જ

હોય એના હાથ કાચા ઘટની તૈયારી માટે જ માટી ઉપર ફરી રહ્યા હોય કાચા ઘટને પાકા ઘટમા ફેરવી દેનાર કુભાર નથી, કાળ છે

અનુષ્ઠાનોના શુદ્ધવ્યવહારને જ આપણે આચરવાનો એને નિશ્ચયની ભૂમિકા સુધી લઈ જનાર, નિશ્ચયમા એનુ રૂપાતર કરી દેનાર તો કાળ છે અર્થાત્ તથાભવ્યત્વનો પરિપાક છે પણ તેથી શુદ્ધનિશ્ચય લક્ષ્યથી બહાર કે કાઈ જવો ન જ જોઈએ અને તે જ રીતે એકલા નિશ્ચયની વાતોને પ્રધાન બનાવીને વ્યવહારને ખોઈ નાખવો ન જોઈએ

વ્યવહાર અને નિશ્ચયના બે મોટા પાયાણ છે બેય તદ્દન જુદા છે છતા એકબીજાને એકમેક થઈને એવા અડી રહ્યા છે કે એમની વચ્ચે રહેલી ભેદરેખાને શોધી કાઢવાનુ કાર્ય અતિમુશ્કેલ બને છે ધર્મને–સદ્ધર્મને પામવા આ આ ભેદરેખાના અજ્ઞાનથી કે વિપરીતજ્ઞાનથી જીવન મુક્તિપથે કૂચ કદમ માડી શકતુ નથી

મને તો એમ લાગે છે કે શ્રીવીતરાગદેવનો ધર્મ એટલે ઘણોખરો વ્યવહારધર્મ નિશ્ચયધર્મની સાધના તો બહુ જ થોડા કાળ માટેની રહે છે આમ હોવાથી જ પ્રભુની દેશનામા વધુ પડતો ઝોક વ્યવહારધર્મ પ્રતિ જ રહેવો જોઈએ આચાર એ આપણા પ્રાણ છે એ હશે તો જ ધર્મ ટકશે, એને ગૌણ બનાવ્યે પણ નહિ ચાલી શકે કહેવાતા નિશ્ચયની ભૂમિકાએ ગયેલો ઘણુખરુ વ્યવહારથી અલિપ્ત હોય છે એવુ અનુભવો કહી જાય છે

'યુદ્ધસ્ય કથા રમણીયા' એ ઉક્તિની જેમ નિશ્ચયની કથા ખૂબ રમણીય હોય છે. પણ નિશ્ચયની સાધના તો અતિશય કપરી છે. અકાળે અને અનધિકારે નિશ્ચય આપવામાં ભારે જોખમ રહેલું છે. અત્યારે આ સ્થાને આ વિષયનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનું મને એટલા માટે જરૂરી લાગ્યું છે કે 'ચિત્તશુદ્ધિ'ને જીવનમાં અપનાવવાનું કહેવા સાથે વ્યવહારને કોઈ ગૌણ બનાવી ન દે, ચિત્તશુદ્ધિને લક્ષ્યમાં જ લેવાની જરૂર છે. બાકીની તો બધી સાધના વ્યવહારધર્મ કે જે દશવિધ ચક્રવાલ સામાચારીમાં અંતર્ગત થઈ જાય છે, તેની જ હોય. એનાથી જ કાળનો પરિપાક થવાનો, આત્મયોગ્યતાનો વિકાસ થવાનો અને આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશમાં નિશ્ચયધર્મ સોંસરો ઊતરી જવાનો. એટલે 'ચિત્તશુદ્ધિ'ની માળાઓ જ જપવાની સારીવ ાત નથી, એ હકીકત હજી સહુ કોઈ સમજી લે.

હું તો માનું છું ચિત્તશુદ્ધિ માટે ચિત્તને કષ્ટોના અગ્નિમાં તપાવવાનું, પ્રભુએ બતાવેલા પરિષહો અને ઉપસર્ગોના માર્ગે ઝંપલાવવાનું. સાધુતા એ તો ખમી ખાવાની વસ્તુ, ખાંડા ખખડાવવાની રમત. અહીં બધું વાતોમાં નહિ, લક્ષ્યમાં કે અમલમાં જ હોય. નિશ્ચય રહે લક્ષ્યમાં, વ્યવહાર સઘળો અમલમાં. અમલમાં જો ધર્મ નથી, તો એ દીન બન્યા વિના રહેતો નથી. મુનિ તો અદીનમના હોય કેમકે મનને દીન બનાવનાર કાયાની નિષ્ક્રિયતા એના જીવનના ખૂણેખાંચરે પણ શોધી ન જડે.

હવે મૂળ વાત ઉપર આવીએ. ચિત્તને શુદ્ધ બનાવવું

એટલે પ્રશાન્ત અને પ્રસન્ન બનાવવુ દોષોના વારણથી ચિત્ત ખળભળતુ અટકે, પ્રશાન્ત થાય અને ગુણોની ખિલવટથી ચિત્ત પ્રસન્ન થાય પ્રશાન્તિ એ શુદ્ધિ છે, જ્યારે પ્રસન્નતામા શુદ્ધિની સાથે પુષ્ટિનુ તત્ત્વ પણ ભળેલુ છે ચિત્તશુદ્ધિને લક્ષ્યમા ન લેવાથી કેટલાય મુનિઓના અહિત થયા તેમણે તપત્યાગ સાધવામા કમીના રાખી ન હતી પણ કષાયના કચરા ઉલેચવા પ્રતિ દુર્લક્ષ્ય કર્યું હતુ, દેશના દેવાનો જુસ્સો જરાય પાછો પાડ્યો ન હતો પણ 'અહં'ના નાદને શમાવવાની ઉપેક્ષા કરી હતી આંખો નમેલી રાખતા પણ મન તો આંખોની સહાય વિનાય વિકૃત થઈ જતુ હતુ

આ બાબતો તરફની તેમની ઉપેક્ષાએ તેમનુ અધ પતન સર્જ્યું આપણે આ નબળી કડીને લક્ષ્યમા રાખીએ અને જીવનમા તે નબળાઈ પેસી ન જાય તેની પ્રતિપળ જાગૃતિ રાખીએ, નહિ તો એમના પગલે આપણા પગલા દબાશે દુર્ગતિના ખાડે એમના હાડકા તો ખોખરા થઈ ગયા, આપણા ય એવા જ હાલહવાલ થશે આજે ચોમેર પ્રશ્ન પુછાય છે કે જીવનમા ક્રિયાકાડ–વ્યવહારધર્મ વધી જવા છતા એ ધર્મની સિદ્ધિ કેમ જણાતી નથી? આ પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપે એમ સૂચન થયુ છે કે આપણી આરાધના પરોપકાર વૃત્તિવિહીન છે બધા ધર્મ પોતાને માટે જ કરવામા આવે છે, જીવ પ્રત્યેનો ભાવ ચાલ્યો ગયો છે વગેરે

પણ મને તો વળી બીજુ જ સ્ફુરણ થાય છે આચારમા ઘણી અવિધિઓ પેઠી છે અને આચારની પાછળ જે ઉદ્દેશ છે

'ચિત્તશુદ્ધિનો,' તેને દેશનામાં વધું મહત્ત્વ અપાતું નથી. જો અવિધિઓ ટળે અને ચિત્તશુદ્ધિ માટે આ આચારને જોર આપવામાં આવે તો આચાર શુદ્ધ થાય અને એનાં મીઠાં ફળ જરૂર આવે.

'સ્વ'નો વિચાર પ્રારંભમાં પ્રશસ્ત તો ખરો જ. 'સ્વ' એટલે દેહ—તેના વિચારને મારવા માટે 'સ્વ' એટલે આત્મા—પોતાનો આત્મા. ત્યાં જ આવવું જોઈએ. એ આત્મા ખાતર પરલોકદૃષ્ટિ, પાપનો ડર, વિપાકનાં ચિંતન વગેરે જરૂરી છે. આને હું તત્ત્વતઃ પણ આર્તધ્યાન માનતો નથી. આ કક્ષામાંથી જે પસાર થયા હોય તેમને માટે 'સ્વ'ના સ્થાને અવશ્ય 'પર' આવે. 'પર'નો વિચાર એ લાવવાની ચીજ નથી. એ સ્વતઃ આવનારી વસ્તુ છે. એ ત્યારે જ આવે છે જ્યારે 'સ્વ' દેહના સ્થાને સ્વ(આત્મા)ને સ્થાપીને તેની ઉપર ચિત્તને સ્થિર કરી દેવામાં આવે, કાયાને કચડી નાખવામાં આવે. પછી સ્વના સ્થાને પરને સ્થાન લેતાં ઝાઝી વાર લાગતી નથી એવી મારી સમજ છે.

સાધનાને આ ક્રમે સાધશું તો અવશ્ય લક્ષીભૂત ચિત્તશુદ્ધિ અમલી બની જશે.

[૪]

પ્રતિકૂળતામા પણ પ્રસન્નતા

ગત રાત્રિએ ચાર કાલગ્રહણની ક્રિયા કરી ત્રણ કાલગ્રહણ આવ્યા કાળ પવેવાની ક્રિયામા મે ભૂલ કરી અને ત્રણેય ગયા ઓળીની અસજ્ઝાય પહેલા કલ્પસૂત્રના કાલગ્રહણ પૂરા કરી લેવા હતા દિવસો કટોકટીના હતા ફરી કમર કસી

ફરી ચાર કાલગ્રહણની ક્રિયા કરી આખી રાત ઉજાગરા જેવુ કરીને ચારેય કાલગ્રહણ લીધા બહુ જ સાવધાની સાથે કાળ પવેવાની ક્રિયા મે જ શરૂ કરી અને ફરી ભૂલ થઈ ચારેય કાલગ્રહણ ગયા મારા સ્વભાવ મુજબ તો હુ ગઈ કાલે અત્યત અકળાયો હતો પણ આજે વધુ શાન્ત થઈ ગયો

એકાએક નવુ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ કષ્ટોની સામે હિમત ધરતા શીખવાનુ, મનમા જરા પણ અસમાધિ ન થવા દેવાનુ

મોં પર ઉદ્વેગની એક પણ કરચલી ન પડવા દેવાનું. મુનિજીવન કષ્ટોથી તો ભરપૂર હોય જ. કષ્ટ વિનાનું જીવન લૂખું-સૂકું અને નીરસ લાગે. કષ્ટ આવે ત્યારે જ આંતરબળ વધે. કષ્ટ આવે અને હિંમત હારી જઈએ તો જીવનભરની સાધનામાંથી મેળવેલું બધુંય બળ એક ક્ષણમાં ઓસરી જવાનું.

અલબત્ત આપત્તિ એક અસહ્ય બાબત છે; સંપત્તિ-સુખની પ્રાપ્તિ—એ જ સ્વીકાર્ય તત્ત્વ છે, પરંતુ આ વસ્તુ-સ્થિતિ સંસારી જીવને માટે ભલે સંભવે, પરંતુ મુનિ માટે તો એથી તદ્દન ઊલટું જ છે. મુનિના ભાવપ્રાણ આપત્તિમાં જ સુખેથી શ્વાસોચ્છ્વાસ લેતા હોય તો એ મુનિવર અમર બની રહે છે. સંપત્તિમાં તો એ પ્રાણ પડું પડું અને મરું મરું થઈ રહ્યા હોય. સંપત્તિથી એ સદૈવ ભાગતા ફરતા હોય. મુનિનું કર્તવ્ય ચિત્તસમાધિને પ્રાપ્ત કરીને જાળવી રાખવાનું છે. આ કર્તવ્યને અદા કર્યા વિના કરાતી સઘળી પ્રવૃત્તિ શૂન્યમાં પરિણમવાની છે. લાખ લાખ કાળોતરા સાપ વસતીમાં ભસે, ફરતા રહે, પણ ચિત્તમાં અસમાધિનું તણખલું પણ ન હોવું જોઈએ. તીક્ષ્ણ ભાલાના હજાર હજાર ઘાથી શરીર ચાળણી જેવું થઈ જાય તો પણ ચિત્તમાં રાગ કે દ્વેષનો એક કણિયો પણ આવીને ન પડે.

ગમે તેવાં સંકટો આવે કે ગમે તેટલી સુખસામગ્રી આવે પણ ચિત્તને સમાધિસ્થ રાખવું એવો અફર નિર્ણય આપણે કરી લેવો જોઈએ. જીવનને જીવી જાણવું હોય, મેળવેલા જ્ઞાનને પરિણમાવી જાણવું હોય, ગુરુદેવની

ઉપાસનાને સફળ બનાવવી હોય તો આ એક જ મંત્રસૂત્ર ગળે બાંધી લેવું જોઈએ સંકટમાં કે સુખમાં ચિત્તસમાધિ ખોવી નહિ બીજી બે બાબત ઓછી થશે તો ચલાવી લેવાશે પણ અસમાધિનું અક્ષન્તવ્ય પાપ કદાપિ નહિ ચલાવાય

મુનિના જીવન ઉપર, મુનિની સાધના ઉપર, મુનિના વચન ઉપર હજારો-લાખો જીવોના સમ્યકત્વો, દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ ધર્મો વગેરે રહેલા છે મુનિ ચલાયમાન થાય તો હજારોના સમ્યકત્વ વમાઈ જાય, સેંકડોના વિરતિસ્તંભ ડગમગી જાય મુનિની નજીકમા જ વાસ કરતા મુનિવૃંદના જીવન કાજે પણ મુનિ પોતાના ચિત્તને અસમાધિમા જવા દઈ શકે નહિ

પાત્ર પડી ગયુ, કપડાને ડાઘ લાગી ગયો, ઊંઘમા ખલેલ પડી, ગોચરીમા અનુકૂળ પદાર્થ ન આવ્યો ઈત્યાદિ બાબતોમા મુનિચિત્ત ચલિત થઈ જાય તો મુનિ અને મુનિ નિશ્રિત સાધુ-ખેય કૂબે અનંતકાળના વિરાટચક્રના ધમધમતા વેગમા પોતે જ અનંતી ભૂલો કરીને આકરી સજાઓ ક્યા નથી ભોગવી ? કંઈક અપરાધો કરીને કેટલાય નિર્દોષ જીવોના પ્રાણ રેંસી નાખવા સુધીના કાળા પાપ ક્યા નથી કર્યા ? પુણ્ય રૂઠ્યા ત્યારે સુખની આકંઠ ઈચ્છાઓ પણ કેટલી કરુણ રીતે નિષ્ફળ ગઈ છે ? ધાર્યું કરવાની એક માત્ર ભાવના અનંત ભવોથી ચાલી આવવા છતા કેટલા ભવમા કેટલી વાર પૂર્ણ થઈ છે ?

કાળના અનંત પટ ઉપર થઈ ચૂકેલી, ભજવાઈ ગયેલી, અપમાનિત થયેલી, ભુલભુલામણીમાં છેદાઈ ભેદાઈ ગયેલી આત્મદશાનું ભાન કરવું જરૂરી છે. આ આત્મદશાની સામે શિષ્યે ઊંઘમાં ખલેલ પાડી એ તો તદ્દન નાચીજ બાબત છે, ભિક્ષામાં પ્રતિકૂળ વસ્તુ આવી એ બાબતની કોઈ કિંમત નથી. પાત્ર ફોડી નાંખ્યું એ બાબત પણ ભવોના ભવો સુધી કરમ કૂટયા આત્માને તદ્દન તુચ્છ છે.

લાખો ભૂલો સ્વયં કર્યા પછી કોઈની એકાદ પણ ભૂલને માફ ન કરવાનો અધિકાર આપણને હોઈ શકે જ નહિ. સ્વયં કુપથ્ય કરીને રોગિષ્ઠ રહ્યા પછી બીજાના રોગ સામે દાંતિયાં કરવા માટેનો હક આપણી પાસે રહેતો જ નથી. આપણા ઘરમાં ધૂળ હોય ત્યાં સુધી તો બીજાના ઘરની ધૂળને આપણે નિંદી શકીએ નહિ. ઘરની આગ પહેલી બુઝાવીએ પછી પરની આગ માટે કોઈ પણ અભિપ્રાય આપીએ તો હજી વાજબી ગણાય.

મુનિજીવન સફળ બનાવી જાણવું હોય, મળેલા માનવજીવનના પથ્થરમાંથી બેનમૂન કલાકૃતિનું સર્જન કરી જવું હોય, ભવોભવનું ભાથું બાંધી લેવું હોય તો આવી વિચારસરણીઓ અપનાવીને ચિત્તને અસમાધિમાં લાવી મૂકનારા ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ સમાધિસ્થ રહેવાનો અભ્યાસ સિદ્ધ કરી લેવો પડશે. જેમ કષ્ટ આવે, કષ્ટ વધે,

કષ્ટની આગ ભડકે બળે તેમ મુખ ઉપર પ્રસન્નતાની સુરખી વધતી રહે એ જ આપણી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ છે

આપણુ અતિ મહત્ત્વનુ કાર્ય કોઈ ચૂથી નાખે, ભરસભામા આપણે અપમાનિત થઈએ, આપણો શિષ્ય જ આપણી તર્જના હીલના કરે, છતા પણ એક હરફ પણ ઉચ્ચાર્યા વિના મો ઉપર જરા પણ અશુભભાવ લાવ્યા વિના સમાવિગગામા ચિત્તને ઝબોળ ઝબોળ કરતા રહીએ એ જ આપણુ કર્તવ્ય

એડિસન પાસે ટેબલ ઉપર અત્ય ત અગત્યના કાગળો હતા, જેની ઉપર એ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાના હતા ડાયમ ડ નામના વહાલા કૂતરાએ દોડતા આવીને ટેબલને ધક્કો માર્યો બધાય કાગળો બાજુમા પડેલા દીવામા બળીને ખાખ થઈ ગયા છતા જરા પણ ઉશ્કેરાટ વિના એ વૈજ્ઞાનિક બોલ્યો, “ડાયમ ડ ડાયમ ડ તને કયાથી ખબર હોય કે આ કાગળો કેટલા મહત્ત્વના હતા!” છે આપણી પાસે આ તાકાત? એના સ્થાને આજે દસ-દસ વર્ષના વહાણા વાઈ ગયા તોય તુચ્છતા-ક્ષુદ્રતા-ક્રોધાધતા-સ્વાર્થાન્ધતા વગેરે પાગર્યા છે ખેશઆરામને સ્થાન આપીને જીવનને ખતરામા મૂકયુ છે

ચિત્તસમાધિ માટે કદાપિ કશોય યત્ન કર્યો નથી અસ્તુ ગઈ ગુજરી ભૂલી જઈએ હવેથી નવા જીવનમા નવી વાત-ઉમેગીએ વિહિતકર્મ કરતા જ રહીએ, ત્યા પણ પરિણામની

આશા ન રાખીએ, સોદામાં ન ઊતરીએ. નિરાશંસભાવે જ કર્મ કરીએ. વિઘ્નો આવે તો હસતે મોંએ વધાવી લઈએ. પુણ્યપાપના ઉદયે આકરી થપ્પડો લાગે તો તે સહવા માટે સાવધાન રહીએ અને સ્વાધ્યાયમાં, ગુરુસેવામાં સદૈવ સાવધ રહીએ.

આ જ આપણું જીવન બની રહે તો આત્મામાં પ્રચંડ તાકાત ઉત્પન્ન થઈ જાય, જેના બળથી વિશ્વના દોષોને નાથી શકીએ. ગુણોના છોડને ખીલવી જાણીએ.

[૫]

આપ તરે, બીજાને તારે

ગૃહસ્થ એટલે મરતો અને મારતો હેવાન સાધુ એટલે જીવતો અને જિવાડતો ઇન્સાન વિષયવાસનાઓ બેફામ રીતે વધી ગઈ છે કેમકે એ વાસનાના ઉત્તેજક સાધનો વધી ગયા છે વાસનાઓના જ બનેલા આ વાતાવરણમા રાત ને દિવસ રહેતો ગૃહસ્થ વાસનાનો ભોગ બની જ જાય માટે જ કહ્યુ કે એ બિચારો દયાપાત્ર જીવ મરતો રહે

પણ આ વાસના એને આઝી પડેલી ચીજ નથી એણે જ એના ભોગ બનવુ પસદ કર્યું છે નીતરતા સ્વાર્થભાવે જ એની વાસનાઓને વધારી મૂકી છે સ્વાર્થ પૂરા કરવા આ જીવાત્માને અસખ્યજીવોનો કચ્ચરઘાણ બોલાવવો પડે છે સ્વાર્થને સાધવા પરાર્થ સામે એની નજર પહોચી શકતી નથી પોતાનુ જ્યા મમત્વ સ્થિર થયુ છે ત્યા જ તેનુ સુખ છે તેટલાને જ ઉગારવા તે તૈયાર છે પણ તેમની ખાતર આખાય વિશ્વને મારવા પણ તે તૈયાર જ છે એના સુખના સર્જક સ્વાર્થી સ્વજનોની બહારના બધાય પરજન છે એ મરે

કે જીવે એની સાથે એને કશી નિસબત નથી. એને તો, એમને મારીને પણ જાતનું સુખ જિવાડવાનું છે. સ્વજન પણ વાંકો જાય તો એય એની આંખે ચડી જાય. પછી એના જીવનની પણ એ દયા ન ખાય.

આવો ગૃહસ્થ ધર્મસાધના કરે તોય તે શી રીતે સફળ થાય ? જેનામાં જીવાત્મા સાથે પણ પ્રેમ નથી તેનામાં પરમાત્મા પ્રતિ ભાવ તો શી રીતે જાગે ? ભલે એ બે-પાંચ સામાયિક, પ્રતિક્રમણ કરી લેતો હોય. પરંતુ અંદર બેઠેલો પેલો ભયંકર ભાવ આ ક્રિયામાં લેશમાત્ર પણ ભલીવાર ન જ આવવા દે. પેટના બગાડની સાફસૂફી વિના શરીર ઉપર ગમે તેટલાં આભરણો પહેરાવો પણ જીવને એમાં આનંદ ન જ થાય; કેમકે અંદર જંપ નથી. લાખો મનુષ્યો આ ભયંકર ભાવ-ભોરિંગથી ડસાઈને ડચકાં લઈ રહ્યા છે.

વિજ્ઞાને વિકૃતિઓ બેફામ વધારી મૂકી છે. એને લીધે વિશ્વના સઘળાય વ્યવહારો ખોરવાઈ ગયા છે. લોકોનાં માનસમાં બેહદ અવ્યવસ્થા ઊભી થઈ છે. હવે તો એક જ વાત કે ઊંધું ઘાલીને, ધર્મ કે અધર્મને જોયા વિના જ લૂંટ ચલાવવી, ગમે તે ખાઈ લેવું, ભોગવી લેવું અને હાથ આવે તે લઈને ઘરભેગા થઈ જવું. જીવને જીવનો વિચાર કરવાનો સમય પણ મળતો નથી. આમ થતાં એનું મન ઉદરપૂર્તિમાં જ કેન્દ્રિત થઈને રહે છે. પછી એ ઉદરપૂર્તિ નીતિથી કે અનીતિથી થાય છે, ન્યાયથી કે અન્યાયથી થાય છે એવું કશુંય વિવેચન કરવા એ જરાય તૈયાર નથી.

સ્વાર્થવૃત્તિને ગૌણ ન બનાવે ત્યાં સુધી આ સઘળી દોટમાં ક્યાય એક મારી શકવાનુ શક્ય નથી. ‘ તારા જેવા જ દુખાર્ત જીવો આ જ જગતમા છે એમનેય તારી જેમ જ સુખ પ્રિય છે અને દુખ અપ્રિય છે એમના જીવનના ભોગે તુ ક્યા તગડો થવા જાય ? અરે ! એમની હાયમા તો તુ જ આ ધરતી ઉપરથી વહેલો વિદાય થઈ જઈશ ’

સહુ દુખી છે તો દુખના ભાગીદાર બની જઈને દુખ હળવુ કરો અને એમા જ તમારુ સુખ માનો આ વાત જગતમા ઘેર ઘેર પહોચતી કરવી પડશે ભરતા અને મારતા બૃહન્યને આ તત્ત્વજ્ઞાન આપીને જ શાન્તિ આપી શકાય પણ આવો શાન્તિનો દૂત કોણ બને ? જે જીવતો હોય અને જાતે જિવાડતો હોય, વાસનાઓનો જે શિકાર ન બન્યો હોય અને પોતાના આધ્યાત્મિક સત્ત્વને જેણે સુરક્ષિત રાખીને ખૂબ પુષ્ટ બનાવ્યુ હોય અને તેની સાથે વિશ્વના દુખાર્ત જીવોથી પોતે દુખીજન થઈ જતો હોય, પોતાના સુખને જેણે નહિ વત રળી નાખ્યુ હોય, પોતાની જરૂરિયાતો પૂરી પાડના એક પણ જીવનો ભોગ જે ન લેતો હોય, એવો જ કોઈ મહાત્મા શાન્તિનો દૂત, પેલા સદેશનો વાહક બની શકે અને ઘેર ઘેર ફરીને આ સદેશ પહોચાડી શકે

વાતોથી મામ નહિ ચાલે એ વાતોને જીવનના વર્તનમા ઉતારી દેવી પડશે એક લાખ વચન અને એક જ વર્તન. બેય તુલ્યમૂલ્યવાળા છે શાન્તિના દૂતથી શિકાર વાન નાનો બો ! ન બનાય તેનાથી સુરક્ષિત રહેતા માટે પણ

શાસ્ત્રીય પ્રક્રિયાના અનુસારે જ તેણે એ કામ કરવું જોઈએ. સ્વચ્છંદમતિકલ્પના ત્યાં ન ચાલી શકે. નિર્વિકારસ્વરૂપ દેવાધિદેવને હૃદયમંદિરમાં સ્થાપી દેવા જોઈએ. એ પરમાત્માની આણ શિરસાવંદ્ય કરવી જોઈએ. એ દીનદયાળના નામનો જપ અહર્નિશ કરવો જોઈએ; જે એનાં સઘળાં પાપને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખે.

આ બધું કરતાં એને આપોઆપ જીવમાત્રને અભયદાન દેવું જ પડે, પણ એવું અભયવચન દઈને બેસી ન રહેવાય. જીવમાત્રની યાતનાઓને ખતમ કરવા, અવળી મતિઓને ઠેકાણે લાવવા એનું મન ઉત્સુક થવું જોઈએ. જીવોના ઉન્માર્ગપ્રયાણ જોઈને એણે દોડવું જ જોઈએ. કેમ?

કેમ શું? સારુંય જીવ–જગત એનું મિત્ર છે. એમના શુભચિન્તનથી તો આ જીવ ઊંચે આવ્યો છે, માટે ઋણી પણ છે. એમના જ અનુભવોને જોઈને આ જીવ નક્કર જ્ઞાન મેળવી શક્યો છે, માટે ગુરુસ્થાને પણ છે. પછી એ દુઃખાર્ત જીવોને જોઈને કારુણ્ય કેમ ન જાગે? એમને બચાવવા એ કેમ દોડી ન જાય? કુશળ તરવૈયો એકને પણ પોતાની આંખ સામે કેમ ડૂબવા દે?

મુનિ તો એને કહેવાય જે જીવતો હોય અને જિવાડતો હોય. મરતા અને મારતા જગતને જોઈને જેનું દિલ કકળી ઊઠતું હોય, જેના પગ તેને બચાવવા દોડી જતા હોય, જેમને જીવન આપ્યા પછી જેની આંખો હર્ષથી નાચી ઊઠતી હોય. એકની પણ ઉપેક્ષા કરવા એનું મન લાચાર હોય.

[૬]

અપ્રમત્તભાવ

પ્રવ્રજ્યા અપ્રમત્તતારૂપ છે જે કાંઈ પ્રમાદમાર્ગે જવુ પડે તે પણ અપ્રમત્તભાવના વર્ધનની દૃષ્ટિએ જ હોઈ ને વસ્તુત પ્રમાદ પણ અપ્રમાદરૂપ બને છે લાબો પથ કાપવા રસ્તે વિશ્રાન્તિ લેવી પડે તે વસ્તુત વિશ્રાન્તિ નથી

નિશ્ચયની સાધનાના એક માત્ર લક્ષવાળા સાધુના જીવનનો વ્યવહાર વિશુદ્ધતમ વ્યવહાર બની રહે છે નિશ્ચયનુ લક્ષ મોળુ પડે ત્યા વ્યવહાર પણ જીવનના ભ ગાર જેવો બની જાય છે વર્તમાનકાળના સાધુ જીવનમા નિશ્ચયના લક્ષવિહોણો વ્યવહાર ક્યાક વધુ દેખાય છે હવે તો આ ભ ગારનેય કાટ ચડવા લાગ્યો છે કોણ એનો ઉદ્ધાર કરશે એ જ જોવાનુ રહે છે.

આજના સાધુજીવનની મોટી મોટી સ્ખલના હોય તો તે શરીર તરફની વધુ પડતી સુખશીલતા છે સુખશીલતાને સ પૂર્ણ રીતે જેર કરવાના એક માત્ર શુભધ્યેયથી સાધુ થનાર પણ કેટલુક વિચિત્રજ્ઞાન મેળવીને ક્યાક અટવાઈ જાય છે,

ક્યારેક રોગ થાય છે કે માંદો પડે છે તે વખતે તેને ઝટ દવાના આશ્રય નીચે મૂકી દેવામાં આવે છે. એક દવા આવી એટલે બધું કામ થઈ ગયું. એની પાછળ અનુપાનોની જમાત ખડી થઈ જાય. આધાકર્માદિ દોષોનું સેવન પણ થઈ જાય. સ્થિરવાસ પણ થાય. ડૉક્ટરોને બોલાવવા મોટરોની દોડાદોડી થાય. દવામાંય આયુર્વેદથી ન પત્યું તો એલોપથીમાંય જવાય.

બધાય અપવાદના સેવનની પાછળ હેતુ એક જ છે; ભવિષ્યમાં આરાધના કરવાનો. અલબત, ભાવશુદ્ધિ રહે તો જ અપવાદ એ પણ શાસ્ત્રસંમત માર્ગ બને જ. પરંતુ 'જયણા' ધર્મ વિનાનો આ અપવાદમાર્ગ એ શાસ્ત્રસંમત બની શકે ખરો ? પરિણતિના વિચાર વિનાનો રોગનાશનો ઉપાય અહિંસાધર્મનો વર્ધક બની શકે ખરો ? માત્ર લોહી વગેરે તપાસવામાં અસંખ્ય જીવોનો ઘાણ બોલાઈ જાય, ડૉક્ટરોને મારતી મોટરે બોલાવવામાં અગણિત ત્રસ જીવોનું પણ બલિદાન લેવાઈ જાય. તાર-ટપાલોની તો સીમા જ ન હોય.

જ્યાં જયણા નથી, પરિણતિનું જતન નથી ત્યાં અપવાદ-માર્ગ પણ નથી. જયણા એ સ્વયં શુભપરિણામરૂપ છે. અપવાદ-માર્ગના ચેક ઉપર જયણાની સહી હોય તો જ તે તીર્થંકરદેવ-સ્થાપિત સનાતનશાસન બેંકમાં મંજૂર થાય છે. રોગી થયેલા સાધુને તો કશી ખબર ન હોય. એમાંય વળી દીક્ષા આપવાના આ કાળમાં ઊંચી પરિણતી તો જોવાય માંડ મળે. છેવટે અપવા-દમાર્ગ ઉન્માર્ગ બને. અયતનાનો પરિણામ પુષ્ટ બને. કદાચ

દ્રવ્યરોગ જાય છે! વસ્તુતઃ તો તે પણ ગયો ન જ હોય આજના જલદ ઔષધો, અમર્યાદિત અનુપાનો રોગને દબાવે છે વધુ જોરથી ઉદ્રેકમા લાવવાની તૈયારી મૂકી જાય છે અને ભાવરોગ તો ત્યા ને ત્યા જ તગડો થઈ જાય છે

નિશ્ચયની શુદ્ધિ મરવા માંડી ત્યા સાધુજીવન જ ક્યા રહે? અન્તુ રોગીનુ શરીર એક વાર પણ દવાનુ વશ બન્યુ એટલે અનેક ઉપરાન્ત રોગોનુ પણ આશ્રયસ્થાન બની જ ગયુ રોગોથી દવા લેવી પડે અને દવાથી નવા રોગો ઊભા થતા જાય આ વિષચક્રનો અંત ક્યા આવે? હવે અંતરની વિચારણા નિષ્પ્રાણ બને શરીરની આળપંપાળ જીવન બને એ ભાવમા સ્વાર્થ સિવાય કશુ ય ન મળે પરના દુ ખોને વિચારવા માટે એને એક મિનિટની ય ફુરસદ ન મળે જેમ જેમ રોગ અને દવાનુ ઘર શરીર બને તેમ બુદ્ધિ ઉપર જડતાનુ આવરણ ગાઢ બનતુ જાય

કાયાની વિચારણામા ગળાડૂબ રહેનારનુ બધુ ય ચિંતન સ્વદેહને લગતુ જ બની જાય વિરાટ વિશ્વના ચિંતનને માટે મળેલી પ્રજ્ઞા હવે સાડાત્રણ હાથની કાયામા જ અટવાઈ જાય બુદ્ધિ સ્વચ્છ ન બની તેનુ જીવન બરબાદ ગયુ તે ન રહી શકે સાધુતામા અને ન રહી શકે ગૃહસ્થનામા કાયાની સુખાકારી માટે દ્રવ્યઔષધનો આશ્રય લેનારને જો ભાવીની શુભ આરાધના એ જ હેતુ હોય તો તેને પૂછવુ કોઈએ કે આ રોગોને દ્રવ્યઔષધ વિનષ્ટ કરી નાખશે કે બહુ બહુ તો ઉપશાન્ત જ કરી દેશે? જો ઉપશાન્ત જ કરે

તો ભાવીમાં તેના ઉદ્રેકનો ભય તો ઊભો જ રહ્યો ને ? અને આ ભય સામે રહેશે તો તું ભાવીમાં કોઈ પણ ભવ્યારાધન કરવા કઠોર બની શકીશ ?

અને જો દ્રવ્યઔષધ પણ શરીરમાં જઈને આત્મા ઉપર લાગેલા કર્મને ઉપશાન્ત કરવા સમર્થ છે તો પછી ભાવ-ઔષધના સામર્થ્યનો તેં વિચાર કર્યો ? તે તો આત્મામાં જ ઊતરી જવાનું, અને આત્મામાં જ પેલાં કર્મો છે. કેવું નિકટ સમાનાધિકરણ થયું ? કર્મો ઉપર સીધો જ ભાવઔષધનો ફટકો પડે તો રોગો ઉપશાન્ત થાય કે નષ્ટવિનષ્ટ જ થઈ જાય ! જીવનમાં કદીય એ દર્દ ઊભું ન થાય. અને કદાચ જાગે તો તોય હવે આત્માના પ્રશમસુખને તો કાંઈ જ ન કરી શકે. ચિત્તની સમાધિ એ જ તો સાધુજીવનની ખુમારી છે. એ જળવાતી હોય અને આખી દુનિયા ડૂબી જતી હોય તોય તેનેય પાછી ઊંચે લાવવાની તાકાત ડૂબતી નથી.

આ વિચારને પ્રધાન કરીને રોગોના નિવારણ માટે આપણે ભાવઔષધના સેવન તરફ જ કદમ બઢાવવો જોઈએ. દ્રવ્ય-ઔષધો કાયાને વધુ રોગી બનાવી દઈને એની આળપંપાળમાં મનને પણ ઘસડી જઈને આત્માનું કારમું પતન કરનારા છે. વસ્તુતઃ તો પોતાની પીડાઓના નિવારણ માટે તો પરની પીડાના જ નિવારણ માટે યત્ન કરવો જોઈએ. ઉપદેશરહસ્ય ગ્રન્થના અંતમાં આ વાત સ્પષ્ટ જણાવી છે. परपीडापरिहारस्यैव स्वपीडापरिहारफलकत्वात् ।

પરંતુ ખભજનને કદી સ્વદુઃખ લેવા ન મળે પણ આપણી એકલપેટાવૃત્તિએ આપણને આ દ્રાવિડ પ્રાણાયામ જેવુ લગાડી દીધુ છે આપણે કોઈને પીડા ન કરવી એ જ આપણુ કર્તવ્ય અરે! આવુ તે હોય! સમસ્ત વિશ્વને અભયદાન આપનારો વિશ્વથી દૂર ભાગે એટલે અભયદાન થઈ દે છે? કે વિશ્વને નિર્ભય બનાવે ત્યારે અભયદાન દે છે? વાસનાઓથી પીડાતા ભયભીત બનેલા વિશ્વને અભયનુ વચન આપવુ, એને નિર્ભય બનાવવા ઉદ્યત બનવુ તે જ અભયદાન છે ને?

હા, બીજો આપણુ હિત ન કરે તો કાંઈ નહિ, પણ આપણુ અહિત ન જ કરે એ અપેક્ષા જરૂર રાખી શકીએ પણ આપણેય તેનુ અહિત ન કરી શકીએ તેવી ભાવના કેમ ન રાખી શકીએ? જેને અમલમા અહિત પ્રવૃત્તિ નથી તે નિગોદીઆ જીવો હજુ કેમ ઊંચે આવ્યા નથી? જીવનના ઉદાત્ત ભાવોને વરેલા આપણે તો જગતને એ ઉદાત્ત ભાવોની લહાણ કરવાની અંતરમા જ્યારે દુ ખનાશક વિશુદ્ધ પ્રક્રિયાઓ પરિણામ પામી જાય છે પછી તો સહુને એ આપી દેવા હૈયુ ઝાલ્યુ રહી શકતુ નથી કોઈ સાભળવા ન માગે તોયે બૂમો પાડીને કહેવાનુ મન થઈ જાય કે, ‘ઓ મિત્રો, તમે સુખના ખોટા માર્ગે ચાલ્યા જાઓ છો ત્યા તો દુ ખોની ભયકર ખાણો છે અને અજ્ઞાનનો ગાઢ અધકાર છે એ ના જશો ના જશો’ આટલુ કહીને બેસી પણ ન રહેવાય વળી યાદ આવે એમના જીવનના ભયકર રકાસની અને એ દોડે, એમનુ બાવડુ ઝાલે, એમને કરગરીને વીનવે અને કહે, ‘તમે પાછા ચાલો આમ આવો’

આ ભાવ આપણામાં ન હોય? પ્રભુના શાસનને પામેલો આ ભાવ ન પામે તો તેણે પ્રભુના શાસનનું ઐદમ્પર્ય સેવ્યું જ નથી એમ ન કહેવાય? જેના જીવનમાં પરપીડા-પરિહારનો આ ભાવ હિલોળે ચડ્યો છે એને પોતાને કશીય પીડા હોતી જ નથી, હોય તો એક જ પીડા છે દુઃખાર્ત જગતને ન જોઈ શકવાની; એ જગતનો ઉદ્ધાર કરી દેવા માટે જરૂરી સામર્થ્ય અને પુણ્યના અભાવની. બાકી તો એ તદ્દન નીરોગી જ હોય. રોગ આવે તોય એ નીરોગી હોય. કેમકે એના ચિત્તમાં રોગ આવી ન શકવાથી એ રોગની પીડા અનુભવતો નથી.

આટલું લંબાણ વિવેચન કરવાની જરૂર એટલા માટે છે કે આપણે આપણા આરોગ્યનાં સાચાં સૂત્રો ખ્યાલમાં લઈ લઈએ. જો આ ચિંતન જીવનમાં થતું રહે તો જરાતરામાં દવાના બાટલા કે વૈદ્યનાં પડીકાં તરફ નજર ન દોડાવીએ. આમ થવાથી બે લાભ થાય—આપણું જીવન અશુદ્ધદ્રવ્યોના સેવનથી કંગાળ થતું અટકે અને તેથી સર્વજીવોના દુઃખપીડનનો ભાવ જાજ્વલ્યમાન બને.

એક વાર જો આ માર્ગે ચાલવા કમર કસી તો એનાથી થયેલા લાભને જાણ્યા પછી આપણે કદી પણ રોગી નહિ થઈએ. રોગી થશું તોય દવાઓના પનારે નહિ પડીએ. મને તો થોડા સમયના અનુભવથી સમજાયું છે કે મેં સારા જીવનમાં રોગ અને દવાના વિષચક્રને ચલાવીને બધુ ય સત્ત્વનું નીર રોળી નાંખ્યું છે. બુદ્ધિ એકદમ જડ થઈ ગઈ. ના, કરી નાંખી. સાત્ત્વિકતા મરી પરવારી—ના, મારી નાંખી.

આમ થવાથી શાસ્ત્રો વાચ્યા પણ અર્થ ન ખૂલ્યા કદાચ અર્થ ખૂલ્યા તોય ઐદમ્પર્યાર્થ તો હાથ ન જ આવ્યા હમેશા નિગડાનો થર મન ઉપર જામેલો જ રહે વાતાવરણ અપ્રમત્ત લાગે ધીરે ધીરે તો સ્વાધ્યાયથી પણ લાચાર થયો શરીરે પોતાની પ્રતિકારશક્તિ ગુમાવી

સાધુજીવનની સાધના ગઈ અને શરીરની માવજતનુ જીવન વઈ ગયુ ન મળે આત્મચિતા હવે આ સ્થિતિમા વિશ્વપ્રેમની ભાવના કયી બુદ્ધિએ કરવાની? વધુપડના પ્રમાદથી ઉત્પન્ન થયેલી તામસવૃત્તિ કદાચ કરશે તો ક્લેશ, કકાસ અને ભાગફોડ અને પછી ભગાર જ કરશે ક્યાય સારુ સર્જન તો નહિ કરે, પણ નવા સર્જનોનાય વિસર્જન કરશે માતેલા સાઢની જેમ આ બુદ્ધિ બધાની જોડે ટકરાશે કેટલાયને મારશે

હૈયામા જ્યારે વિશુદ્ધભાવનુ સરવરિયુ છલકાય છે ત્યારે તેની શીતળ લહરીઓથી, ઉપર રહેલી બુદ્ધિની તામસ ભાવની ગરમીઓ શાન્ત થાય છે બુદ્ધિ નિર્મળ પણ થાય છે અને પછી તો આખ, પગ, જીભ અને હાથ પોતાપોતાના કામ કરવા તલપાપડ થઈ જાય છે જ્યા સુધી હૈયામા અપ્રમત્તભાવ જામતો નથી ત્યા સુધી બુદ્ધિ વગેરે પણ શાન્ત બેસી રહેતા નથી જગતના જીવોનુ સાક્ષાત્ અહિત કરીને પોતાની જાતનુ પણ અહિત કરવાનુ એ છોડતા નથી પ્રજ્ઞા અતિ સૂક્ષ્મ બનશે તો જ આ વિચાર ઝીલાશે સૂક્ષ્મ વિચારને ઝીલવા પ્રજ્ઞાએ પણ સૂક્ષ્મ બનવુ પડશે

આ ઉપરથી સમજાશે કે મુનિને અપ્રમત્તભાવની સાધના બતાવી છે એ બરોબર જ છે. ભલે બીજા સાધના યોગો ઉપર ભારે દબાણ ન કર્યું. કેમકે અપ્રમત્તભાવ સધાતાં આપોઆપ મૈત્ર્યાદિ ભાવોની સાધના સક્રિય બની જ જાય છે.

એન્જિન તો એક જ ડબ્બાને જોડવાનું હોય, બધા-યને નહિ. એક ડબ્બાને ઉત્તરોત્તર જોડાયેલા બધાય ડબ્બા તો પછી આપોઆપ ખેંચાઈ જ આવવાના છે ને?

[૭]

મુનિ અને પરાર્થકરણ

ગત પત્રમા આપણે એ વાત વિચારી ગયા કે મુનિજીવનનુ સક્રિય કોઈ લક્ષ્ય હોય તો તે સ્વદોષ વિનાશનુ જ છે એની સમગ્રતા દોષવિનાશના જીવનમા એકરસ થઈ ગયેલી હોય એવી જિજ્ઞાસા થઈ શકે છે કે 'તો પછી મુનિને પરાર્થ કરવાનો જ નથી ? સામાન્યત તો મુનિ પરાર્થરસિક જ ન હોય ? સ્વદોષવિનાશ એ તો માત્ર સ્વાર્થની જ આરાધના -વઈ ને ?' આ જિજ્ઞાસાને આ પત્રમા સતોષવા હુ યત્ન કરીશ

મારી વિનમ્ર સમજ તો એવી છે કે મુનિની પ્રવૃત્તિમા તો સામાન્યત નક્કર સ્વહિતકરણ જ હોય અને વૃત્તિમા પરહિતકરણ રમતુ હોય, એટલે કે ભલે તે સક્રિય રીતે પરાર્થકારી ન હોય પરતુ જ્યારે જ્યારે તે અગે ચિતન કરતો હોય ત્યારે તેના ચિતનમા એ વૃત્તિ તો કદાપિ ન હોય કે, "મારે અને પરને શુ સબધ ? પરનુ થવુ હોય તે થાય હુ તો મારુ જ કરીશ મારુ જ હિત ઇચ્છીશ" આવી તેની વૃત્તિ ન હોય, તેના ઉદ્ગારો પણ આવા ન હોય,

નથી. જેટલું પ્રિય સાધ્ય હોય તેટલું જ પ્રિય સાધન બની જવું જોઈએ. સાધ્યપ્રાપ્તિ એ બીજું કાંઈ નથી પણ સાધનાની અનુપમ આરાધનાની એ દેનમાત્ર છે; એટલે પરાર્થકરણ માટે સ્વદોષનાશની જ આરાધના કરવી રહી.

બીજી વાત એ પણ છે કે અધૂરાઆછકલા સ્વદોષનાશ-માત્રથી પરાર્થકરણ કરવા ઉદ્યત બની જવું તે વસ્તુતઃ ઉચિત ન ગણાય.

જો કે શાસનપતિ મહાવીરદેવે તો ઘાતીકર્મનો સર્વનાશ કરીને જ સહજ પરાર્થકરણ સિદ્ધ કર્યું હતું. તથાપિ તેમના શ્રમણો પણ તેમ કરી ન શકે, અન્યથા તીર્થનો જ વિચ્છેદ થઈ જાય કેમકે આ જ ભવમાં સર્વજ્ઞત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ નથી. એટલે દરેક શ્રમણશ્રમણીએ આજીવન મૌન જ રહેવું પડે.

પરંતુ એ વાત ચોક્કસ છે કે આજે જે રીતે સ્વદોષ-નાશની આરાધનાની ઉપેક્ષા થાય છે અને જે રીતે દેખાતા પરાર્થકરણની ચેષ્ટા ચેપીરોગની જેમ વ્યાપેલી દેખાય છે તે તો બિલકુલ ઉચિત નથી. આમાં પણ અંતતઃ તીર્થવિચ્છે-દનું જ પાપ લાગે છે. એટલે પરાર્થકરણ માટે સુવિહિત ગીતાર્થ ગુરુવર્યોની દૃષ્ટિમાં વર્તમાનકાલાપેક્ષયા ઉચિત એટલું સ્વદોષનાશનું લક્ષ તો અવશ્ય આંબવું જોઈએ.

પ્રણિધાનાદિ પાંચ આશયોમાં પણ સિદ્ધિ પછી વિનિયોગ (પરાર્થકરણ) કહ્યો છે. એ પણ આ જ વાત સૂચવે છે કે પોતાને ગુણની સિદ્ધિ થયા પછી તે ગુણનો વિનિયોગ કરવો જોઈએ

જેટલો વધુ સ્વદોષનાશ એટલુ વધુ નક્કર પરાર્થકરણ અધૂરા દોષનાશમા અધૂરુ અને અલ્પકાલસ્થાયી પરાર્થકરણ થાય જ્યા શ્રમનો પાર નહિ અને ફળ ઘણુ જ અલ્પ હોય

હજારોને દેશના આપો અને બે જ આત્માના હૈયા કૂણા થાય એ પણ થોડા કાળ જ ટકી રહે જ્યારે સ્વદોષનાશની નક્કર સિદ્ધિવાળા મુનિ માત્ર સ્મિત વેરે અને અનેકો પામી જાય બે શબ્દ બોલે અને હજારો આખો અશ્રુ વહાવવા લાગે, કેટલાયના અતરમા ભૂકપના આચકા લાગે એ કપનમા આત્મપ્રદેશોથી અનત કર્મરાશિ દૂર ફેકાઈ જાય

પરાર્થકરણની વૃત્તિવાળા મુનિ આ સઘળી વાતોથી જ્ઞાત હોય એટલે એ અવશ્ય વિચારે કે સ્વદોષનાશની આરાધના તો તૈયાર કરવી જ જોઈશે. તે પણ અધૂરી તો નહિ જ ચાલે નક્કર આરાધના વિના જબરુ કે પરિપૂર્ણ પરાર્થકરણ શક્ય નથી

જેને આટલુ સમજાઈ જાય એ મુનિનુ અતર પરાર્થકરણની વૃત્તિથી છલોછલ ઊભરાયેલુ હોય અથવા વિરુદ્ધ વૃત્તિથી કદાપિ ખરડાયેલુ ન જ હોય છતા એની પ્રવૃત્તિ દોષનાશની નક્કર આરાધનાથી જ સદા મઘમઘતી હોય

દોષનાશ વિનાનુ પરાર્થકરણ એ કૃત્રિમ પરાર્થકરણ છે બહુ આયાસે અલ્પતમ ફળસ્વરૂપ છે જ્યારે સ્વદોષનાશની નક્કર આરાધનાપૂર્વકનુ પરાર્થકરણ એ સહજ પરાર્થકરણ છે અને અલ્પાયાસે અમેય ફળની નીપજ કરનારુ છે

જેટલી પ્રબળ સ્વદોષનાશની આરાધના એટલું નક્કર અને સહજ પરાર્થકરણ. જુઓ ભગવાન મહાવીર પરમાત્માએ ઘાતીકર્મના દોષોનો સર્વનાશ કર્યો પણ જ્યાં સુધી અઘાતીકર્મના દોષનો નાશ ન થયો, ત્યાં સુધી તેમના આલંબનથી કેટલા આત્મા ભવનિસ્તારને પામ્યા ? પાંચપચાસ હજાર કે પાંચપચાસ લાખ જ ને ? તે પણ પ્રાયઃ ભરતક્ષેત્રના જ ને ? તેય બેંતાલીસથી બોત્તેર વર્ષના ત્રીસ વર્ષના જ આયુકાળમાં ને ? પરંતુ જ્યારે એ અઘાતીકર્મદોષનો નાશ થયો અને એ પરમાત્માએ સિદ્ધિપદ મેળવ્યું ત્યારે !

કોઈ પણ ક્ષેત્રનો કોઈ પણ આત્મા કોઈ પણ કાળે જ્યારે જ્યારે એ સિદ્ધ પરમાત્માને નમશે ત્યારે તે તરશે. એટલે સર્વક્ષેત્રના સર્વકાળના અનંતાનંત આત્માઓ સિદ્ધ-પરમાત્મા સ્વરૂપ મહાવીરદેવના આલંબનથી તરશે.

સર્વકર્મના સર્વનાશે એવું એક સહજસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી આપ્યું કે હવે અનંતકાળમાં અનંત આત્માઓ, સર્વ ક્ષેત્રથી એમનું આલંબન લઈને મુક્તિપદ પામ્યા જ કરશે.

શ્રીજિનશાસનમાં સાચું પરાર્થકરણ એને કહેવાય છે કે જે સાહજિકતાથી ભરપૂર હોય અને સ્વભાવસ્વરૂપ હોય, જ્યાં પદાર્થની ઇચ્છા કરવી પણ ન પડે, છતાંય સ્વરૂપ જ એવું બની ગયું હોય કે એના અવલંબનમાત્રથી અનંતાનંત આત્માઓ સ્વરૂપમાં લીન થતા જ જાય.

સૂર્યનું સ્વરૂપ જ એવું બની ગયું છે જે પ્રકાશ આપવા ઇચ્છા ન કરે તોય સહજ રીતે સર્વત્ર પ્રકાશ પથરાયા કરે.

સિદ્ધપરમાત્મા 'સૂર્યશા' છે જિનશાસનનુ વાસ્તવિક પરાર્થ કરણુ સર્યના પરાર્થકરણુ જેવુ છે

નદી ઇચ્છા નથી કરતી કે પાણી માગે તેને પાણી આપુ છતા તે પાણી આપ્યે જ જાય છે કેમકે તેનુ સ્વરૂપ જ તેવુ છે

એ જ રીતે શુ વૃક્ષ કે શુ પર્વત, શુ અગ્નિ કે શુ પાણી નિસર્ગના બધાય તત્ત્વો પોતપોતાના સ્વરૂપથી જ સહજ પરાર્થકારી બનેલા છે મુનિ પણ આવુ જ એક નૈસર્ગિક તત્ત્વ છે ત્યા કૃત્રિમતા બધપેસતી આવે જ નહિ

એવા નિરીહભાવના ભવ્યપરાર્થકરણની સિદ્ધિ માટે તો સ્વદોષનાશસ્વરૂપ સ્વાર્થકરણમા ઓતપ્રોત બનવુ જોઈ શે ને ? વસ્તુત એ સ્વાર્થકરણ જ નથી, કિન્તુ પરાર્થકરણ જ છે છતા વ્યવહાર ભાષામા તેને આપણે સ્વાર્થકરણ કહી શકીએ.

ભલે ત્યારે, અનેક બુઝાયેલા દીપકોને જલાવવા છે ? તો આપણો બુઝાયેલો દીપ જલાવી દઈએ સ્વરૂપમા લીન બનીએ પછી આપણા સ્પર્શમાત્રથી લાખો કરોડો દીપો પ્રજ્વળી ઊઠશે વિશ્વમા સર્વત્ર પ્રકાશ પ્રકાશ પથરાઈ જશે

[૮]

અભિગ્રહોની નાકાબંધી

મુનિપણું અનાસક્તિની આરાધનામાં જ હોઈ શકે, ટકી શકે, સફળ બની શકે. મુનિ અનાસક્ત હોવો ઘટે. વૈષયિક પદાર્થોમાં, માનપાનાદિમાં આસક્ત બને તે મુનિ કેમ કહેવાય ? જ્ઞાનસારમાં કહ્યું છે ને કે પુદ્‌ગલમાં અપ્રવૃત્તિ એ જ મુનિનું મુનિપણું છે.

અહીં પુદ્‌ગલમાં અપ્રવૃત્તિ એટલે પુદ્‌ગલના સંગનો સંપૂર્ણ ત્યાગ અભિપ્રેત નથી કેમકે તે શક્ય જ નથી. દેહાદિ પુદ્‌ગલના ત્યાગમાં જો મુનિપણું હોત તો પ્રવ્રજ્યા લેતાંની સાથે જ અનશન કરી દેવાનું અનિવાર્ય બની જાય. એટલે શક્ય એવા તમામ પુદ્‌ગલના સંગનો ત્યાગ અથવા તો પુદ્‌ગલભોગમાં ભવ્ય અનાસક્તિભાવ એ પુદ્‌ગલમાં અપ્રવૃત્તિ છે.

આપણે એવા શક્ય ત્યાગનો વિચાર કરીએ તો ઘર-બાર, પૈસો, કુટુંબકબીલો વગેરેના શક્ય ત્યાગને સાધી શક્યા એમ દેખાય છે. પણ દેહ અને તેનો ટકાવ કરતા આહાર-પાણીનો ત્યાગ અશક્ય બન્યો હોવાથી બધું મૂકવા છતાં આ

એને ત્યાગી શકયા નથી હવે અહી જ મોટી આફત ઊભી થાય છે જે દેહાદિ ત્યાગી શકાય એમ નથી તેમા પણ આસક્ત તો ન જ થઈ શકાય જેનો ત્યાગ અશક્ય છે ત્યા અનાસક્તિ હોવી એ વસ્તુત એનો ત્યાગ જ છે

એક દેહનો ત્યાગ અશક્ય બને છે એટલે અન્નપાનનો ત્યાગ અશક્ય બને છે, વસ્ત્રાદિનો ત્યાગ અશક્ય બને છે, વસતિનો ત્યાગ અશક્ય બને છે. એ જ રીતે શાસનની અવિચ્છિન્ન પરપરા અને પ્રભાવના માટે આવશ્યક શિષ્યો અને વફાદાર ધર્મી ગૃહસ્થોનો ત્યાગ પણ અશક્ય બને છે.

આમ દેહના સગે અનેકોનો સગ ઊભો થઈ જાય છે. આવા અપરિહાર્ય મગની વચ્ચે રહીને અસગની આરાધના આરાધવી એ જ મુનિપણુ છે મગમા અમગનો અનારાધક મુનિ ન હોઈ શકે

જલમા નાવ રહે એ સારી વાત છે. પણ નાવમા જલ પેસી જાય એ તો મોટી હોનારત છે મગમા રહીને અમગની આરાધના કરવાની વાતનો અર્થ એ નથી કે આહાર પાણી વગેરેના મગમા તો કોઈ વાધો જ નથી ના, આહારાદિના સગમા પણ જેટલુ છોડી શકાય તેવુ હોય તેટલુ તો ત્યાગી જ દેવુ જોઈએ એક વાત તમે નિશ્ચિત સમજી રાખજો કે જે જે વિષયના વર્તુળમા જેટલો ત્યાગ શક્ય બની શકે તેવો હોય છે તેનો પણ ત્યાગ ન કરનાર, અશક્ય ત્યાગવાળી વસ્તુના રહીને અનાસક્ત રહી શકતો જ

નથી. દા. ત., દેહના ટકાવ માટે આહારનો ત્યાગ શક્ય નથી છતાં તેમાં પણ મિષ્ટાન્નાદિનો ત્યાગ તો શક્ય જ છે. હવે જો એનો પણ ત્યાગ જે આત્મા ન જ કરે તે આત્મા આહારાદિના તમામ ભોગોમાં અનાસક્ત નહિ જ રહી શકે. એવા આત્માઓ સંગમાં અસંગની કે પ્રવૃત્તિમાં નિષ્કર્મણ્યતાની આરાધનાની વાતો કરે તો ત્યાં નર્યો દંભ જ કહેવો જોઈએ. એ મીઠી વાતો નીચે આસક્તિના ભરપૂર પોષણની લીલાઓ જ ચાલતી હોય છે.

આથી જ શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ મુનિજીવનની સુરક્ષા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી વિવિધ અભિગ્રહો કરવામાં કહી છે. આહાર, ઉપધિ આદિના વિવિધ અભિગ્રહોની નાકાબંધી જીવનની ચોમેર કરી જ લેવી ઘટે. જ્યાં આવી નાકાબંધી નથી, એના પ્રત્યે નારાજી કે લાચારી છે ત્યાં પ્રાયઃ આંતર અશુભવૃત્તિના પોષણ પ્રત્યેનો પ્રચ્છન્ન પક્ષપાત છે.

નાનામાં નાની તદ્દન શક્ય વાતો કે જેને જીવનમાં અનાયાસે ઉતારી શકાય ત્યાં પણ જો તેના અભિગ્રહ પ્રત્યે કાયરતા દાખવવામાં આવે તો એ પ્રમાદભાવ ધીરે ધીરે મોટી મોટી કાળજીઓ તરફ પણ બેદરકારી દાખવવાનું દુઃસાહસ કરાવશે. મુનિજીવનની આરાધના અંગેનાં અનેકાનેક ક્ષેત્રોમાં એ બેદરકારી કૂદકે ને ભૂસકે વ્યાપતી જશે. જેના પરિણામરૂપે અબ્રહ્મની વાસનાઓ, વિકારી ઉત્તેજનાઓ, લોકૈષણા અને લૌકિક વ્યવહારો તરફના પક્ષપાતપૂર્વક લોકોત્તર ધર્મોની અવગણનાઓ કરવાનું પાપ છડેચોક થવા લાગશે.

દૂધના ત્યાગનો અભિગ્રહ શક્ય છતા તેના પ્રત્યેની સૂગ એક દિવસ વિજાતીયનો હાથ પકડવાની અધમ પ્રવૃત્તિ માટેનુ તામસી બળ ઉત્પન્ન કરીને જ પશે, ખાનપાનના ત્યાગના શક્ય અભિગ્રહો પ્રત્યેની અરુચિ જીવનને અત્યંત સુખશીલ બનાવી મૂકીને પળે પળે અનંત પાપકર્મોનુ સર્જન કરશે છાપાછૂપીના પ્રલોભનો શુ, વિકથાઓના છૂપા રસ શુ કે અંગભૂષા શુ—એમાનુ દરેક પાપ—નાની સાઈઝનુ કે મોટી સાઈઝનુ—છેવટે અબ્રહ્મના ઘોર પાતકનુ ઊગમ બનનાર છે આ વાત બહુ ગંભીર છે આપણે તેની ઉપેક્ષા કરીએ તે બિલકુલ ઉચિત નથી

શક્ય હોવા છતા જો શક્તિનુ ગોપન કરીએ, ત્યા અભિગ્રહની નાકાબંધી ન કરી લઈએ તો ભયાનક મોહનીય કર્મના બંધ થાય મોહના કારમા ઉદયો જાગે, જે ઝાલ્યા હાથમા ન રહે સમજાવ્યે પણ શાન્ત ન થાય એવી સ્થિતિમા આવીને આપણા સંયમધર્મનો સર્વનાશ નોતરે અગણિત આત્માઓ અધર્મ પામીને પોતાના જીવનને દુર્ગતિની ખીણોમા પટકી દે સર્વના શ્રેયનો ચાહક, અશ્રેયની લહાણી કરે તે કરતા તો પોતે રાખ બનીને મિટ્ટીમા મળી જવુ બહેતર છે

એટલે એ વાતની એક વાત જીવનને સુરક્ષિત રાખવુ હોય તો અનેકવિધ અભિગ્રહોની નાકાબંધી સત્વર કરી લેવી જોઈએ માથે રહેલી ભારે જવાબદારીનુ ભાન હશે તો કોઈને પણ એ મોંપારીના ટુકડા ચાવવાથી જરાય વધુ ભારે નહિ પડે.

લાપરવાને માટે તો શું કહેવું ? એને તો રૂના પૂમડા જેટલો અભિગ્રહ મેરુ જેટલો ભારે લાગશે.

રે ! એવા ભારભૂતોથી જ આજે શાસન રસાતાળ થઈ રહ્યું હોય તો તેમાં શી નવાઈ છે !

મોટા અભિગ્રહો ન થાય તો જવા દો એ વાત. તે વિષયના નાના નાના ટૂંકી મુદતના પણ અભિગ્રહ તો અવશ્ય કરો. એક વાર ત્યાગનો રસાસ્વાદ માણો પછી સ્વયંભૂ પ્રેરણા થશે. ઉપદેશપદમાં કહ્યું છે કે, 'નાનામાં નાનું પણ (સત્કાર-સેવિત) અનુષ્ઠાન બીજના ચંદ્ર જેવું છે. એક વાર એ અવશ્ય પૂર્ણિમાનો ચાંદ બનશે, સંપૂર્ણ બનશે.'

ટટ્ટાર થાઓ. જીવનનું મૂલ્ય સમજો. સ્વ અને સર્વના શ્રેયના સામર્થ્યવાળા ત્યાગધર્મનો મહિમા સદૈવ ગાતા રહો. પછી મને નથી લાગતું કે આપણા માટે અશક્ય કે અસાધ્ય કશુંય હોઈ શકે.

આપણે સંગમાં અસંગની, પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિની આરાધના આરાધીએ. પળેપળે અઢળક કુશલાનુબંધી પુણ્યનું સંપાદન કરીએ કે જે વર્તમાનકાળે શાસન ઉપર આવેલી ભયાનક આપત્તિઓના વાદળને વિખેરી નાંખવા સમર્થ બને. સમજવું હોય તો સાનમાં સમજાય તેવી જીવન રક્ષાની સરસ મજાની આ વાત છે. ન સમજવું હોય તેને માટે કોઈ ઉપાય નથી.

[૯]

देहदुःखं महाफल

રાજનગરના માણેકચોકમા ભયંકર આગ લાગી ચોમેર જ્વાળાઓ વ્યાપી ગઈ નગરપાલિકાના બંબાઓ ગેરેજમાથી એકદમ નાઠી છૂટયા ! 'દૂર હટો'ની જાણ કરતી ભયઘંટા ગણગણી ઊઠી લોકો નાસભાગ કરવા લાગ્યા સહુના શ્વાસ અધ્ધર થઈ ગયા છે, ત્યા જ એક ગમખ્વાર બનાવ બની ગયો માના હાથમાથી છૂટી ગયેલુ આઠ વર્ષનુ માસૂમ બાળક ધસમસતા એક બબાના ટાયર નીચે કચડાઈ ગયુ પ્રાણપખેરુ ત્યા ને ત્યા જ ઊડી ગયુ, પણ એ બબો સૌથી પ્રથમ માણેકચોકમા પ્રવેશી ગયો ભારે જળવર્ષા કરી નાખી આગ શાત થઈ

રાજ્યસત્તાએ બબાવાળાને ૫૦૦ રૂપિયાનું ઇનામ આપ્યુ લોકોમા કોલાહલ મચી ગયો રે ! ૫૦૦નુ ઇનામ ! અને રૂ ૫૦૦નો દડ નહિ ? પેલા બાળકની ક્રૂર હત્યાનુ શુ ?

રાજ્યસત્તા કહે છે, 'કરજે ચડેલા, ભયઘટા બજવતા સાવરની એ ભૂલ નથી અપરાધ તો એ બાળકનો છે, જે ક્રૂર

ન ખસ્યું ! એ માતાનો છે, જે ઓપરવા રહી ! બાળકની દયા ચિંતવીને ઊભો રહી જનાર તે બંબાવાળો જ શિક્ષાપાત્ર હોઈ શકે, જેની નજરમાં આગમાં ભડથું થઈ જતાં સેંકડોનાં જીવનો તરવરતાં નથી !'

વિષયકષાયોની વાસનાઓ પ્રદેશે પ્રદેશમાં ભભૂકી ઊઠી છે. એ અગ્નિજ્વાળાઓએ પોતાની લાંબી જિહ્વાઓ ચોમેર ફેલાવી છે. દૃશ્ય ભયંકર બન્યું છે. આતમરામને એની જાણ થાય છે. શમસંવેગનાં નીર ભરી લઈને, ભયઘંટા બજાવતો ફરજે ચડે છે. ગતિમાં ભયંકર વેગ છે, આંખોમાં અપૂર્વ તેજ છે. ધસમસતો જાય છે આતમરામનો એ બંબો ! ત્યાં....કાયા આડી આવી છે. વીરની હાક કાનમાં રણકી જાય છે, શું જોઈ રહ્યો છે ? કચડી નાંખ. ધસી જા આગળ, પળ પણ થોભ્યા વિના.

અને કમલની નાળશી કોમળ કાયા કચડાઈ જાય છે. શમસંવેગનાં નીરની વર્ષા ભારે ઝપાટો બોલાવે છે. વિષય-કષાયની આગ શાન્ત થઈ જાય છે.

ધર્મસત્તા આતમરામને બિરદાવે છે. કર્મસત્તા અઢળક પુણ્યસંપત્તિની ભેટ ધરે છે.

'देहदुःखं महाफलं' સર્વ વિશુદ્ધ આચારોમાં શિરોમણિ આચાર શરીરને દુઃખ દેવું તે. એના વિનાના આચારોમાં ઝાઝી તાકાત આવતી નથી. દેહના દમન વિના ચિત્તશાન્તિનાં ફળ આરોગવાનું શક્ય નથી. તર્કસંગત આ વિધાન છે. સુયગડાંગ-

સૂત્રમા કહ્યુ છે કે, સસારમા ભમતા તમામ જીવોના તમામ દુખનુ જો કોઈ મૂળ કારણ હોય તો તે જીવોનો દેહ પ્રત્યેનો મમત્વભાવ જ છે દેહની મમતાએ જ કાળી કર્મરાશિને જન્મ આપ્યો કર્મે જ જીવોને ખડુરૂપે દુખી કર્યા ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકરાવી સસાર ઊભો થયો દેહની મમતાએ સ્તો સસારનો નાશ થઈ શકે દેહને કચડવાથી, ત્રાસ દેવાથી, પીડવાથી અને કનડવાથી જ દેહનુ મમત્વ જાળવીને, એનુ પાલનપોષણ આનદથી કરીને જે કોઈ ધર્મ થાય એ ધર્મ ચિત્તશાતિના મીઠાફળને પણ ન આપી શકે ત્યા મુક્તિના મીઠાફળની તો વાત જ ક્યા રહી ?

શરીરની મમતાથી જ શરીરના સબધી વસ્ત્રપાત્ર વસતિ વગેરે ઉપર મમત્વ જાગે શરીરનુ મમત્વ ચોવીસેય કલાક પજવ્યા કરે, ઊઘમાય એને કાકરી ખૂચે, એ મમત્વ જ અનેક પ્રકારના રમરાગમા જીવને તાણી જાય કામરાગમા રગડી જાય અનિષ્ટ મળતા જ કષાયોથી ખરડી જાય, એની મૂર્છા ધર્મથી વિમુખ રખાવે, કારમા પાપ સેવતા પણ આચકો ન લાગવા દે

દેહ ઉપર કરડી નજર થયા વિના કોઈ ધર્મ આરાધી શકાય નહિ ધર્મારાધના વિના ચિત્તશાન્તિ શક્ય જ નથી, મુક્તિ સાધ્ય જ નથી પણ પ્રશ્ન થાય છે કે દેહ તો મુક્તિનુ સાધન છે કહ્યુ છે, 'શરીરમાદ્ય ખલુ ધર્મસાધનમ્', તો મુક્તિના સાધનને કચડી નાખ્યા પછી મુક્તિ શેનાથી મળે ? સાધન વિના સાધ્ય શી રીતે ?

રે કેવી વાત! ભોજન પકાવવાનું સાધન કોલસા છે, તો શું તેને સળગાવી ન દેવાય! સળગાવવાથી કોલસા નષ્ટ થઈ જાય એટલે શું ભોજન તૈયાર નથી થતું? તમારે ત્યાં કોલસાને ધોયા કરવાથી, પંપાળ્યા કરવાથી અને એને જાળવી રાખવાથી જ રસોઈ થઈ જતી હશે કેમ?

જેમ કોલસો રસોઈનું સાધન છે, છતાં બાળી નાંખવા દ્વારા જ એ રસોઈનું સાધન છે, નહિ કે એનું જતન કરવાથી. તેમ શરીર પણ કચડી નાંખવા દ્વારા જ મુક્તિનું સાધન છે, નહિ કે એને પાળવા–પોષવાથી. મમતા શરીર ઉપર કર્યું માટે સંસાર ઊભો થયો. તો હવે કચડવાનું પણ શરીરને જ. તો જ સંસાર કપાય. બીજાને કચડવાથી સંસાર ન કપાય. સંસારોચ્છેદ માટે શરીરને જ કચડવાનું રહ્યું. કચડવા માટે શરીર તો જોઈએ જ ને? એટલે સંસારોચ્છેદનું શરીર સાધન બની ગયું. આ વિચારને નહિ અપનાવવાથી પરિણામ એ આવે છે કે સાધન જ સાધ્ય બની જાય છે. મુક્તિનું સાધ્ય તો ક્યાંય વિસરાઈ જાય છે. યુવાનીમાંય મુક્તિનું સાધન દેહને માનીને પાળ્યાપંપાળ્યા કરનારો, વૃદ્ધાવસ્થામાં દેહાતીત તો નથી જ થતો, કિન્તુ જર્જરિત દેહયુક્ત બને છે; એટલે તે વખતે એ આળપંપાળ તો વધતી જ જવાની ને? જીવનના અંત સમય સુધી દેહ છે તો અંત સમય સુધી એનું પાલનપોષણ પણ રહી જશે. તો પછી સાધ્યની સામે ક્યારે નજર નાખવાની? એના માટે સાધનનો સાધન તરીકે શો ઉપયોગ કર્યો?

આ જીવલેણ ભ્રમ છે, ભોગી જગતની આ શિખવણી તો ચાલબાજી છે એમા કદી ન અ જાશો 'शरीरमाद्य खलु धर्मसाधन' એ જેમ શાસ્ત્ર વાક્ય છે તેમ देहदु ख महाफल' એ પણ શાસ્ત્રવચન છે બેયને પરસ્પર વિરોધ ન આવે એ રીતનો જ અર્થ નિષ્પન્ન થવો જોઈએ

વળી ઉપાધ્યાયજી મહારાજની ૨૮મી બત્રીશીમા એક શ્લોક છે

शरीरेणैव युद्धयन्ते, दीक्षापरिणतौ बुधा ।
दुर्लभ वैरिण प्राप्य, व्यावृत्ता बाह्ययुद्धत ॥

આ શ્લોક ગોખી જ લેજો આત્મસાત્ કરજો એનો પાઠ રોજ ૧૦૮ વાર કરજો મુનિજીવનમા અપૂર્વ પ્રકાશ પાડનાર મર્ચલાઇટનુ કામ કરશે, જીવનના ર ગ બદલી નાખશે, જીવલેણ ભ્રમોનો ભૂક્કો બોલાવી દેશે આ શ્લોકનો અર્થ આવો છે "સ યમ પરિણામ ઉત્પન્ન થતા (દીક્ષા સમયે) જ મુમુક્ષુ આત્મા શરીર સાથે જ યુદ્ધ કરવા લાગી જાય છે આજ સુધી તુચ્છ સ્વાર્થ ખાતર વૈરી બનતા (સ સારમા) વેપારી જોડે, પત્ની સાથે, ભાઈ કે ભગિની સાથે લડતો હતો, પણ હવે એની સામે કટ્ટર શત્રુ આવ્યો એટલે બધાયને એણે પડતા મૂકયા વાઘ સાથે લડતો સિ હ બ દૂકનુ નાળચુ સામુ ધરીને ઊભેલા શિકારીને જોઈને વાઘને પડતો જ મૂકે અને શિકારી માનવ સામે ધસી જાય

જેમ જેમ સયમનો પરિણામ વૃદ્ધિ પામતો જાય તેમ તેમ શરીર સાથેનુ યુદ્ધ ગુનખાર બનતુ જાય ભગવાન

ધન્ના અણગારને આંખ સામે લાવો. ચરમ તીર્થપતિ મહાવીરદેવને પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો, "ચૌદ હજાર મુનિવરમાં નિત્ય ચડતે પરિણામે કોણ?" પરમાત્મા બોલ્યા, "ધન્ના અણગાર!" નિત્ય વૃદ્ધિ પામતા સંયમના પરિણામ! અને ફલતઃ નિત્ય એ દેહ સાથે ખુનખાર જંગ! શરીર ક્ષીણ થતું જાય છે પણ સંયમનો પરિણામ બળવાન બનતો જાય છે. ધન્નાજીનો એ મરણિયો જંગ નથી, કેસરિયાં એમણે કર્યાં નથી. એ તો વિજયશ્રીને આંખેઆંખ નિહાળતાં સદૈવ ભીષણપુરુષાર્થના સ્વામી બન્યા છે. માનવોનાં તો મસ્તક નમી ગયાં. દેવો અને દેવેન્દ્રો પણ નમ્યા! અરે! મહાવીરદેવના શ્રીમુખે પહેલો નંબર લઈ ગયા! નિત્ય છટ્ઠને પારણે આયંબિલ! આહાર પણ કેવો? જેને માખી પણ ન ખાય તેવો સૂકો-લુખ્ખો, તદ્દન નીરસ! કાયા તો કાળો કોયલો જ જોઈ લો! આંખો તો ક્યાંય ઊંડે ઊતરી ગઈ! બે બિહામણી બખોલો જ દેખાય છે! કાગડાના પગ જેવા પાતળા જેમના પગ લાગે! અને હાથની કોણીઓ? માટીનાં ખરબચડાં ઢેફાં જ હતાં! માથું! ઉનાળાના ધોમધખ્યા બપોર તપીને સાવ લૂખું થઈ ગયેલું તૂંબડું! ગળા ઉપર તદ્દન લચી પડ્યું હતું! જાણે હમણાં જ પડી જશે! ચામડી તો બધી જાણે છૂટી પડી ગયેલી! ન હતું ક્યાંય માંસ! ન રહ્યું હતું લોહીનું બૂંદ! ચાલતી વખતે કિચૂડ કિચૂડ બોલતો એ કાયાનો રથ મુક્તિના દ્વાર ભણી નિર્વિઘ્ને પ્રયાણ કરી રહ્યો હતો. શું ભાળ્યું હશે? શું જાણી લીધું હશે? શું સમજી રાખ્યું હશે? કયો ભીષ્મ સંકલ્પ કરી રાખ્યો હશે?

જ્યાં સમગ્ર જગત લપસી ગયું ત્યાં આ આત્મા સડસડાટ દોડી ગયો ! જરાય લપસ્યા વિના ! ગુરુ હતા મહાત્મા મહાવીર શું બતાવી દીધું હશે આ શિષ્યને ? એવી કયી ધન્ય પળ હશે જેમાં આ ભીષ્મપુરુષાર્થ ગીતા લખવાની મંગલમય આશિષ આપતા દેવાધિદેવે ધન્નાજીના મસ્તકે કમલકોમળ કર મૂક્યો હશે ?

અંતરમાં ઉત્પન્ન થતા સંયમના પરિણામનું બાહ્ય લિંગ (કાર્યલિંગ) આ જ શરીર સાથેનું યુદ્ધ વૃદ્ધિ પામતો એ પરિણામ યુદ્ધને બહેકાવે ખુનખાર જંગ ખેલાવે વિજયની વંદનમાળા કંઠે આરોપે ગૌતમબુદ્ધને આ વાત ન સમજાણી કે દેહની મમતાએ જ સંસાર વધાર્યો માટે મુક્તિ પણ એના ઉપરની કરડી નજરે જ સિદ્ધ થાય એટલે જ એમણે દુઃખ રૂપ માની લીધા ત્યાગ તપને, ત્યાગી દીધા એ દેહદુઃખને !

પણ પરમાત્મા મહાવીરદેવ તો અનુભવી ચૂક્યા હતા એ સાધનાબળે પાગરતી અપૂર્વ ચિત્તશાન્તિને ! સર્વજ્ઞ બન્યા ત્યારે એ જ વાત બરોબર જાણી ગયા

બેય રાહ જુદા થયા એક મધ્યમમાર્ગી બન્યા ના, ના, ધર્મના ફેલાવાના પ્રલોભને અટવાયા બીજા સત્પથના પ્રણેતા બન્યા ક્યાય ન અટવાયા કેમકે સાચે જ વીતરાગ હતા

બધી વાતનો સાર એટલો જ છે કે દેહની સામે જોઈ જોઈને ધર્મ કરવાની વૃત્તિને આપણે ત્યાગવી જોઈએ. કેમકે

દેહનું દર્શન સમગ્ર ધર્મારાધનાનો ખાતમો બોલાવી દેશે. બહુ ઉત્કટ તપત્યાગ ન કરી શકીએ એટલા માત્રથી એ યોગોની સરિયામ ઉપેક્ષા કરી ન જ શકાય. ભલે આયંબિલ ન થાય પણ તેથી ચોખ્ખી નવકારશીમાં જ ન બેસી જવાય. એકાશન કે છેવટમાં છેવટ પોરસી તો કરવી જ જોઈએ. એ રીતે પણ શરીરને થોડું થોડું કષ્ટ આપવાનું ચાલુ રાખવું જ જોઈએ. જ્યારે ને ત્યારે દેહને કષ્ટ આપવાની બાબતમાં એકદમ ધબ-ડકો જ વાળી દેવો એ તો આપઘાતી પગલું કહેવાય. પુણ્યા-ઈથી કદાચ માંગશો તે મળી જશે, પરંતુ ભાવીની ઉપેક્ષા કરશો મા ! અનંતદુઃખોથી ખદબદી ઊઠનારી તમારી જ ભવિષ્યકથાનું તમે જ નિર્માણ કરશો ? અને તે પણ માત્ર અઢી મણના માંસના લોચાના સુખ ખાતર !

આપણે સાવધાન બનીએ. દેહ અને આત્માનું ભેદજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીએ. અને શક્તિ મુજબ શક્તિથી થોડું વધારે હંમેશ વેઠીએ. દેહને કષ્ટ આપીએ. યાદ રાખો આરાધના કષ્ટીજીવનમાં છે. સુખશીલ જીવન તો વિરાધનાઓની અને દુઃખોની સગી મા છે. લાચારી બતાવશો નહિ કેમકે આપણાં જ અનંત જીવનોનો આ પ્રાણપ્રશ્ન છે. શા માટે તુચ્છ સુખ ખાતર અનંત સુખની શકયતાનો હોમ કરવો ? એમાં કયી બુદ્ધિમતા હશે ?

૦

[૧૦]

શ્વાન-બગાઈ યુદ્ધ

આજના અણુયુગમા ગેરિલાયુદ્ધ પદ્ધતિ ભલે તરગી યોજના જેવી લાગતી હોય પરતુ એ યુદ્ધનીતિએ દુન્યવી દૃષ્ટિએ ભારે સફળતા મેળવી છે એ નિશક હકીકત છે

ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે, વિજ્ઞાન ક્ષેત્રે અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે આજે વિશ્વની સઘળી મહાસત્તાઓએ સ્પર્ધા આરભી છે દરેક મહાસત્તાએ શસ્ત્રોની સર્વોપરિતા હલ કરવા માટે આધળી દોટ મૂકી છે.

અણુબોમ્બના ખડકલા થયા છે, હાઇડ્રોજન બોમ્બના ભડારો ભરાયા છે, અવકાશમા સ્પુટનિકોએ દોડાદોડ કરી મૂકી છે, સાગરના પેટાળોમા સ્વયસચાલિત સબમરીનોએ ઊતરવા માડ્યુ છે ! દક્ષિણધ્રુવના સદાની હિમખડો હવે કણુ કણુમા વેરાતા જાય છે ! ચદ્રલોક ‘વહેલો તે પહેલો’ની ખુમરાણુના અવાજ પહોચ્યા છે ! આની પશ્ચાદ્ ભૂમિકામા ખુલ્લે પગે, જગીપુરાણી ડબલ બારની બદૂક લઈને, લૂખુસૂકુ ભાથુ લઈ, પર્વતો અને ઘાસના બીડોની ઓથ લઈને પોતાના

દેશની આઝાદી અને સાર્વભૌમત્વને ટકાવવા માટે ઝઝૂમતાં ગેરિલા દળો, લૅટિન અમેરિકા, કૅાંગો, એંગોલા, કુવૈત, વિયેટનામ વગેરે સ્થળે નાની લડાઈઓ લડી રહ્યાં છે. સાયપ્રસ, અલ્જિરિયા, ઉત્તર વિયેટનામ અને ચીનનાં ગેરિલાદળોની સફળતાએ તેમને યુદ્ધ જારી રાખવાની પ્રેરણા આપી છે.

નિત્ય નવાં શસ્ત્રોના ગંજાવર ખર્ચને પહોંચવાનું તો મહાસત્તાઓને જ પોષાય. નાનાં નવોદિત પછાત રાષ્ટ્રોને એ ખર્ચ પાલવે જ નહિ. લશ્કરવાદ, ભૂમિભૂખ અને પ્રચ્છન્ન-શાહીવાદ સામે ટક્કર લઈને ટકી રહેવા માટે આજે ઠેરઠેર ગેરિલાદળોની સ્થાપના થઈ છે. આમ, ગેરિલાદળો આઝાદી અને સાર્વભૌમત્વના રક્ષણની ઢાલ બન્યાં છે.

વિકસિત રાષ્ટ્રોનાં લશ્કરોને જે ટેકનોલોજીનો લાભ હોય છે તે બેશક પછાત રાષ્ટ્રોને નથી. તે છતાં તે પછાત રાષ્ટ્રો મહાસત્તાઓને માથું નમાવવા માટે ધરાર કાયર છે. એથી જ એ ટેકનોલોજીને મહાત કરવાનો રસ્તો ગેરિલાયુદ્ધ પદ્ધતિ દ્વારા તેમણે મેળવી લીધો છે. ગાઢ જંગલો, હિમાચ્છાદિત ગિરિશૃંગો, કાદવ, ઘાસનાં મેદાનો, ગેરિલા-યુદ્ધ માટે અનુકૂળ ભૂમિ છે. મલાયાના કાદવમાં ફ્રેંચ ટૅંકો ફસડાઈ પડી હતી, કોરિયાના બરફમાં અમેરિકન 'મર.ઇનસ' ખૂંચી ગઈ હતી; લાઓસ, ઇન્ડોનેશિયા, અમેરિકા અને અન્ય રાષ્ટ્રોનાં દળો ગેરિલા હુમલાઓ સામે ટકી શક્યાં ન હતાં એમ ઇતિહાસનાં પાન બોલે છે.

ચાઉ-માઓ ચળવળને દબાવવા,સમસ્ત પ્રજાનુ નિકંદન કાઢવા બ્રિટને યત્ન કરી જોયો હતો, કાસ્ટ્રોના ગેરિલાદળો-ને અમેરિકન પૂતળા સરકાર ક્યૂબામા રોકી શકી ન હતી, ઉત્તર વિયેટનામમા અમેરિકા ગળાબૂડ પાણીમા ઊતર્યું છે, તેમાથી નીકળવા હવાતિયા માર્યા જ કરે છે પણ તે મહાસત્તા ને હજી સફળતા મળી નથી

આમ, ગેરિલાયુદ્ધપદ્ધતિ ગરીબ પછાત રાષ્ટ્રો માટે દુન્યવી દૃષ્ટિએ આશીર્વાદરૂપ થઈ પડી છે

કેનેડી જેવા મહારથી છક્કડ ખાઈને વીલે મોએ પાછા ફર્યા જ્હૉનસન વિયેટનામમા સજ્જડ માર ખાઈ રહ્યા છે મહાસત્તાઓના માધાતાઓ, ભયાનક શસ્ત્રોના સ્વામીઓ પણ પછાત દેશોની ગેરિલાયુદ્ધપદ્ધતિથી હાફી ગયા છે! એમના મોએ ફીણ ભરાયા છે!

ગેરિલાદળને બગાઈની ઉપમા આપીએ અને તેની સામે લડતી મહાસત્તાને શ્વાનની ઉપમા આપીએ તો ગેરિલા-યુદ્ધ એ શ્વાન સામેનુ બગાઈ યુદ્ધ કહી શકાય બગા-ઈઓ વળગેલા કૂતરાને તમે જોયો હશે બગાઈ પામર છે, કૂતરો બળવાન છે છતા પૂછડે, ગળે, પીઠ ઉપર કે અન્યત્ર વળગેલી બગાઈને નહોર મારવા, બચકા ભરવા કૂતરુ જે નૃત્ય કરે છે તેવી ધમપછાડાવાળી દશા ગેરિલાઓ સામે લડતી મહાસત્તાઓની થાય છે

જ્યા શ્વાનના દાત કે નહોર પહોચે ત્યા બગાઈઓ ન બેસે અને શ્વાનને ગુસ્સામા લાવી દેવાય એ રીતે ધમપછાડા

કશાવ.ને એની શક્તિઓને ક્ષીણ કરે છે. જરૂર પાંચ પચાસ બગાઈ એ નહોરોમાં ઝડપાઈ જાય કે પૂછડાની થપાટમાં મરી જાય. પણ પછી તરત જ એક મોટો હલ્લો શ્વાનની આંખો ઉપર કે એવી કો'ક જગાએ આવે છે જ્યાં નથી તો પૂંછડું પહોંચતું કે નથી તો દાંત મારી શકાતા. આ સંતાકૂકડીમાં શ્વાનની શક્તિ ક્ષીણ થતી જાય છે અને બગાઈ બળવાન બનતી જાય છે.

ચીની નેતા માઓ-ત્સે-તુંગે ગેરિલાયુદ્ધનાં સૂત્રોમાં 'સમય', 'પ્રદેશ' અને 'મનોબળ' આ ત્રણ વાત ઉપર ખૂબ ભાર મૂક્યો છે! 'પ્રદેશ' જાળવી રાખવાનું અશક્ય બને ત્યારે ત્યાંથી પીછેહઠ કરી 'સમય' મેળવવો! અને તેનો ઉપયોગ 'મનોબળ' દૃઢ કરવામાં કરવો. દુશ્મન આગળ ધસે તો આપણે પાછા હટવું! દુશ્મન પીછેહઠ કરે તો તેને પરેશાન કરવો! દુશ્મનના મનોબળને તોડવાનો ઉપયોગ કરવો. પ્રદેશની પસંદગીમાં અંધારરાત્રી, જંગલો અને ખીણો પસંદ કરો. આગળ જવા પાછા હટો! જમણે જવું હોય તો ડાબે જવાનો ડોળ કરો. ઘેરો ઘાલો, પણ હુમલો ન કરો; હુમલો જ કરો પણ ઘેરો ન ઘાલો; દુશ્મનને અંદર ઊંડે સુધી આવવા દો પછી તૂટી પડો, ઇત્યાદિ સૂત્રો સમય, પ્રદેશ અને મનોબળને લક્ષમાં રાખીને ગેરિલાયુદ્ધ માટે ઘડવામાં આવ્યાં છે.

ટૂંકમાં, શ્વાનને સમગ્ર રીતે થકવવો સમય જતાં તે લશ્કરી દૃષ્ટિએ નબળો; રાજકીય રીતે ગૂંચવાયેલો, આર્થિક

રીતે ખર્ચાળ, અને પોતાનુ રક્ષણુ કરવાને અશક્ત બનશે, તે વખતે ચોમેરથી ઘેરી વળી તે મહાશ્વાનનો રોટલો કરી શકાશે !

ફ્રેન્ચ વિયેટનામમા ગેરિલા નેતાએ આ તરકીબ અજમાવી સાયપ્રસમા બ્રિટન સામે ગેરિલા નેતા જનરલ ગ્રીવાસે બ્રિટિશ લશ્કરની નાની મોટી સખ્યાને થકવવા નાની ટુકડીઓથી યુદ્ધ આપ્યુ પરિણામે ઉદર પકડવા ટેક દોડાવવી પડે તેવો ઘાટ થયો ! ક્યૂબામા ફક્ત પાસઠ ગેરિલાઓએ એ ભાગમા વહેચાઈ જઈને ગોળીબારોની રમઝટ બોલાવીને દુશ્મનનુ મનોબળ તોડી નાખ્યુ

આ છે ગેરિલાપદ્ધતિનુ શ્વાન બગાઈનુ યુદ્ધ !

આટલા વિસ્તારથી આ યુદ્ધનુ વર્ણન કર્યું તે સહેતુક છે મારે લોકોત્તર શ્વાન-બગાઈના યુદ્ધની જે વાત કરવી છે તે હવે બહુ સારી રીતે સમજાઈ જશે તમે જાણ્યુ ને કે શ્વાન ભલે ગમે તેટલો બળવાન હોય પરતુ તે નાનકડી બગાઈઓથી મહાત થઈ જાય છે

આપણા લોકોત્તર વિશ્વમા આત્મા એ શ્વાન છે, જ્યારે કર્મ એ બગાઈ છે અનાદિકાળથી પ્રત્યેક સસારી આત્માના શ્વાન સાથે કર્મની બગાઈઓનુ એકધારુ યુદ્ધ ચાલતુ રહ્યું છે અને આજે આપણી જાતનુ સૂક્ષ્મ આતરદર્શન કરીએ તો ભારે લાચારી સાથે સ્પષ્ટ શબ્દોમા એકરાર કરવો પડે છે કે

શ્વાન હવે થાકી થાકીને મહાત થયો છે, બગાઈ વધુ ને વધુ બળવાન બની છે.

જ્યારે ત્યાગતપના ક્ષેત્રમાં શ્વાન પ્રવેશે છે, ત્યારે બગાઈઓ શાન્તિથી દૂર રહે છે. જરા ઉપદ્રવ કરીને શ્વાનને ચમકાવે છે, વધુ ત્યાગતપના ધમપછાડા કરવા માટે! પણ જ્યાં તે શાન્ત થાય છે, નિશ્ચિંત બન્યાની ભ્રામક કલ્પના કરી લે છે ત્યાં જ પેલી બગાઈઓ એની ઉપર તૂટી પડે છે, પારણાના દિવસો એ બગાઈના એવા ભયંકર હુમલા છે જ્યાં શ્વાનનાં નહોરમહોરા કે પૂંછડાના પછડાટ જરાય કારગત બની શકતા નથી; ભગવાન નંદિષેણના ભયંકર ધમપછાડા બારબાર વર્ષ સુધી ચાલ્યા! પણ બગાઈઓએ એમને અંતે થકવ્યા અને એક પળમાં એમના યુગોનાં બળવાન આક્રમણો ઉપર પાણી ફેરવી નાંખ્યું! યુગપ્રધાન ભગવાન મંગુ આચાર્યે જબરદસ્ત શાસનપ્રભાવકતાના પ્રદેશમાં ભીષણ આગેકૂચ કરી, બગાઈઓએ એમને ઠેઠ ઊંડા પ્રદેશમાં ઉતાર્યા, ત્યાં લઈ જઈને ખાનપાનના આસ્વાદના જીવલેણ હુમલાઓ કરી એમના ભુક્કા બોલાવી દીધા! ઉપશમશ્રેણિના ધ્યાને ચડેલા અનંત–આત્માઓની ભીષણ-પરાક્રમગાથા સામે બગાઈઓએ સમયનું સૂત્ર પોકાર્યું, કાલક્ષેપ કર્યો! જ્યાં તક મળી કે હુમલો કર્યો અને એ મહામુનિવરોને હતપ્રહત કરી નાંખ્યા! આજે પણ આધુનિકતાના બળથી સજ્જ બનતા શ્વાનોને એ બગાઈઓ નિત્ય નવીનતાની અંજામણનો જુસ્સો ઉત્પન્ન કરાવીને એમના મનોબળને તોડીફોડીને એમનો ખાતમો ક્યાં નથી બોલાવી રહી?

શ્વાન બગાઈના આ યુદ્ધને આપણે હવે સમજી લેવુ પડશે અનાદિકાળનુ આ યુદ્ધ આપણુને પરેશાન કરીને વધુ ને વધુ થકવી રહ્યુ છે એ વાત સ્વીકાર્યે જ છૂટકો છે હવે તો એ વાત વિચારીએ કે આ યુદ્ધમા વિજેતા બનવાનો ઉપાય શો? ઘોર અને ઉગ્ર ત્યાગનુ બળ હુ ઊભુ કરુ તોય નિષ્ફળ જાઉ ? અપૂર્વ જ્ઞાનનો હુ સ્વામી બનુ તોય પરાજય પામુ ? એકચિત્ત ધ્યાન ધરૂ તેય મારો કરુણ રકાસ! જો મારા ત્યાગ, તપ અને જપ તથા મારા શાસનપ્રભાવકકાર્યો પણ મને યુદ્ધ વિજેતા ન બનાવે તો મુક્તિનો ઉપાય શો? બગાઈઓના વિનાશનુ શાસ્ત્ર કયુ ? આગ બળ વિના બગાઈઓ જબ્બે થાય ની રીતે ?

આ ગૂગળામણુ જો આપણુને થાય, આપણી સાધનાની નિષ્ફળતાનુ ભાન જો આપણુને થાય તો પરાજયના કારણો તુરત નજરે આવી જાય પછી વિજય તો હાથવેંતમા જ દેખાય

શ્વાન-બગાઈઓ સામે જે ધમપછાડા કરે છે એનો નાશ કરવા હુકાર કરે છે, એ કદી વિજય મેળવતો નથી, બલ્કે પ્રતિપળ શક્તિહીન બનીને વિનાશના પથે જાય છે પણ જો એવો કોક ત્રાસેલો, થાકેલો, હારેલો શ્વાન પોતાનો હુકાર મૂકી દે અને કોઈ દયાળુના શરણે ચાલ્યો જાય, નત-મસ્તકે ત્યા ઊભો રહી જાય અને જો એ દયાળુ પુરુષ તેના શરીર ઉપર એક વસ્ત્ર નાખી દે, તો શુ થાય ? એક પણ બગાઈ તેને અડી શકે ખરી ? યુગોનુ યુદ્ધ પળમા જ પૂર્ણ

થાય ! થાકીને લોથ થયેલો શ્વાન થોડા જ સમયમાં અપૂર્વ શાન્તિ મેળવી ગાઢ નિદ્રાના અપૂર્વ આનંદમાં ગુલતાન બની જાય ને ? આપણે પણ હુંકારભર્યાં જે ત્યાગતપ કરીએ છીએ તેને દૂર કરીએ. શરણે જઈએ શરણ્યના ! નતમસ્તકે ઊભા રહીએ એમના સાન્નિધ્યમાં ! અને જ્યાં એમના અનુપમ અનુગ્રહનું વસ્ત્ર આપણા ઉપર ઓઢાડાઈ જશે ત્યાં તે જ પળે શ્વાન-બગાઈનું એ અનંત યુદ્ધ અંતને પામશે. અપૂર્વ આનંદની અનોખી મસ્તી, અપૂર્વ શાન્તિ, અપૂર્વ સમાધિ જીવનની પ્રત્યેક પળમાં ખીચોખીચ ભરેલી માણવા મળશે.

હુંકારના બળનો ત્યાગ કરો, અનુગ્રહની કળનો સ્વીકાર કરો. પછી યુદ્ધનો અંત હાથવેંતમાં છે, નહિ તો અનાદિ યુદ્ધ અનંત બનશે. લલાટે ભયંકર પરાજયનાં કાળાં કલંક સિવાય કશું જ જોવા નહિ મળે.

[૧૧]

સૌજન્ય

મુનિજન ! અને તે સુજન ન હોય ! કેમ બને ? કેટલીક વાર એવા કેટલાક દશ્યો જોવા મળે છે જેમા સૌજન્યનો નરદમ અભાવ હોય

સૌજન્ય એટલે ઔચિત્યસેવન મુનિ ઔચિત્યસેવી ન હોય ?

માર્ગાનુસારી જીવો જે ગુણના અવશ્ય સ્વામી બને છે, તે ઔચિત્યસેવનરૂપસૌજન્ય મુનિમા ન મળે એ તો મહદાશ્ચર્યની બીના કહેવાય ને ? ગમે તેમ હોય, પણ આ ગુણની ઊણપ ઘણી જોવામા આવે છે

વધુ વકરેલો સ્વાર્થ અને તુચ્છતા એ બેય દોષો સૌજન્યના શત્રુ છે ષોડશકગ્રથમા ધર્મસિદ્ધિના બાહ્ય ચિહ્નોમા પાચમા ચિહ્ન તરીકે 'જનપ્રિયત્વ' ગુણ કહ્યો છે જેને ધર્મ સિદ્ધ થયો હોય તે પ્રાય જનપ્રિય હોય

ધર્મપ્રિય આત્મા પ્રાય જનપ્રિય બને મુનિ તો ઉત્કૃષ્ટ ધર્મના પ્રેમી છે એ કેમ જનપ્રિય ન બને ?

ધર્મપ્રિય આત્મા અવશ્ય સૌજન્યશાળી હોય અને સૌજન્ય દ્વારા એ પ્રાયઃ જનપ્રિય બને. આમ ધર્મપ્રિયતા અને જનપ્રિયતાની વચ્ચે સૌજન્ય એ સેતુનું કામ કરે છે.

જેના વિના જ ન ચાલી શકે એવા અત્યંત આવશ્યક સૌજન્યના કેટલાક ભાવો મારે અહીં બતાવવા છે. આ સૌજન્ય વ્યવહારશુદ્ધિનું સાધક બને છે અને એ પછી નિશ્ચયશુદ્ધિ સુલભ બની રહે છે.

સુજનની આ ભૂમિકાને મુનિજન અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા હોય, જે સુજન ન હોય તે મુનિજન તો હોઈ શકે જ નહિ એ વાત લક્ષ્યમાં લઈને સુજનત્વની સાધના પણ અધૂરી રહી હોય તો આપણે પૂર્ણ કરી લેવા જેવી તો ખરી જ.

સૌજન્ય મનનું, વાણીનું અને દેહનું એમ ત્રણેય યોગનું હોય છે.

મનનું સૌજન્ય એટલે મનની નિર્મળતા (પવિત્રતા).

વાણીનું સૌજન્ય એટલે પરગુણ પ્રશંસા (ઉપબૃંહણા).

દેહનું સૌજન્ય એટલે સેવા (વૈયાવૃત્ય).

હવે ક્રમશઃ વિવિધ સૌજન્યને વિચારીએ.

(૧) ધારો કે કોઈ મુનિવર બીમાર પડ્યા છે. તમને તેની ખબર પડી. તરત જ તમારે તેમની પાસે જવું જોઈએ. તેમની શાતા પૂછવી જોઈએ. 'શું થયું? શાથી થયું? ઔષધ લેવું છે ને? વૈદ્યને બોલવું?' વગેરે વગેરે પ્રશ્નો પૂછી તેની

બાહ્ય કાળજી કરવી જોઈએ પછી કર્મસત્તાને અનુલક્ષીને કોઈ વાત કરવી સમાધિ આપવી ચિન્તા ન કરવાનુ કહેવુ અરિહંતનો જપ કરવાનુ જણાવવુ તમે પર્યાયલઘુ હો તો તમારે તમારો અધિકાર સમજીને વાત કરવી કાંઈ લાવવુ છે? હમણા જ લઈ આવુ વગેરે કહીને શક્ય સેવા કરવી

માદગી જાણ્યા પછી તે મુનિ પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરવી એ મહાપાપ છે જિનેશ્વરદેવની અવજ્ઞા છે ગ્લાનઅવસ્થા અનેક વિકલ્પોનુ કારણ બની જવા સભવે છે, માટે ગ્લાનની બધી જાતની કાળજી કરવી જ જોઈએ પરમાત્મા મહાવીરદેવે તો કહ્યુ છે કે, 'જે ગ્લાનની સેવા કરે છે તે મારી સેવા કરે છે'—जो गिलाण पडिसेवइ, सो मा पडिसेवइ।' માદાની માવજતનુ આ સૌજન્ય અત્યત હિતકર બને છે અત્યત લાભદાયી બને છે

(૨) વદના કરતા મુનિરાજ સામે સ્મિત કરો રોજ ન બને તો બે ચાર દિવસે એક વાર પણ સ્મિત વેરો, બે વાત કરો અને પછી જ વિદાય થવા દો દિવેલિયુ મો અથવા તો ભારે પ્રવૃત્તિના બોજ નીચે દબાઈ ગયેલા બદનની અભિવ્યક્તિનુ દૃશ્ય રજૂ કરવુ એ બિલકુલ ઉચિત નથી બે સગાવહાલા આવશે ત્યારે બાસા બે કલાક નીકળશે અને મુનિને એક મિનિટ પણ પ્રેમથી ન આવકારાય તે તુચ્છ મનોવૃત્તિનુ અગ કહી શકાય

(૩) કોઈને પણ કશીક મુશ્કેલી જણાતી હોય તો

તરત જ તમે તેના નિવારણ માટે ઉત્સુક બની જાઓ. જેમકે એક મુનિ કામ કાઢે છે. દોરી બાંધવી છે કે ડોલના પાણીનું વિસર્જન કરવું છે. તમે ત્યાંથી પસાર થઈ રહ્યા છો. એમનો મનોગત ભાવ જાણીને તુરત જ દોરી બાંધી આપો કે પાણીની ડોલ પરઠવી આપો.

અહીં ઉપેક્ષા કરો એ તમારા માટે શોભાસ્પદ તો ન જ ગણાય. મોટા થયા એટલે નાનાનું કોઈ કામ થાય જ નહિ એવી અહંગ્રસ્ત મનોવૃત્તિને નામશેષ કરી નાંખો. પ્રેમ આગળ નાનમ કે મોટાઈ જેવું કાંઈ જ રહેતું નથી.

(૪) (i) તમારી વાતો કરવાનું બંધ કરો, સામે ઉપસ્થિત થયેલી વ્યક્તિની વાત કરો. બીજાની વાતો કરો.

(ii) તમે તમારું ડહાપણ ડહોળવાનું બંધ કરી બીજાને સાંભળવા માટે તત્પર રહો. આ બે વાતો અત્યંત મહત્ત્વની છે. સૌજન્યની ટોચ અભિવ્યક્તિ આમાં જણાશે.

બીજાને સાંભળવાથી, બીજાનું જાણવાથી, બીજાની વાત કરવાથી એ વ્યક્તિને એક પ્રકારનો આત્મસંતોષ અને આનંદ થાય છે. સ્વની વાતોથી, સ્વના ડહાપણથી કાલાંતરે નુકસાન જ થાય છે. વળી હંમેશનું પોતાનું જ ડહાપણ ડહોળવું એમાં સૌજન્યનું નામ પણ ક્યાં છે? જે પ્રવૃત્તિ બીજાને આનંદ ન આપે, ક્લેશ ઉત્પન્ન કરે એ પ્રવૃત્તિ સુજનતાભરી ન જ કહેવાય. થોડું બોલો, ઘણું સાંભળો, તો જાણવા–સમજવાનું પણ ઘણું મળે.

(૫) પરગામમા કોઈ સુવિહિત મુનિ છે. ત્યાથી તમારી પાસે આવેલ શ્રાવકને એ મુનિના ક્ષેમકુશળ અવશ્ય પૂછો. એમને વદનાદિ વિદિત કરવાનુ ભારપૂર્વક જણાવો

(૬) ક્યાક પત્ર લખો તો ભાષા ખૂબ જ શિષ્ટ વાપરો 'જી' કારનો પ્રયોગ વાર વાર કરો અ તમા 'કામકાજ ફરમાવશો, હિતશિક્ષા પાઠવશો' ઇત્યાદિ ઉચિત અવશ્ય વિદિત કરો

(૭) રસ્તે મળતા મુનિને માથુ નમાવીને 'મત્થએણ વદામિ' કહેવાનુ કદાપિ વીસરો નહિ

(૮) કોઈ પણ સારી વાતનુ અનુમોદન કરો, એ વાત સાભળીને મુખ ઉપર આનદ પ્રદર્શિત કરો

ફરી ફરી આનદ–અનુમોદન વ્યક્ત કરો

(૯) સદૈવ સૌમ્યમુદ્રા રાખો સદૈવ સ્મિત વેરો.

(૧૦) તપસ્વીના તપની, જ્ઞાનીના સ્વાધ્યાયની, ત્યાગીના ત્યાગની, ટૂકમા ગુણિયલના ગુણની અનુમોદના કરવાનુ કદી ચૂકશો નહિ શ્રીજિનશાસનમા દુષ્કૃતની–પાપની નિદા કર વાનુ પણ વિધાન છે જ તમે જો ગુણીજનના ગુણાનુવાદની ઉપેક્ષા કરો, એમા તમારી નાનમ સમજો, કોઈની પ્રશ સામા લાચાર બનો તો તેનાથી તે ગુણિયલ વ્યક્તિને કોઈ નુકસાન નહિ થાય, પણ તમે તો ઘણુ ઘણુ ખોઈ નાખશો એવી કુટેવોના ફળ તુરત નથી જણાતા, પણ એના ફળોનો મોટો સરવાળો થાય છે ત્યારે અવશ્ય જણાય છે કે આ દોષે જ બધાથી અલગતાની એક પામર સ્થિતિ ઊભી કરી દીધી છે

પરગુણપ્રશંસા એ ઉપબૃંહણા છે, દર્શનાચાર છે. એની ઉપેક્ષા ઘણી થતી જણાય છે. જે બિલકુલ સારી બાબત નથી.

અમેરિકાનો પ્રમુખ અબ્રાહમ લિંકન શત્રુના પણ ગુણની પ્રશંસા કરતો. એક વાર એના મિત્રે એવી પ્રશંસા કરતા એમને વારતાં કહ્યું કે "એ રીતે તો દુશ્મનો વધશે! દુશ્મનોનો તો નાશ જ કરવો." લિંકને તુરત કહ્યું, "દુશ્મનના સાચા ગુણોની પ્રશંસા કરવાથી દુશ્મનોની દુશ્મનાવટ મારીને હું દુશ્મનોનો નાશ જ કરી રહ્યો છું. શત્રુનાશનો શ્રેષ્ઠ પ્રકાર આ જ છે."

આ વાત આપણે ખૂબ વિચારવી જોઈએ અને પરગુણ-સ્તવના પ્રત્યેની આપણી ઉદાસીનતાને સંપૂર્ણ દેશવટો આપવો જોઈએ. આજે તો ઉપકારીના ઉપકારનું પણ અનુમોદન કરાતું નથી, સંકોચ થાય છે, પરોત્કર્ષમાં સ્વાપકર્ષની ભાવના અડી જાય છે. કેટલી તુચ્છતા! ઉપકારીના ગુણનું અનુમોદન પણ અશક્ય!

આટલું સૌજન્ય નહિ હોય તો મુનિપદની લાયકાત કોણ કબૂલવાનું છે? અસ્તુ.

(૧૧) તમારી પાસે જે કાંઈ સારું હોય તે પ્રસંગે-પ્રસંગે બીજાને આપો. સારી વસ્તુની મૂર્છા એ સૌજન્ય નથી. સૌજન્ય ભોગમાં નથી, ત્યાગમાં છે, સ્નેહમાં છે.

(૧૨) યજમાનને કોઈ ભેદભાવ વિના સત્કારવા માટે અવશ્ય જાઓ.

સૌજન્યની આવી તો ઢગલાબંધ વાતો છે અત્યારે તો આવા સૌજન્યની સર્વત્ર પ્રભાવના કરવાની ખૂબ જરૂર છે આવા સૌજન્યના અભાવે તો સંઘમા તડા પડયા, કાચ પડી અને મોટી ચીરાડો ઊભી થઈ એક નાનકડી ભૂલ વ્યવહારોચિત કર્તવ્યની ખામી, બીજાની આખમા (જીવનભર) કણિયાની જેમ ખૂચતી રહે છે એનુ પરિણામ એ જ આવે છે કે શાસનના કોઈ પણ કાર્યમા બે વ્યક્તિ ભેગી મળીને કામ કરી શકતી જ નથી

તમારા અંતરમા જો વીતરાગદેવનુ શાસન વસ્યુ હોય, તમે એની ખાતર કુરબાન થઈ જવાનુ દિલથી ચાહતા હો તો તે માત્ર વિદ્વત્તા તપોબળ કે વિશિષ્ટ પુણ્યશક્તિથી કદાપિ નહિ બની શકે

સૌજન્યની પણ ત્યા અનિવાર્ય જરૂરિયાત રહેશે જ મોટી મોટી શક્તિઓ આ સૌજન્યના અભાવે નાકામિયાબ બની છે ઇતિહાસ એની સાખ પૂરે છે તમે એ વાતનો ઇન્કાર કરી શકો તેમ નથી

આજથી જ સૌજન્યની સર્વત્ર પ્રભાવના કરો ગુલાબનુ પુષ્પ જ્યા જાય ત્યા ચોમેર સુગંધ વેરે, તેમ તમો જ્યા જાઓ ત્યા સૌજન્યની સુવાસ પ્રસરાવો

ભાવીમા સંભવિત મહાન કાર્યોની સિદ્ધિના પાયામા સૌજન્યનો જ સિમેન્ટ ભરવાનો છે. આજથી જ એવુ પ્રેમનુ, સ્વાર્પણનુ, સ્નેહનુ વાતાવરણ તમારી ચોમેર જમાવવા લાગો પછી એનો ઉત્તર માગવો નહિ પડે ભાવી

જ આપશે. ભવ્યભાવીનું આજનું સોણલું આવતી કાલનું સત્ય બનશે.

સૌજન્યનો અનાદર એટલે વ્યવહારમાર્ગનો અનાદર, શિષ્ટાચારનો અનાદર; સંઘૈક્યનો અનાદર; જિનેશ્વર દેવના માર્ગનો અનાદર !

અનુભવ કરો; સર્વને તમારા શુભસૌજન્યથી વશ કરો. ચોમેરથી એટલો બધો પ્રેમ મળશે કે તમે સ્વર્ગનેય ભૂલી જશો. અસૌજન્ય દાખવીને, અપ્રિય બનીને કર્મને કદી દોષ દેશો મા !

અને પછી તો એ પ્રેમનો ધાર્યો લાભ ઉઠાવવાનું તમારા હાથમાં જ છે. સૌજન્યના બળથી પ્રેમમય વાતાવરણ ઊભું કરો, આવતી કાલ એનાં મધુર ફળો તમને ચખાડશે જ ચખાડશે.

[૧૨]

અય ! રાગ, તારા જ પાપે ને !

જ્યા નજર નાખુ છુ ત્યા સર્વત્ર દુ ખ જ દેખાય છે બધુય દુ ખથી ખીચોખીચ ભર્યુ છે

કોઈ દેશ નથી જે જરાય દુ ખી ન હોય, કોઈ ગામ નથી જ્યા જરાય દુ ખ જોવા ન મળે કોઈ કુટુબ નથી જે દુ ખને સ્પર્શ્યુ ન હોય, કોઈ માનવી નથી જેણે દુ ખના આસુ કદી વહાવ્યા ન હોય

માનવીનો કોઈ દી એવો ગયો જોવા મળતો નથી, કોઈ એક ગત વીતી સાભળી નથી જેમા એને દુ ખની એકાદ મુન્જરી પણ ન વછૂટી હોય નારકો દુ ખી, તિર્યચો દુ ખી, માનવો દુ ખી અરે ! દેવો અને દેવેન્દ્રો પણ દુ ખી !

સમગ્રલોક દુ ખથી ખદબદે ! શુ દુ ખ વિનાનુ, દુ ખના એકાદ પણ લપકારા વિનાનુ, સર્વદા સુખમય કોઈ સ્થાન નહિ હોય ચૌદેય રાજલોકમા ! હા, યાદ આવ્યુ, છે એક માત્ર સિદ્ધિનુ સ્થાન ત્યા દુ ખ નથી, દીનતા નથી, દર્દુય નથી.

સર્વનાં દુઃખોનો જ્યાં સર્વથા અભાવ છે. માટે જ એ આપણું સાધ્ય છે. માટે જ એ આપણું આરાધ્ય છે, ઉપાસ્ય છે, માટે જ સર્વ દુઃખમુક્ત એ સિદ્ધ ભગવંતો આપણા પરમાત્મા છે.

દુઃખનો પણ સાચો ડર લાગી જાય તો દુઃખનું કારણ પાપ શોધી કઢાય. પછી બુદ્ધિમાન આત્મા દુઃખમુક્તિ માટે પાપમુક્ત થવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી જાય.

સાચો દુઃખભીરુ બને તે અવશ્ય પાપભીરુ બને. અવશ્ય મહાત્મા બનીને પરમાત્મા બની શકે.

સાચા ધર્મભીરુ બનવું એ આ દુઃખમય જગતમાં તો અશક્ય નથી જ. ભલેને વૈતરણીનાં લોહિયાળ નીર ન દેખાતાં હોય, ભલેને રોમરોમમાં એકી કલમે ઊંડે ઊતરી જઈને ચોમેર લોહીની છોળ ઉડાડતા ભીમકાય પરમાધામીના લક્ષાવધિ તીક્ષ્ણ ભાલાઓ ન દેખાતા હોય, ભલે ધગધગતી લોહપૂતળીને આલિંગન દેતા, કારમી કિકિયારીઓ દેતાં નારકો ન દેખાતાં હોય, ઠંડા પાણી માટે કરુણ કાકલૂદી કરતા, ધગધગતા સીસાનો રસ પીવાનો ઇન્કાર કરતા, નાસભાગ કરવા મથતા છતાં પરાણે એ રસ પીતા, પોલાદી દીવાલોને પણ ચીરી નાંખે એવી ભયાનક ચીસો પાડતા કર્મનાં અપરાધીઓ ભલે આ ચામડાની આંખે નજરે ન આવતા હોય, રે! બીજી તો શી વાત કરીએ? કેટલાંક હજારો વર્ષ પછી જેમનો આત્મા આ જ ભારતમાં પ્રથમ તીર્થપતિ તરીકે જન્મ પામવાનો. જેમના હાથે કોટાનકોટિ આત્માઓનાં કલ્યાણ થવાનાં, એ સર્વ

હિતકર સર્વેશ્વર દેવાધિદેવ પદ્મનાભ વિશ્વપતિનો આત્મા પણ કર્મે સર્જેલી નાનકડી ભૂલના પરિણામે હ ટરોની ફટકાબાજીને, ભાલાઓની આતશબાજીને, અ ગારાઓની આગ વર્ષાને ભોગવી રહ્યા છે પણ, પણ ભલે એય ન દેખાય જવા દો એ અ તરિક્ષની પેલે પારની દુનિયાની વાત! મૃત્યુના પડદા પાછળની એ કર લીલાઓની વાત!

આ જ જગતમા, આ જ જીવનમા, અહીના જ નિવાસી જીવોની કથા તો સાભળો જરાક કાન દો જરૂર અવાજ આવશે બધુ સમજાશે એ જીવોના જીવન તરફ જરાક આખ તો નાખો બધુ જ દેખાશે આખે અ ધારા લાવી દે એવુ ઘણુ ઘણુ જોવા મળશે હૃદયના ધબકારા એકાએક બ ધ કરી દે એવુ ઘણુ ઘણુ સાભળવા મળશે પણ, એ માટે હૃદય પણ જોઈએ માત્ર આખેથી એ દેખાતુ નથી, માત્ર કાનેથી એ સ ભળાતુ નથી હૃદય જ એને વાચી શકે છે, હૃદય જ એને સાભળી શકે છે

ઘણાય એવા કરુણ દશ્યો જુએ છે અને સાભળે છે, પણ હૃદયવિહોણી એમની આખો આસુથી ભીની પણ થતી નથી એમના કાન લગીરે ક પ અનુભવતા નથી

સાધકોની દુનિયાની આ વાત છે આ દુનિયામા હૃદય જ સઘળુ છે, હૃદય જ પ્રાણ છે, હૃદય જ આખ છે, કાન છે, જીવન છે, આરાધના છે અને આરાધ્ય પણ એ જ છે

જેને હૃદય જ નથી એને ભલેને શાસ્ત્રનુ પાડિત્ય વર્યુ હોય, ભલેને ઘોર તપનો સ્વામી હોય, ભલેને પ્રભાવક

વક્તા હોય કે લટકાળો લેખક હોય, પણ મુક્તિની આરાધના માટે તો એ નાલાયક પુરવાર થાય છે.

હૃદયવિહોણો તો સંસાર માટે જ લાયક કહેવાય, સંસાર જ એનું પ્રિયતમ ધામ બની જાય. શ્રેયસ્‌ની આરાધના એને માટે તો સંસારની જ ઉપાસના જ બને છે.

હૃદય મેળવો; હૃદયની આંખ અને હૃદયના કાન મેળવો; અને પછી—

આ જુઓ સામે પેલો કૂતરો, રોટલાની લાલચે ભૂખનો માર્યો સામી શેરીમાં આંખ મીંચીને દોડ્યો જ જાય છે. પણ આ શું ? રોટલા ઉપર તૂટી પડેલા એ જ શેરીના ડાઘિયા કૂતરા રોટલો પડતો મૂકીને નવા કૂતરા સામે થઈ ગયા ! ભયંકર ઘુઘરાટ ચાલ્યો અને એકદમ તૂટી પડ્યા ! લોહીલુહાણ કરી નાખ્યો આગંતુક કૂતરાને. તોય ન અટક્યા. માંસના લોચેલોચા બહાર ખેંચી કાઢ્યા ! એ કૂતરાઓ ઉપર ચોમેરથી દંડા પડ્યા ! પણ બધું નિષ્ફળ ! રોટલા ખાતર દોડતા પોતાના જ જાતભાઈનો એ કૂતરાઓએ રોટલો કરી નાખ્યો.

લોહીનું ખાબોચિયું, માંસના વેરાયેલા કકડા, મોં ફાડીને પડેલું કૂતરાનું શરીર, ભયાનક ચીતરી ચડે એવું દૃશ્ય ખડું થઈ ગયું ! વેરાઈ ગયા કૂતરાઓ ! વેરાન બની એ ભૂમિ ! વેરણ છેરણ થઈ ગયો એક જાતભાઈ ! કોઈનો લાડકવાયો ! કોઈનો પ્રિયતમ ! કોઈનો પ્રેમાળ પિતા !

હાય ! આ દુખ ! આવો મરણતોલ ફટકો ! મૃત્યુ ! તેય આટલુ બધુ કરુણ ! ક્રૂરતા ! પણ આટલી અમર્યાદ ! પળપળમા પલટાતુ હશે સસારનુ ચિત્ર ? ક્ષણમા સુખી પળમા જ દુખી ! મહાદુખી ! ચૌદે રાજલોકમા, ચારેય ગતિમા શુ પળે પળે આમ સુખદુખના ભાવ પલટાતા હશે ? જીવ એમા પલટાતો હશે ! કોના પાપે ? કોની ભૂલે ? અય ! કુત્તા તુ ય અનતશક્તિનો સ્વામી ! શુદ્ધ તારુ સ્વરૂપ ! અનત તારુ સુખ ! છતા તુ કુત્તો કેમ ? તારુ આવુ કરુણ મોત કયાથી ? કોના પાપે ? રોટલાના પાપે ?

ના, ના, કદાપિ નહિ એ તો ભૂતકાળમા મન ભરીને પોષેલા રાગના અને રોષના જ પાપે બન્યુ છે !

અને જરા આ છાપુ જુઓ ! એમા લખ્યુ છે, ' લડનમા એક યુવાને પોતાની પ્રિયતમા નવોઢાના જીવનનો આણેલો કરુણ અજામ !' શી ભૂલ થઈ ? બસ એટલુ જ કે પ્રિયતમા એ સ્વદેશ જવાની ઇચ્છા બતાવી પતિને વાત કરી, સાથે કહ્યુ કે તમે પણ ચાલો ' પતિએ એ વાતનો ઇન્કાર કર્યો તારે જવુ હોય તો જઈ આવ પત્ની હઠે ચડી કલેશના અણુમાથી મેરુ ઊભો થયો ! ક્રોધાવિષ્ટ પતિએ બાજુમા પડેલી છરી ઉપાડી ! પળમા જ ચીસો પાડતી પ્રિયતમના કકડે કકડા વઈ ગયા ! ! ! અતરના અરમાનો ભડથુ થઈ ગયા ! હાય ! વહાલા પણ દવલા બને ! પ્રેયસીના પ્રાણ પ્રિયતમ લે ! અગેઅગના કકડા થઈ જાય ! રૌયારી ! અય રાગ ! તારા જ પાપેને ! ભૂતકાળની કો'ક રાગદશા ! કો'ક કષાયની પ્રીત ! એનો જ

આ કરુણ અંજામને? પણ દુઃખનીય કોઈ સીમા નથી રહેતો. પણ એમાં કશું આશ્ચર્ય નથી. રાગરોષનો ભાવ જો મર્યાદા જાળવતો નથી તો દુઃખ પણ અમર્યાદ જ રહેવાનું. અને....

આ સાત માળના મકાનમાં ચાલો, તો જુઓ બેડરૂમ! તદ્દન એરકન્ડિશન્ડ! નીરવ શાંતિ! ડનલોપની ગાદી ઉપર એક નવયુવક સૂતો છે! ગર્ભશ્રીમંતનો પનોતો પુત્ર છે! એકનો એક દીકરો છે! પણ કેન્સરનો વ્યાધિ એની ચોમેર ભરડો લઈ ચૂક્યો છે! મૃત્યુ બારણે આવી ચૂક્યું છે. હશે, ભલે મૃત્યુ એના પગેય આવી જાય. પણ આટલી બધી વેદના! ગળા ઉપર ત્રણ ઇંચ ઊંડો ઘા પડ્યો છે! રસી નીકળ્યે જ જાય છે! રોમરોમમાં શૂળ ભોંકાય છે! માથું તો તૂટી પડે છે. માથે હાથ ફેરવતી માને પુત્ર કહે છે, "હવે તો મને ગોળી દે મા! તું મારી ખરી મા હોય તો એક જ સેકન્ડમાં મને ગોળી દે! હવે નથી રહેવાતું" બોલતાં બોલતાં લોહીની ઊલટી થાય છે.

ઓ વીર! આ દુઃખ! નારકનાં દુઃખ આના કરતાંય અનંતગુણ તેં કહ્યાં! ઓહ! કોના પાપે? અય! રાગ! તારા જ પાપેને?

ગરમાગરમ મનભાવતી ચાનો કપ મોંએ અડાડીને, એક જ પળ જે લહેજત અનુભવી, રોમરોમમાં જે અવાચ્ય આનંદ વ્યાપી ગયો; શું એ આનંદના જ પાપે! એક

પળના રાગના પાપ શુ યુગોના દુ ખ સાથે ત્રાટકે ! શુ સર્વાંગે શૂળ ભોકે ? શુ મા સામે દીકરાને હત્યાની યાચના કરાવે ?

અને જરા આ બાજુ કાન ધરો ગઈ કાલે જ સસાર મા પગલા માડયા હતા એક જ રાત વીતી પતિ હાર્ટફેઇલ થયો પ્રેયસી છાતીફાટ રુદન કરે છે ! એની મુખમુદ્રા સામે જુઓ કેટલી કરુણતા ? કેટલુ દર્દ ? ઓહ ! જોયુ નથી જતુ એના મોણલાને કોણે એક જ કડાકે ધરાશાયી કર્યા ? કોણે એના જીવનને ઝેર બનાવ્યુ ? આ ગોર ગોરી ને લાલચોળ થઈ ગઈ આખો ! કયારે સુકાશે ? ભાવી કેવુ હશે ? જીવન શુ હશે ? ગઈકાલની નવોઢા આજની વિધવા ! જગતમા એનુ સ્થાન કયા હશે ? ફૂટેલી ચૂડીઓ ! ભૂસાયેલુ સિન્દુર ! કે કાઈ ગયેલો ચાદલો ! કેટલુ કરુણ ચિત્ર !

અય ! રાગ તારા જ પાપેને ?

રે ! લાલસા ! રે વિભૂષા ! રે સુખશીલતા ! રે વિષયવાસના ! રે દુષ્ટવૃત્તિઓ ! ઓ કષાયો ! તમારા જ પાપેને ?

જુઓ પેલુ અનાથ બાળક ! માની યાદમા રોયા જ કરે છે છે કોઈ એના આસુ લૂછનાર ? છે કોઈ એની માને પાછી લાવનાર ? બની શકે છે કોઈ એની મા ?

શી ભયાનક તાકાત છે રાગરોષની ? એક જ પળની ભૂલ ! લાખો યુગોના સર્જન કરે ! જીવનોના ધનોતપનોત કાઢી નાખે ધનનો રાગ ધનપતિને એવો તો નિર્ધન

બનાવે કે બારે માસ સૂકા રોટલા ખાતર ભટકે તોય રોજ સાંજ પડે કટકો રોટલોય ખાવા ન મળે. મળે માત્ર પેટ ભરી ગાળો ખાવાનું !

મન ગમતા એક વસ્ત્ર ઉપરનો એક રાગ, એક ક્ષણનો રાગ ! વિશ્વની ક્રૂરમાં ક્રૂર સજાઓ ફટકારે !

મીઠી કઢીનો એક જ સબડકો ! અને કર્મસત્તા હસી ઊઠે ! ભયંકર કોરડો એના ઉપર વીંઝાય ! ખલાસ, એક નાનકડી ભૂલ, વધુમાં વધુ ભયંકર સજા ! સત્તાનો મદ અદના નોકર સામે લાલ આંખે જુએ ! અને કર્મરાજ ! એ લાલસાથી વધુ ઘેરી લાલ અગ્નિજ્વાળાઓ વચ્ચે એની વ્હાઈટ હાઉસની ઇમારતને એક પળમાં સળગાવી મારે !

જોવાં છે દુઃખ ? તો પામો હૈયું અને જોતા જાઓ ખૂણે ખૂણે ચાલતી દુઃખોની ક્રૂર આતશબાજીને ! રાડ પડી જશે ! હૈયું થીજી જશે ! અવાક્ બની જશો !

ઠંડાં ખૂન, ક્રૂર સજાઓ, નિર્દય લૂંટફાટ અને ભીષણ અત્યાચાર, સ્વાર્થાન્ધ જગતમાં ચોરે ને ચૌટે જોવાં મળશે.

અને એ દર્શને સાચા દુઃખભીરુ જો બની જશો તો એ દુઃખનાં નિદાનરૂપ પાપ તમારી નજરે ચડશે.

રાગ અને રોષ એ જ પાપ છે. દુઃખ ભયાનક લાગશે તો આ પાપ પણ ભયાનક જણાશે. પછી જ પાપથી નાસભાગ થશે. રાગ અસહ્ય થશે, રોષ અસ્પૃશ્ય બનશે.

પાપની એકેકી રજકણે દુઃખોના પહાડ ઊભા થાય છે એ વાત જેના દિલને બરાબર સ્પર્શી જાય એ આત્મા પાપ કરી શકે ? નહિ જ, એવા આત્માના જીવન તો નિરાગ બનશે પ્રશાંત બનશે

પણ એક વાત બરોબર સમજી લો કે પાપ અને દુઃખ વચ્ચેના કાર્યકારણભાવની સનાતન કડી આખેઆખ નિહાળવા, કાનેકાન સાંભળવા માટે હૃદય વિના તો નહિ જ ચાલી શકે

અનંત વંદના હો એવા હૃદયના સ્વામીઓને !

દુઃખપાપના કાર્યકારણભાવની કડીના જાણકારોને ! વિરાગીઓને !

[૧૩]

સાચી અનાથતા

હજી હું અનાથ છું !

મુનિ થઈને પણ અનાથ !

રે, મુનિ તો વિશ્વનો બાદશાહ હોય, સર્વ જીવોનો નાથ હોય ! વિશ્વના કોઈ પણ સુખની પરવાહ ન કરે તે વિશ્વનો બેતાજ બાદશાહ કહેવાય ! સર્વ જીવોને અભયદાન દઈને સર્વની રક્ષા કરે તે સર્વજીવોનો નાથ કહેવાય !

શ્રીઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું 'મહાનિર્ગ્રન્થીય' નામનું વીસમું અધ્યયન વાંચતાં મને લાગ્યું કે હું હજુય અનાથ છું.

અનાથી મુનિ થયા પછી એ નાથ હતા.

'હું મુનિ છું છતાં અનાથ છું !' ભગવાન અનાથી પોતે જ મારા કાનમાં જાણે આ વાત કરી રહ્યા છે !

કૌશામ્બી નરેશનો લાડકવાયો પુત્ર! યૌવનવયે અનેક કન્યાઓ સાથે એનું પાણિગ્રહણ થયું. હજી તો યુવાનીની

ઉપા માણી ન માણી અને ભયકર વ્યાધિઓથી રાજ કુમારનુ શરીર છુદાઈ ગયુ આખોમા ચોવીસેય કલાક તીક્ષ્ણ શૂળ ભોકાવા લાગ્યા ! અગઅગમા અગન વ્યાપી ગઈ! રોમરોમમા એક સાથે કરોડો ભાલાઓ ભોકાય એવી ભયાનક વેદના પણ સાથે જ ઊપડી ! માથુ તો ફાટફાટ બોલી રહ્યુ ! ઇન્દ્રના વજ્રના ઘા ઝીકાતા હોય તેવી વેદના ત્રાહ્ય પોકરાવા લાગી !

આયુર્વેદના અચ્છા જાણકારો—ભગવાન ધન્વન્તરીના અવતારસમા—દોડી આવ્યા ! મ ત્રવિશારદોથી શયનખ ડ ઊભરાઈ ગયો ! શાતિતુષ્ટિના પ્રઘોષોથી વાતાવરણમા કરુણતા છવાઈ ગઈ!

સાચા ખોટા સૌ દોડી આવ્યા !

આખુય નગર નિસાસા નાખતુ લમણે હાથ દઈને બેઠુ છે! વેદનાનો સુમાર નથી ! રાજકુમાર કયારેક ચીસો પાડી ઊઠે છે, કયારેક બેભાન થઈને લાકડુ બની જાય છે એને આજે ચેન નથી, જપ નથી

માતા ખોળે માથુ લઈને બેઠી છે ભાઈઓ ચરણો દાબી રહ્યા છે પત્નીઓ ચોધાર આસુ ખાળી રહી છે, અ ગે અલકાર નથી, કોઈ મૂલ્યવાન વસ્ત્ર નથી, બહેનો પણ છાતી ફાટ રડી રહી છે

થોડી વાર થઈ રાજકુમાર આખો ખોલે છે માતાને

જુએ છે. "ઓ મા ! સૂમસૂન કાં બેઠી છે? મારા રોગનું નિવારણ કર ! હવે તો સહેવાતું નથી !"

ભાઈઓને કહે છે, "ઓ, ક્રીડાસુખના ભાગીદારો ! આજે મારી પીડાના દુઃખમાં કેમ ભાગીદારી નોંધાવતા નથી !"

"બહેન ! તુંય આટલી બધી સ્વાર્થી નીકળી ?"

"ઓ પ્રાણેશ્વરીઓ ! તમેય માત્ર મારો શોક પાળશો ? મારા એક રુંવાડેથીય રોગ નહિ લો ?

એક રુંવાડાના રોગથી પણ જો કંપતા હો તો કલ્પના કરો તમારા પ્રિયતમની ! એના રોમરોમમાં આગ લાગી છે."

"હાય સંસાર ! હાય સ્વાર્થમયતા !"

"હાય અનાથતા ! હાય પરવશતા !"

તરફડિયાં મારતો રાજકુમાર મૂર્છિત થઈ ગયો ! થોડી ક્ષણો વીતી. ફરી ભાન આવ્યું. પરાધીનતાની પોલાદી જંજીરોને એક જ કડાકા સાથે તોડી નાંખતા દેવાધિદેવ પરમાત્મા આંખ સામે તરવરવા લાગ્યા ! ઘોરપુરુષાર્થની જીવંત પ્રતિમાનાં દર્શન થયાં ! વિરાટકાય મોહરાક્ષસની સામે સાત હાથની કાયાવાળા વામણા દેખાતા મહાવીરને જોયા. જોતજોતામાં ભયાનક પુરુષાર્થ ખેલાઈ ગયો ! ઘોર તપના વાઘનખ એ રાક્ષસની છાતીમાં ભોંકાઈ ગયા અને ઊભો ને ઊભો ચીરી નાંખ્યો, સર્વનું સત્યાનાશ મચાવનારને !

ગગનમાં દુંદુભિના નાદ બજ્યા ! પુષ્પોની વૃષ્ટિ થઈ !

જયજયારવ સભળાયો ! રાજકુમારની સામેથી આખુય દૃશ્ય ચલચિત્રની જેમ પસાર થઈ ગયુ

"સર્વંદુ ખનુ મૂળ પાપ ! રાગ અને રોષનુ યુગલ ! બસ, તો હવે મૂલોચ્છેદ જ કરી નાખુ !

કર્મની ગુલામી મને ન પરવડે ! આ અસહ્ય દશા હુ નહિ જ નભાવી શકુ ! હુ અનાથ છુ ! ગુલામ છુ ! નિરાધાર છુ ! કોઈ મને રોગમુક્ત ન કરી શકે ! વૈદ્યો, પિતા, માતા, ભગિની, પ્રાણપ્યારી પ્રિયતમાઓ, બધા જ મારા સુખમા સાથી ! દુ ખમા હુ એકલો જ ! અનાથ !

નહિ, નહિ, પ્રતિજ્ઞા કરુ છુ કે જો આ વેદનામાથી એક વાર પણ મુક્ત થાઉ તો આ અનાથસ સારમાથી સત્વર નાસી છૂટીશ !"

આખો મી ચાઈ ગઈ. આજે ઘસઘસાટ ઊઘ આવી ગઈ સૌના મન પુલકિત બન્યા સવાર પડી વેદના શાન્ત થઈ ગઈ હતી ભવ્યતમ સ કલ્પે અશાતાવેદનીયના દલિકોને ધક્કો મારીને ક્યાય હડસેલી મૂકયા હતા !

રાજકુમાર જાગ્યો સહુને રાતની વાત કરી રોતા કકળતા સૌને મૂકીને હસતો રમતો એ ચાલી નીકળ્યો વતનની સાટે, મુક્તિની પગદડીએ

એક દિવસની વાત છે ભગવાન અનાથી કાયોત્સર્ગ મુદ્રામા સ્થિર હતા મગધપતિ બિ બિસાર ત્યાથી પસાર થયા તેજસ્વી મુખમુદ્રા ! અનુપમ લાવણ્ય ! રાજવશી દેહ

આંગણે રમતી ખીલતી યુવાની! આ બધું જોઈને સજ્જ થઈ ગયા. માથું નમી ગયું! પગ ત્યાં જ જડાઈ ગયા! આ શી રીતે બને? રંગરાગની રમઝટમાં વિરાગરંગરાગની ગંજીને! ચિનગારી!

લાવ પૂછું. મુનિએ આંખો ખોલી અને માંડીને બધી વાત કરી. મગધપતિએ કહ્યું, "મહાત્મન્! અનાથ છો? હું તમારો નાથ થાઉં."

મુનિનું વદન હસી ઊઠ્યું. "તું અનાથ! મારો નાથ થવાની વાતો કરે?"

ઘણી વાતો થઈ. ત્યાર પછી ખૂબ જ મહત્ત્વની વાત ભગવાન અનાથીએ મગધપતિને કરી કે મેં જે અનાથતા કહી એ તો બહુ સામાન્ય પ્રકારની અનાથતા છે; પણ ખરી અનાથતા તો તે સંસારત્યાગી સંતોની છે જે સંતો સંસારથી વિરક્ત બનીને ખાનપાનાદિના રંગે રંગાઈ જાય છે. સાગર તરી જઈને છેવટે ખાબોચિયામાં ડૂબી જનારો જ ખરો અનાથ છે. હાથી નીકળી જાય અને પૂંછડે અટવાઈ જાય એ જ સાચો અનાથ છે.

અસીમોપકારી વીતરાગને પણ ભુલાવી દે એવી જડની જમાતમાં જે રાગી બને એ જ અનાથ છે.

જડનો નાથ કરવા નીકળેલો પોતે જ જડનો ગુલામ બની જાય! જડના રાગમાં પલોટાઈને અગણિત ચેતનોના ચૈતન્યને હરી લે એ સર્વ જીવોનો નાથ કેમ કહેવાય?

રક્ષક જ ભક્ષક બન્યો ને ? વાડ ચીભડા ગળે ત્યા ફરિયાદ કોને કરવી ? કેવી ભયાનક જાળ બિછાવી છે મોહરાજે ? એના પ્રલોભનો તો એકેકથી એકેક ટપી જાય તેવા

મુક્તિના એક માત્ર લક્ષે નીકળેલો પ્રલોભનોની જાળમા ફસડાઈ પડે ! ધરતી ઉપર સપાટ સૂઈ જાય !

નિર્મોહી લલનાની સામે ટગર ટગર જોયા કરે ?
મૂર્છાયુક્ત કપડાની ટાપટીપમાથી ઊંચો ન આવે ?
ભાવશૌચકારી કપડા જ ધોયા કરતો ધોબી બને ?
અશરીરીનો ભક્ત શરીરની જ મમતા કરતો રહે ?

અરે ! અણાહારી પદનો લાલચુ ! આહારના રસોમા જ રગાયેલો રહે ?

અને લોકથી નાસતો ભાગતો ફરનારો લોકના જ માનપાને લપેટાઈ જાય ?

અનાસક્ત ! શિષ્યમોહમા આસક્ત થઈ જાય ? જેના નાથ સમગ્ર જડનુ આધિપત્ય ભોગવે એ સત વિષયોના તુચ્છાતિતુચ્છ સુખો ખાતર જડનો ગુલામ બની જાય ?

શુ જડનો ગુલામ વીતરાગને દિલથી ભજી શકે ? શુ જડનો માશુક વીતરાગને હૃદયથી ચાહી શકે ? શુ વિષયોનો પ્રેમી વીતરાગ સાથે પ્યાર કરી શકે ? શુ વિષયાસક્ત સર્વજીવોની મૈત્રી સાધી શકે ? અસભવ !

'પણ અનતકાળની જડ સાથેની પ્રીત, દેહ સાથેની માયા, મમતા એક જ ધડાકે તો શે જાય ?' નહિ, નહિ, આ બચાવ

જ ખોટો છે. જેને વીતરાગ મળ્યા, વીતરાગે દીધેલું જ્ઞાન મળ્યું, વીતરાગદેવનો અનુગ્રહ મળ્યો, એને માટે તો એક જ અન્તર્મુહૂર્તનું લઘુતમ જીવન બસ છે. એટલા જ સમયમાં જડની પ્રીતનો અચલબંધ કડાકા કરતો તૂટી જાય, આત્માની જ્યોત પરમાત્માની જ્યોતમાં મળી જાય, પણ એ માટે શહીદ બનવું પડશે. જાનફિસાની કરી છૂટવા સિવાય બીજી કોઈ પણ મહેચ્છા નહિ રાખી શકાય. એ માટે દેહના સુખને ચિનગારી ચાંપવી પડશે અને માનપાનની ભૂખને સળગાવી મારવી પડશે. આ ભીષ્મસંકલ્પ વિના કોઈ પણ આત્મા નાથ બની શક્યો નથી બલકે સદાને માટે એ જડનો ગુલામ બની રહ્યો છે અને એથી જ સર્વ જીવરાશિનો સંહારક બન્યો છે.

સર્વજીવોનો નાથ તે જ બની શકે જેની ઐહિક સુખેચ્છા તદ્દન મરી પરવારી હોય. કેમકે ઐહિક સુખોના ભોગવટા જીવોનો ભોગ લીધા વિના સંભવી શકતા જ નથી.

આજે એક દૃઢસંકલ્પ કરીએ. "સર્વ જીવો મારા ખોળામાં, મારી હથેળીમાં, મારી નજરમાં આનંદકલ્લોલ કરતા જ રહેવા જોઈએ અને સર્વજીવોના રક્ષક વીતરાગ મારા મનમંદિરિયે સદૈવ બિરાજતા રહેવા જોઈએ.

એ માટે મારે મારાં વિષયસુખોને તિલાંજલિ આપવી પડશે એટલું જ ને? હરદમ તૈયાર છું. તુચ્છસુખોના રાગના ત્યાગમાં સર્વજીવરક્ષા શક્ય બનતી હોય અને વીતરાગની યાદ હરપળની બની જતી હોય તો એ ત્યાગ નાચીજ બાબત છે.

એક જ છવન વિષયભોગની વાસનાથી મુક્ત બને તો અનત છવોને આરામ અને સુખચેન મળે અનત દુ ખોથી ત્રાણ અને પછી ભાવીમાં મુક્તિ મળે

એક ભીષ્મ સકલ્પ !

એક છવન !

એક ઝબૂકે !

ઓ આતમરામ ! હોમી દે તારી સુવર્ણપાંખને અને બચાવી લે હોમાઈ જતા અનતજીવનોના સુખને ! બની રહે તુ ધૂમકેતુનો તારક કે જે એકાએક જાગે, એકાએક અસામાન્ય રીતે ચમકે ! અને પૂરી મસ્તીથી ખરી પડે

જાગી જા, ઝબૂકી જા અને નિર્વાણ પામી જા

વિષયોનો ગુલામ સત બને ? સત જો વિષયનો ગુલામ બનશે તો વધ્યા પુત્રને કેમ નહિ જણશે ? સત અને ગુલામ ? સત અને અનાથ ? અફસોસ ! અનાથ એ સત ન હોઈ શકે સતના લેબાસ હેઠળનો કોઈ ઘાતકી દભી જ હોય ! એને કોઈ સત કહેશો મા આવા સતોથી તો સતપદને કલક લાગે

જડનો ગુલામ શુ જડની ગુલામીના તુચ્છ સુખને મેળવીને વૈતરિણીના ઘોર દુ ખોને નોતરુ નથી દેતો ? એના કરતા બહેતર છે કે એ ગુલામીની જજીરો તોડી ફોડી નાખવા માટે શહીદ બનવુ શહાદતનુ દુ ખ મેળવી લઈને આગામી અનતદુ ખોથી મુક્ત થવુ

કયો વિકલ્પ પસદ કરવો છે ? તુચ્છ સુખે ઘોર દુ ખનો

કે અલ્પ દુઃખે પરમ સુખનો ? વિષયોની ગુલામીએ જ આ લલાટે ' અનાથ' શબ્દનો લોહુપટ્ટ જડ્યો છે એ ભૂલશો નહિ.

સંત અનાથ હોય એ હકીકતમાં કરુણતાની પરાકાષ્ઠા સિવાય બીજું શું છે ? વીતરાગ જેવા નાથ મળ્યા પછી જે અનાથ બને એના જેવો દયનીય કોણ હોઈ શકે ?

ભગવાન અનાથી મને 'અનાથ' કહે છે એ સાંભળતાં જ આખા શરીરમાંથી જાણે વીજ પસાર થઈ જાય છે.

" ઓ પરમકૃપાલો ! અનાથ છું પણ અનાથતાનો માશુક નથી હોં ! ગમે છે માત્ર તું મારો નાથ. તું મારો નાથ જ હોય તે હકીકત મને પ્રિય છે. મારે નથી જોઈતી આ એશારામીની અનાથતા.

ઓ સર્વેશ્વર! સાતમી અધમ નારકનો જીવ બનવા તૈયાર છું પરંતુ અનાથતાનું અઘોર કલંક સ્વીકારવા સર્વથા મજબૂર છું.

પ્રભો, ધોઈ નાખ આ કલંકને, વિદારી નાંખ વિષયોની વાસનાને, ભેદી નાંખ કર્મોની જંજીરોને. તે માટે તું કહેશે તો સદાને માટે મીંચી દઈશ આંખો, જડબેસલાક જડી દઈશ મોં અને બની જઈશ મૂંગો કે બહેરો. કહેશે તે બધું જ કરી છૂટીશ; પણ બદલામાં ? એક જ યાચના. અનાથતાના એ કલંકથી વહેલી તકે મુક્ત કર."

[૧૪]

જરૂરિયાત : મગવડ · શોખ

જગત નજર નાખો વૈજ્ઞાનિક સૃષ્ટિના ઉત્પાદન ક્ષેત્રમા ! આખ મીચીને ખોલો એટલી વારમા તો જાતજાતના આકર્ષણો તમારી સામે ઊભા થઈ જશે । હજી થોડા જ માસ પૂર્વે ખ્યાતનામ બનેલી નાયલોનનો ખડકલો ખસેડાઈ જતો દેખાશે અને ત્યા વળી કો'ક નવુ જ સશોધિત વસ્ત્ર સ્થાન લેશે, નવી મોટર, નવા સ્કૂટર, નવા વિમાનો, રોકેટો, સ્પુટનિકો અને નવા કોમ્પ્યુટરો વગેરે પળેપળે આકાર બદલતા દેખાશે !

વૈજ્ઞાનિકો મન દઈને મડયા છે, યુદ્ધક્ષેત્રમા મહા શસ્ત્રાસ્ત્રોના ખડકલા કરવા માટે અને માનવજગતમા વિલાસના આકર્ષણો નિત્ય નવા ઊભા કરવા માટે ! આનુ પરિણામ એ આવીને ઊભુ રહ્યુ છે કે માનવમનની ઇચ્છાઓ બહેકી છે ! એનુ મન એ પ્રલોભનો પાછળ પાગલ બન્યુ છે ! હજી ગઈ કાલે જ દેવુ કરીને ખરીદેલી ફિયાટ મોટરમા બેઠેલો એ માનવ આજે જ્યા એમ્બેસેડરનુ '૬૮નુ નવુ મોડલ જુએ છે ત્યા ફિયાટના સ્વામિત્વનો એનો સઘળો ઠસ્સો એકદમ

ઓસરી જાય છે. દરેક બાળક, દરેક કિશોર, દરેક યુવાન, દરેક સ્ત્રી, રે! દરેક ઘાટી કે ભંગી પણ આજે કાંઈ ને કાંઈ મેળવવાની ઇચ્છામાં લપેટાયો છે! કરોડપતિને હજી ઘણું મેળવવું છે! કરોડપતિને તો ઘણું મેળવવાનું બાકી હોય જ!

ભોગભૂખને વધુ બહેકાવે, ભોગવવા છતાં નવું ન મળ્યાના ત્રાસમાં ભોગાનંદને ઓસરાવી નાંખે, બીજાના ભોગ જોઈને જ દુઃખી દુઃખી કરી મૂકે એવું કાંઈક સંવેદન સમગ્ર માનવજાત અનુભવી રહી છે. આથી જ છતે પૈસે, છતી બુદ્ધિએ અને છતે સ્વજન વર્ગે દરેક માનવ દુઃખી છે. કોઈને શાન્તિ મળતી નથી.

આનું કારણ જો કોઈ હોય તો એ જ છે કે પ્રત્યેક માનવ પોતાની જરૂરિયાતોના જ વર્તુળમાં રહેવાને બદલે તેમાંથી કૂદકો મારીને સગવડો અને શોખનાં વર્તુળોમાં ચાલી ગયો છે.

સુખી થવાનો એક જ ઉપાય છે; જરૂરિયાત પૂરતું જ ઇચ્છો, એટલું જ વસાવો, એમાં જ સંતોષ પામો. એથી પણ આગળ વધીને એમ કહી શકાય કે જરૂરિયાતોમાં પણ શક્ય હોય તો ઘટાડો કરવાની તક જતી ન કરો.

આપણે આ જ હકીકતને મુનિના જીવનની દૃષ્ટિએ વિચારવી છે. મુનિનું મુનિપણું 'જરૂરિયાત'ને સ્પર્શવામાં જ મુખ્યત્વે ટકી શકે. એથી આગળ વધીને સગવડ ભોગવવામાં કદાચ કોઈ આંચ ન આવે તોય જોખમ તો ઘણું

જ રહે, અને એથી ય આગળ વધીને શોખ સુધી પહોચી જવામા તો ભયકર ઉલ્કાપાત મચી જાય

આ જ વાતને જરા વિસ્તારીએ મને કોઈ પૂછે કે કયી ચીજ જરૂરિયાતમા સમાય અને કયી ચીજ એથી બહાર જઈને સગવડમા કે શોખમા ગણાય? તો હુ તેને તરત ઉત્તર આપુ કે જેના વિના મુનિજીવન ઊભુ જ ન રહી શકે તે વસ્તુ જરૂરિયાતમા ગણાય, અને જેના વિના મુનિત્વની રક્ષા થઈ શકે તે બધુ સગવડ કે શોખમા ગણાય દા ત, વસ્ત્ર વિનાની દિગબર સ્થિતિમા મુનિત્વ નથી, માટે વસ્ત્ર એ જરૂરિયાતની વસ્તુ કહેવાય આગમગ્રથો શક્ય હોય તો જાતે લખવા જ જોઈએ એ આગમભક્તિ માટે હોલ્ડર અને જાત બનાવટની સહી વિના ન જ ચાલે, માટે તે વસ્તુ જરૂરિયાતની ગણાય ક્ષયના દર્દી સાધુને દૂધ વિના ચાલી શકે તેમ નથી જ, માટે તેને દૂધ એ જરૂરિયાતની વસ્તુ ગણાય અને આખના તેજની અસાધ્ય ક્ષીણતાવાળાને ચશ્મા વિના જો ન જ ચાલી શકે તેમ હોય તો તેને માટે ચશ્મા એ જરૂરિયાતની વસ્તુ ગણાય

હવે જરા આગળ વધીએ ધાબો કે ચાદર જેવા જાડા વસ્ત્રને પહેરવામા અને પછી તેને ધોવામા ખૂબ જ મુશ્કેલી પડે છે ખડિયાની સહી પ્રમાદને લીધે વારવાર જ્યા ત્યા ઢોળાઈ જાય છે અને તેથી ઘણી વાર ઘણા કપડા બગડૂ કલગના થઈ જાય છે, ક્ષયના દર્દી સાધુને ઠડુ દૂધ વાયુની વૃદ્ધિ કરી દે છે, જૂના જમાનાના તારવાળા ચશ્મા કાનની નસોમા ભારે

વેદના ઉત્પન્ન કરે છે; તો સગવડ માટે એક જ પગથિયું આગળ વધી શકાય. અર્થાત્ બહુ જાડા વસ્ત્રને બદલે થોડું ઓછું જાડું વસ્ત્ર, ખડિયાને બદલે ચૌદ આનાની સાદી દેશી ઇન્ડીપેન. નવાયું નિર્દોષ દૂધ કે સાત–આઠ રૂપિયાના દાંડી-વાળા ચશ્મા રાખી શકાય. પણ અહીં ખૂબ જ સાવધાની રાખવી જોઈશે.

સગવડ એ મહારોગ છે. એમાં તમે સાવધાન ન રહ્યા તો પૂર્ણ સંભવ છે કે સગવડ એ શોખમાં અવશ્ય પરિણમશે. સગવડ એ જો મહારોગ છે તો શોખ એ રાજરોગ છે. મુનિજીવન સગવડિયું બને એમાં જોખમોનો કોઈ પાર નહિ રહે. અનુકૂળતાના ભોગો એ એવી લપસણી સીડી છે જેણે અનંત આત્માઓના ભોગ લીધા; જેટલા ભોગ કદાચ પ્રતિકૂળતાનાં સોપાન ચડતાં નહિ જ લેવાયાં હોય! ‘પળ પળનાં પતન’ ઉપર જે વિચારણા કરી છે તે ફરી વાંચી જશો તો ખ્યાલ આવી જશે કે સગવડનું જીવન એ ખૂબ જ જોખમી જીવન છે. ભલે કદાચ આપણે તેને ન છૂટકે સ્વીકારીએ પણ જો ત્યાં જરાક પણ સાવધાની નહિ રહે તો શોખમાં ચાલી જતાં પળનોય વિલંબ નહિ થાય. સગવડ અને શોખ વચ્ચે એવી સૂક્ષ્મ લક્ષ્મણરેખા પડેલી છે જે કયી ક્ષણે ઓળંગી જવાય છે તેની ખબર પણ પડતી નથી.

જરા ઓછા જાડા વસ્ત્રની સગવડ લેવા જતાં કાચા સૂતરનાં વસ્ત્રોનો શોખ જાગી જવાની શું શક્યતા નથી? ચૌદ આનાની પેન ચૌદ કે વીસ રૂપિયાની પેનનો મોહ

નહિ જગાડી જાય ? નવાયા દૂધની ઇચ્છામાથી એલચી-બદામના કેસરિયા દૂધના શોખ જાગી જાય તો ? સાદા ચશ્માના ઉપયોગમાથી સો રૂપિયાના ચશ્માના શોખ જાગી પડે તો ? શુ આ બધી શકયતાઓ ખૂબ જ સભવિત નથી લાગતી ? તો પછી એમ લાગે છે ને કે બને ત્યા સુધી તો જરૂરિયાતથી જરાય આગળ વધવુ ન જ જોઈએ

અને આ વાત બરોબર સમજી રાખજો કે એક વાર જરૂરિયાતમાથી આગળ વધ્યા પછી પાછા આવવાનુ ખૂબ જ મુશ્કેલ બની રહે છે હાથીના બહાર નીકળી ગયેલા દતશૂળ જો પાછા અદર જઈ શકે તો જ સગવડિયુ કે શોખીન જીવન જરૂરિયાતના જીવનમા પાછુ વળી શકે એટલે હકીકતમા તો જરૂરિયાતથી આગળ વધવુ જોઈએ જ નહિ આવા જીવનના લાભોનો વિચાર કરો માત્ર જરૂરિયાતને જ સ્વીકાર નાર મુમુક્ષુનુ વિપુલ પુણ્યધન બરબાદ થતુ બચી જાય છે એ પ્રત્યેક પુણ્યધનનો પૈસો પૈસો પણ વડલાનો બીજ જેવો બને છે, જે અગણિત આત્માઓના ઉત્થાનમા વિશાળ ફળો આપે છે માત્ર જરૂરિયાતમા જીવનાર આત્માને વધુમા વધુ ફાયદો તો એની વાસનાઓ ઉપરના સાહજિક કાબૂનો પ્રાપ્ત થાય છે જેની પાસે વિશિષ્ટ વિભૂષા નથી, પ્રણીતભોજન નથી અને ઓછી જરૂરિયાતને કારણે વધુ લોકસપર્ક નથી એને વાસનાઓ પજવી શકતી નથી

વળી આવા મહાત્માઓનો સમય પણ ઘણો ફાજલ

પડે છે જેમાં અપૂર્વજ્ઞાન અને અપૂર્વધ્યાનની આરાધના કરીને તેઓ અનુભવજ્ઞાનના સ્વામી બને છે. અગણિત આત્માઓને એની લહાણી કરીને એમને કલ્યાણપંથે દોરી જાય છે. એવા મુમુક્ષુ આત્માઓ કોઈ ભક્તના સકંજામાં આવતા નથી. એમને કોઈ ભક્ત જ હોતો નથી કે જે એમની સગવડોને પૂરી પાડીને એમનો જ ગૃહસ્થગુરુ બની બેસે!

જ્યારે તમને એમ લાગે કે બધું જીવન બહુ સારી રીતે મજેથી પસાર થઈ રહ્યું છે ત્યારે એ સગવડિયા જીવન વિશે જરા સૂક્ષ્મ નજર નાંખજો અને વિચારજો કે રખે! મારો આત્મા ક્યાંક ધીમે ધીમે લપસી તો નથી રહ્યોને?

જરૂરિયાતના જીવનમાં ખમી ન શકાય એટલી અકળામણ થાય ત્યારે જ આયુર્વેદિક ભસ્મોની માત્રાની જેમ અલ્પ સગવડનું સેવન કરી શકાય અને ત્યાં પણ પૂરી સાવધાની તો રાખવી જ જોઈએ. અન્યથા શોખીન જીવનમાં ઝડપાઈ ગયા વિના રહી શકાશે નહિ.

મુનિ સ્વપરનો તારક છે. સ્વની તારકતા માટે આંતર-શુદ્ધિ મુખ્ય વસ્તુ છે, જ્યારે પરની તારકતા માટે વ્યવહાર-શુદ્ધિ મુખ્ય બાબત છે. બહારના શોખની સામગ્રીનો ખડકલો પોતાના સમ્યગ્દર્શનને ભલે કદાચ ડગાવી ન પણ શકે પરંતુ એ ખડકલાના દર્શનથી અગણિત આત્માઓ સમ્યક્ત્વભ્રષ્ટ થઈ જાય એવી શકયતા લગભગ સંભવિત છે. આપણે

જાતે ડૂબી મરીએ એય ન ચાલે પરંતુ બીજા અનેકોને ડુબાડી મારવાનું જીવન તો કોઈ પણ સંયોગમાં બરદાસ્ત કરી શકાય નહિ

આમ સગવડિયું જીવન સારું નથી પણ શોખીન જીવન તો કોઈ સંયોગમાં સારું નથી જ જરૂરિયાતના જીવનમાં પણ શાસ્ત્રીય મર્યાદા મુજબ જો થોડો પણ ઘટાડો કરી શકવાની શક્યતા ઊભી થઈ જાય તો તે તકને પણ તરત વધાવી લેવી જોઈએ કેમકે જરૂરિયાતના જીવનમાં અને તેમાંય યોગ્ય ઘટાડો કરતા જવાની પ્રક્રિયામાં જ સુખ અને શાંતિ છે બાવાજીની વાત તો તમને યાદ જ હશે

ગ્રીકના લૌકિક સંત ડાયોજીનીયસે સુખી જીવનની ગુરુ ચાવી આ જ શોધી કાઢી હતી કે જરૂરિયાતોમાં પણ ઘટાડો કરવો ! એના કારણે તેણે પોતાની પાસે માત્ર પાણી પીવાનું કમંડલુ રાખ્યું હતું. એક દિવસ ફરતા ફરતા તે તળાવે જઈ ચડયો ત્યાં તેણે થાકયા પાકયા બકરા જોયા, જેઓ પાણીમાં સીધું મો ધરીને ચપ ચપ ચપ પાણી પીતા હતા, પછી ભરવાડને જોયો, ખોબેથી પાણી પીતો એ જોઈને તેણે વિચાર કર્યો, "તો પછી મારે આ કમંડલુની પણ શી જરૂર છે? હું પણ ખોબે પાણી કેમ ન ગટગટાવી શકું?" તમે નહિ માનો પણ સાચે જ ડાયોજીનીયસે કમંડલુ ફેંકી દીધું !

મુનિમાર્ગમાં નિરર્થક વસ્તુઓની સંગ્રહખોરી ભયંકર પાપ છે તે તમારા મન વચનના યોગોને ખૂબ જ કલુષિત

કરી મૂકશે. મુનિ મટીને ભિખારી બનવાનું જીવન આપણને પાલવે ? અનેકોના અહિતનું નિમિત્ત મુનિ બને ? જો ના; તો જરૂરિયાતથી જરાય આગળ ન વધવાનો ભીષ્મ સંકલ્પ કરો. કદાચ સગવડમાં જવું પડે તો ખૂબ સાવધાની રાખો. રખે શોખીન હત્યારા જીવનમાં પડી જવાય !'

આ છે મુનિજીવન ! સ્વપર હિતકરણનું વ્યવસ્થિત માર્ગદર્શન !

[૧૫]

તપઃજપના તેજ

સંસારી માણસને પૈસા વિના ન જ ચાલી શકે તેમ સંસારત્યાગીને દેવગુરુના અનુગ્રહ વિના કદાપિ ન જ ચાલી શકે પૈસા વિના સંસારી માણસ જીવી ન શકે, અનુગ્રહ પ્રાપ્ત કર્યા વિના સંસારત્યાગી સંયમધર્મનો પ્રાણ ટકાવી શકે જ નહિ

ભોગી અને યોગી બેયની દુનિયામા બીજી વાતોમા વિકલ્પો હોઈ શકે પરંતુ આ વાતમા વિકલ્પને કોઈ અવકાશ જ નથી

ફેર માત્ર એટલો જ છે કે ધન વિના સંસારીને ચાલી ન શકે છતા તે ધનનો લાલચુ બને તો ધિક્કારપાત્ર બની રહે છે જ્યારે ગુર્વાદિના અનુગ્રહ મેળવવા પાછળ જીવનની ખેતી કરી નાખતો સંસારત્યાગી સદૈવ સંમાનને પાત્ર બને છે ધનલાલસા એ દૂષણ છે સંસારનુ અનુગ્રહલંપટતા એ ભૂષણ છે સંયમીનુ

ધન મળ્યા પછી એનો સુયોગ્ય માર્ગે વિનિમય કરવો, થોડા ધનના બદલામાં ઘણું સુખ પ્રાપ્ત કરી લેવાના ઉપાયો યોજવા એ વસ્તુ ધનવાનને માટે અત્યંત મહત્ત્વની છે.

ધન મળ્યું પણ જો એનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરતાં ન આવડ્યો તો મળેલું ધન નિષ્ફળ જાય, વિફળ પણ બને. આ જ ન્યાય યોગીજગતમાં પણ લાગુ પડે છે. ગુર્વાદિનો અનુગ્રહ મળ્યો પણ એનો કયા માર્ગે ઉપયોગ કરી લેવો કે જેથી માનવ મટીને મહામાનવ બની શકાય; થોડામાં ઘણું પામી શકાય. એ જો ન આવડે તો સંભવ છે કે એ અનુગ્રહ કોઈ જુદા જ રાહે ચડાવી દે.

ભોગીનું ધન શું કે યોગીનો અનુગ્રહ શું, બેય વીજળીઘરમાં ઉત્પન્ન થતી વીજળી છે. હવે એ વીજળીઓથી ઘર ઘરના ગ્લોબ પ્રકાશવા કે કારખાનાંઓનાં મશીનો ધમધમાટ કરતાં ચલાવવાં કે દેશપરદેશના સમાચારોને એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને તારનાં દોરડાંનાં વાહનથી પહોંચાડવા એ વીજળીઘરના સંચાલકોએ નક્કી કરવાનું છે. આવું કાંઈ જ વિચારવામાં ન આવે, એના સુયોગ્ય વિનિમયની કોઈ નિશ્ચિત યોજના દોરવામાં ન આવે તો એ વીજળી, સર્જક ન બનતાં વિનાશક પણ બની શકે; અનેકોના પ્રાણ પણ હરી શકે.

ધન અને અનુગ્રહ પણ આવા જ પ્રકારની વીજળી છે. એટલે જ ધન કે અનુગ્રહની પ્રાપ્તિ કરવાની જબ્બર સાધના હજી મળી શકે. પણ એના સુયોગ્ય નિયોજનની યોજના

માટે જરૂરી કુશાગ્રબુદ્ધિનો યોગ તો મહાભાગ્યવાનને જ પ્રાપ્ત થઈ શકે ખેર, અનુગ્રહથી એ પણ પ્રાપ્ત છે છતા આર ભમા તો એ અનુગ્રહનો સુયોગ્ય વિનિયોગ કરવાનુ માર્ગ-દર્શન મળી ગયુ હોય તો વિશેષ લાભોની પ્રાપ્તિ તરત જ થવા લાગે

આધુનિક જમાનાવાદના પ્રલોભનો એટલુ જબ્બર 'ચુ બકીયત્વ' બળ ધરાવે છે કે એના વર્તુળમા આવીને ઝડ-પાઈ ન જવાય તેવુ તો કો'કને જ માટે બની શકે અનુગ્ર-હની દેન જેમને પ્રાપ્ત થતી નથી એ દુર્ભાગ્યશેખરો માટે તો તે પ્રલોભનોના શિકાર બનવામા કોઈ આશ્ચર્ય થાય તેવુ નથી પર તુ અનુગ્રહને પ્રાપ્ત કરનારાઓનો ત્યા ભોગ લેવાઈ ન જાય તેની કાળજી તો અવશ્ય સહુ કોઈએ રાખવી ઘટે રખે એ ભાગ્યવાન આત્માઓ વક્તૃત્વ કળામા પારગત બનવા પાછળ, લેખનકળાને વિકસાવવામા યત્નશીલ બનવા પાછળ કે આધુનિક કોટિના પ્રચારક બનવા પાછળ અનુગ્રહની સ પ-ત્તિનો દુર્વ્યય કરી બેસે! મારી સમજણ મુજબ અનુગ્રહનો સુયોગ્ય ઉપયોગ તપજપની આરાધનામા જ થવો જોઈએ સાધુતાનો વિકાસ અને સાધુજીવનની અ તરગ મસ્તીનો દિલ ચસ્પી સ્પર્શ જેણે માણ્યો જ નથી એનુ મુનિજીવન નિ'ફળ જાય છે સાધુતાનુ ઓજસ તપજપની આરાધના વિના પ્રાપ્ત થઈ શકતુ જ નથી એવી એક ત દુરસ્ત માન્યતા માર ખાઈ ખાઈને પણ મારા મનમા ઘર કરી ગઈ છે

મને કોઈ શુભાશિના અનુગ્રહના તાત્ત્વ ભાગ્યને વરેલા

મહાત્મા મળે તો હું એમને તરત જ કહું કે ભાગ્યવાન ! હવે એ અનુગ્રહધન તમે મેળવ્યું તો હવે તેના દ્વારા જે કાંઈ મેળવવું હોય તે તમે ઇચ્છવા માત્રથી મેળવી શકો છો. તો જીવન તપોમય બને, મન જપમય બને એ જ ઇચ્છજો. જેને અનુગ્રહ પ્રાપ્ત થાય છે તે માનવ મટીને દેવ બને છે. કેમકે એના અભિલષિતો ઇચ્છામાત્રથી પૂર્ણ થાય છે.

સાધુના વેષમાં રહેલાને સાધુતા વિના ઇચ્છવા જેવું શું છે? તપ અને જપ વિના સાધુતા સંભવતી નથી. માટે જ તપજપનાં તેજ સાધુના લલાટે પ્રસરી જાય એ જ ઇચ્છનીય છે.

તપ અને જપની જુગલજોડી જીવનમાં ક્યાંથી મળે છે અને તે શું આપે છે? તે વાતો વિચારશો તો તમને પણ એ વાત સમજાઈ જશે કે તપજપનાં તેજની ઇચ્છા સિવાય કોઈ જ ઇચ્છા કરવા જેવી નથી.

તપની આરાધનાનો જન્મ થાય છે દેહ અને આત્માના ભેદજ્ઞાનમાંથી. જપની ઉપાસના જન્મે છે પરમાત્માની ભક્તિના જ્ઞાનમાંથી. દેહાત્માનું ભેદજ્ઞાન ન હોય તો કોટાનકોટિ ભવોની આરાધના પણ નિષ્ફળ જાય છે. તે જ તપ ફળદાયી બને છે, જેને મૂળમાં ભેદજ્ઞાનનાં નીર પવાયાં છે.

તપનું ફળ છે દેહમાં ધાતુઓની શુદ્ધિ અને ચિત્તમાં પાપવૃત્તિઓના ક્ષયથી પ્રાપ્ત થતી નિર્મળતા. તનશુદ્ધિ અને મનશુદ્ધિ બેય તપથી થાય. તપ કરવા છતાં જો આ શુદ્ધિઓ

પ્રાપ્ત ન થાય તો એ તપ દેહાત્માના ભેદજ્ઞાનમાથી જન્મ નથી પામ્યો એમ નિશ્ચિત સમજી લેવુ જોઈએ 'દેહ અને આત્મા બે તદ્દન જુદા છે' એ એક જ વાક્યનો બોધ આત્મસાત્ કરો પછી જીવનમા સહજ રીતે અનુભવશો ઘોર અને ઉગ્રતપના સ્વામિત્વને ભગવાન ખધકમુનિના દેહના જીવતા ચામડા ઊતરી ગયા છતા તે દુ ખદ પળોમા જ પરમસુખને કેમ પામી શકયા ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર તમારુ આત્મસાત્ થતુ ભેદજ્ઞાન તમને બેધડક આપી દેશે

અગ્નિકાપુત્રે ત્રિશૂળે વીધાતાની સાથે અષ્ટકર્મોને વીધી નાખ્યા શી રીતે ? એ વાત આશ્ચર્યજનક નહિ લાગે

પર્વતની ધારથી મો કાઢીને ઊભેલી ખીણમા પડતાની સાથે હાડકાના ચૂરેચૂરા થતા સર્વ કર્મોના ચૂરેચૂરા કરી નાખનારા અનશની મહાત્માઓના અ તરમા કેવુ જ્ઞાન રમતુ હશે એ વાત સમજતા તમને પળનોય વિલ બ નહિ થાય

કાળમુખા ભૂખ્યા વાઘના તીક્ષ્ણ નહોરોથી જેમના આતરડા બહાર ખેચાઈ ગયા છે, જેમના મુખ એ વાઘના દાતોમા ભી સાઈ પીસાઈ ગયા છે, એ મહામના મુનિભગવ તો શી રીતે સમાધિસ્થ રહ્યા હશે એ કોયડો પળવારમા ઊકલી જશે

ભેદજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો પછી જીવનમા એક જ કર્તવ્ય દેખાશે, કાયાને તપાવી નાખવાનુ , આત્માને ઉગારી લેવાનુ પાડાના વાકે પખાલીને દેવાતા ડામની વાત ઉઘાડી પડતાની

સાથે જ જીવનમાં, રગરગમાં, લોહીના કણુકણુમાં તપધર્મ ફેલાઈ જશે.

એવો તપધર્મ તનના સર્વ રોગોનો ક્ષય કરીને તનશુદ્ધિ કરીને જ રહેશે, મનની તમામ પાપવૃત્તિઓનો વિનાશ વેરીને એને નિર્મળ કરીને જ જંપશે. તનની નીરો-ગિતા તો ઠીક પણ ચિત્તની પાપક્ષયજનિત નિર્મળતા પ્રાપ્ત થયા પછી જે અનિર્વાચ્ય મસ્તી માણવા મળે છે તે સાચે જ વર્ણનાતીત છે.

'કરો અને જુઓ' સિવાય બીજું કાંઈ જ કહી શકાય તેમ નથી.

પણ એકલું ભેદજ્ઞાન બસ નથી. સાધુતાના ઓજસ માટે-ની એ અડધી સિદ્ધિ છે. પૂર્ણસિદ્ધિ માટે તો ભક્તિજ્ઞાન પણ અનિવાર્ય છે કે જેમાંથી ઉત્તમ કોટિના જપની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. અને જે જપ અનુપમ ચિત્તશાન્તિની દેન કરે છે. આ જીવનમાં સર્વસર્વસ્વ કોઈ હોય તો તે અનંત ઉપકારી દેવાધિદેવ ત્રિલોકનાથ તારક પરમાત્મા સિવાય બીજું કોણ હોઈ શકે છે? તમે એની સિદ્ધિનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરો. એની કરુણા અને સહજ પરાર્થરસિકતાને ખૂબ ખૂબ વિચારો. હું સાચું જ કહું છું કે તમને એ દેવાધિદેવ વીતરાગ પરમાત્માનું ઘેલું લાગશે. તમે એને જોઈને નાચી ઊઠશો. એના હિતોપદેશના બે બોલ સાંભળતાં ચોકન્ના થઈ જશો. એના સ્મરણમાત્રથી રોમરોમ ઊભા થઈ જશે, અને એ વખતે તમે એના નામજપ વિનાના દિવસને, કલા-

કને કે પળને પણ દુર્દિન જેવી અનુભવશો જગત જ્યારે અઘોરનિદ્રામા આળોટશે ત્યારે તમે જાગી જશો, અને એ તારકોના સ્મરણોમા, એમના નામજપમા ગુલતાન બનશો ભોગીઓનુ જગત ભોગોના ખડકલા ઉપર બેસીને જે આનદ અનુભવતુ હશે એ આનદનો સાગર પણ તમારી અવાચ્ય મસ્તીના સ્વયભૂરમણ પાસે ખાબોચિયા જેવો વામણો બની રહેશે તમે મેળવો ભક્તિજ્ઞાન અને પછી જપો શ્રીઅરિહત ને રોમરોમમા પ્રસરી જતા એ આનદને અનુભવજો છેવટે તો 'કરો અને જુઓ' એ એક જ વાત અહી સ્વીકારવી પડશે

ભક્તિજ્ઞાનમાથી નિષ્પન્ન થતો જપ (ધ્યાન) ચિત્તમા પ્રશાન્તવાહિતા ઉત્પન્ન કર્યા વિના રહી શકે જ નહિ જો એ ચિત્તશાન્તિ પ્રાપ્ત ન થાય તો જપમા ખામી સમજજો અને એ ખામી ભક્તિજ્ઞાનની ખામીને લીધે જ માનજો

જેટલુ ઘેલુ લાગશે પરમાત્મભક્તિનુ એટલો એ નામજપ સફળ બનશે પછી ત્યા ચિત્તશાન્તિ અકાટય બની રહેશે જ્ઞાનનુ ફળ પરમાત્મધ્યાન છે ધ્યાનનુ ફળ ચિત્તશાન્તિ છે

હવે વિચાર કરો કે મુનિજીવન પામ્યા પછી જો ચિત્તની શુદ્ધિ અને શાન્તિ પ્રાપ્ત ન થાય તો તે જીવનમા બીજુ શુ મેળવીને આનદ પામવા જેવુ છે ? ચિત્તની શુદ્ધિ અને શાન્તિ કોરા જ્ઞાનથી, કોરી વિદ્વતાથી કે કોરી બહુશ્રુતતાથી કદાપિ શક્ય નથી એ માટે તો દેહાત્માનુ ભેદજ્ઞાન અને પરમાત્માનુ ભક્તિજ્ઞાન અનિવાર્ય છે

ષોડશકપ્રકરણમાં ધર્મ શુદ્ધિરૂપ અને પુષ્ટિરૂપ એમ બે પ્રકારનો કહ્યો છે. શુદ્ધિધર્મ સિદ્ધ થાય છે ભેદજ્ઞાનજનિત તપથી અને પુષ્ટિ પુણ્યકર્મના બંધસ્વરૂપ (ધર્મ)ની સિદ્ધિ થાય છે ભક્તિજ્ઞાનજનિત તપથી. પાપવૃત્તિનો ક્ષય કરીને તપ ચિત્તશુદ્ધિ કરે, પુણ્યકર્મનો બંધ કરીને જપ ચિત્તને પુષ્ટ કરે, શુદ્ધ અને પુષ્ટચિત્તમાં જ લોકોત્તર આનંદના ચમકારાઓ થયા કરે! એ ચિત્તને જ જગતનાં દુઃખદારિદ્રયનાં દર્શન થાય અને એ જ ચિત્તમાં અશરણ અસહાય જગતના જીવોના ઉદ્ધાર કરવા માટે જરૂરી ચિંતનમંથનનાં ઘમ્મર વલોણાં ઘુઘરાટ કરતાં રહે.

વિશ્વના જીવોના તાપ–સંતાપોને સમૂલ શમાવી દેવા માટે જે શીતલજલની જરૂર છે એ શીતલજલના ધોધનાં ઊગમસ્થાનો છે મહામુનિના શુદ્ધ અને પુષ્ટ ચિત્તની ભૂમિઓ. ત્યાં જ એ હિમજલોની સેરો ફૂટે છે અને એની છોળો ચોમેર ઊડીને ભડભડ બળતા જીવોના સર્વ સંતાપોને શમાવી શકે છે.

શું આ એક અતિ મહાન આનંદ નથી? ભડકે બળીને ભડથું થઈ જતા જીવોને ઠારવામાં કોઈ વર્ણનાતીત આનંદ નથી શું? જો હા, તો તે આનંદની પ્રાપ્તિ કાજે ચિત્તને શુદ્ધ કરો, પુષ્ટ કરો અને તે શુદ્ધિ પુષ્ટિ કાજે તપજપનાં તેજ તમારા જીવનમાં રેલાવી દો. અને એ તેજ કાજે ભેદજ્ઞાન અને ભક્તિજ્ઞાનની રમઝટ બોલાવો. જો તમે સ્વ–પરના હિતકરણથી નીપજતા આનંદની લોકોત્તરતાને નહિ

કલ્પી શકો તો તમારા અતિ મહાન દુર્ભાગ્ય માથે જીવન ટકરાશે અને તમને ભોગી જગતના ભોગ આનંદના કાદવમા રગદોળશે મુનિ જ મટાડીને નહિ, પણ માનવ મટાડીને તમને ભેસ જેવુ એક જડબુદ્ધિ પશુ બનાવશે.

હવે તમારે જ પસંદગી કરી લેવાની છે, ભોગના તુચ્છ આનંદ અને હિતકરણના લોકોત્તર આનંદ વચ્ચે

જો તમે ગુર્વાદિના અનુગ્રહના ભાજન બનવાના પરમોચ્ચ મદ્‌ભાગ્યને વરી ચૂક્યા છો તો હવે એ લોકોત્તર આનંદ-ની જ સ્પર્શના એ અનુગ્રહના બળથી મેળવવાની ઇચ્છા કરજો એવી મારી વિનમ્ર સલાહ છે તુચ્છ પ્રલોભનોમા ક્યાય ભટકાઈને ભૂલા પડશો મા ! જીવના જીવનને મરણથી પણ બદતર બનાવવાના એ રસ્તા આપણને શોભે ખરા ? સાધુતાનુ ઓજસ તપજપના તેજથી જ જેલાય છે એ હકીકતને અતરથી વધાવી લો ભેદજ્ઞાન અને ભક્તિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો ચિત્તને શુદ્ધ અને પુષ્ટ બનાવો સ્વને સ્વસ્થ કરો, પરને શાન્ત કરો, જીવનનુ આ જ કર્તવ્ય છે મુનિનુ આ જ જીવન છે મૌન આનુ જ નામ છે

ભોગીઓ જ્યા લલચાઈને લપસી પડ્યા છે ત્યા મુનિ પણ જો લલચાશે અને લપસતો રહેશે તો લપસતા જતા ભોગીનુ બાવડુ કોણ ઝાલશે ? કર્તવ્યનો વિચાર કરો આનંદ કરતા કર્તવ્ય વધુ મહાન છે એ મંત્રવાક્યને જો કદી પણ વીસરશો નહિ તો તપજપ વિનાનુ મુનિજીવન પળભર પણ ન નભાવી શકાય એમ લાગ્યા વિના રહેશે નહિ

[૧૬]

સુખ વિરાગની સાત ભાવનાઓ

દુઃખવિરક્ત તો આખી દુનિયા છે. દુઃખથી વિરક્ત થવા માટે કોઈ ભાવના ભાવવાની જરૂર જ નથી. એ તો અનાદિકાળથી સર્વ સંસારી જીવનું સિદ્ધજીવન છે. દુઃખથી સૌ કોઈ નાસે છે; દુઃખની કલ્પનાથી પણ સહુ ધ્રૂજે છે. નિગોદિયો જીવ પણ દુઃખભીરુ છે; અનુત્તરવાસી દેવ પણ દુઃખભીરુ છે! માતાના પેટમાં રહેલું બાળક શું કે પેટમાં સળવળતો કૃમિ શું—તમામ દુઃખભીરુ છે.

પણ પાપભીરુ તો વિરલ જ હોય છે. તેથી જ સુખભીરુ પણ વિરલ જ જોવા મળે છે. દુઃખ સહેવું તો બહુ સહેલું છે પણ સુખ સહેવું ઘણું કઠણ છે. દુઃખ આવે તેમાં દીન ન બને, તેણે દુઃખ સહ્યું કહેવાય. સુખ દોડયું આવે, અંગે અંગે વીંટળાઈ વળે છતાં તેમાં જે લીન ન બને તેણે સુખ સહ્યું કહેવાય.

આ દુઃખદીનતા અને સુખલીનતા એ કારમી આત્મ-

ઘાતક અસહિષ્ણુતા છે પણ એમાય દુઃખદીનતાએ જીવોનો જેટલો ભોગ લીધો છે, એથી ઘણો વધુ ભોગ સુખલીનતાએ લીધો છે

માટે જ હજી દુઃખ સારુ છે! સાતમી નારકના કાળા ડીબાગ અંધારામાં લોખંડી દીવાલો સાથે માથા અફાળીને તૂટી પડવુ સારુ પણ જગતની મોહિનીના લેપ તો અતિ ખરાબ! મહાભયંકર! ગુરુગમથી શ્રીજિનશાસનનો મર્મ પામે તે જ સુખની ભયાનકતાને પામે અને સુખથી વિરક્ત બનવા કમરતોડ યત્નો કરે

દુઃખવિરક્ત એ વસ્તુત વિરક્ત જ નથી દુઃખવિરક્ત આત્મા મહારાગી હોઈ શકે, મહાપાપી પણ હોઈ શકે, મહાદુઃખી પણ હોઈ શકે જ્યારે સુખવિરક્ત આત્મા મહાપાપી તો ન જ હોઈ શકે, અને સુખી અવશ્ય હોય સુખ તો અંતરની વસ્તુ છે! સુખની સામગ્રીના ખડકલામાં બેસી જવાથી જ સુખી થઈ જવાતુ હોય તો રોકફેલર કે એન્ડ્રુજ કાર્નેગી જેવા અબજોપતિ મહાસુખી હોત એમની આત્મકથામાં દિલની દર્દકથા કદી આ કાઈ ન હોત

સુખ ચિત્તની શાન્તિમાં છે! આ વાત એકવીસમી સદીના માનવોને નથી સમજાતી એનુ જ પરિણામ એ આવ્યુ છે કે એઓ સુખસામગ્રીમાં સુખ માની લઈને એનો ખડકલો કર્યે જવાનો જંગી પુરુષાર્થ આદર્યો છે! પણ એ સામગ્રી મેળવવાની ચિંતા, મેળવ્યા પછી રક્ષણની ચિંતા, ખોયા પછી

બેસુમાર ચિંતા અને ફરી મેળવવાની ચિંતાના વિષચક્રોમાં માનવમન કેટલું અશાન્ત બની ગયું છે એનો વિચાર આજનું બુદ્ધિમાન ગણાતું માનવપ્રાણી કેમ નહિ કરતું હોય ?

ખેર, સુખથી વિરક્ત થવા માટેની આ તો સ્થૂલ બાબતો છે. આપણે તો આજે કોઈ પણ એક સુખસામગ્રી નજર સામે રાખીને એની ચારે બાજુ પ્રદક્ષિણા દેવી છે. અને એની બધી બાજુઓનું સુસૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરીને શોધી કાઢવું છે કે એનામાં ખીચોખીચ સૌંદર્ય પડ્યું છે કે જે ભયાનક વિષકન્યાનું જ મોહક પ્રતિબિંબ છે. જેને આશ્લેષતાં થોડી જ પળોમાં પ્રાણ ચાલ્યા જાય !

જગતનું કોઈ પણ સુખ લાવો. તેની ઉપર ઓછામાં ઓછા સાત વિચાર કરી શકાય તેમ છે. આપણે તેને સુખવિ-રાગની સાત ભાવનાઓ કહીશું. ચાલો ત્યારે હવે એ ભાવનાથી ભાવિત થઈએ.

અહીં તે **સાત ભાવના**નાં નામોનો નિર્દેશ કરીશ.

૧. અગણિત જીવોનો કચ્ચરઘાણ.

૨. અસીમ ઉપકારીની ભયંકર અવજ્ઞા.

૩. વિનાશી સ્વરૂપ.

૪. દુઃખપ્રતિકાર સ્વરૂપ.

૫. પરલોકમાં વિપાકકટુતા.

૬. ઇહલોકમાં અતૃપ્તિનું જનન.

૭ કર્મરાજની નજરકેદ

હવે ક્રમશ સક્ષેપમા દરેક ભાવના ભાવીએ

પહેલી ભાવના એક મસાગરગી આત્મા છે બપોરનો સમય છે તેની પ્રિયતમાએ સ્ટવ ઉપર ચાની તપેલી મૂકી છે તપેલીની નીચે ભડકા છે તપેલીના ઉષ્ણજળમાથી વરાળના ધુમાડા નીકળી રહ્યા છે આ દૃશ્ય તમારી આખ સામે કલ્પો હવે ક્રમશ ભાવના ભાવીએ

ચા પીવાનુ સુખ મેળવવા પૂર્વે બે બાબતો બને છે તેમા પહેલી બાબત એ છે કે અગ્નિકાયના, અપકાયના વાયુ કાય વગેરેના અસખ્ય જીવોનો કચ્ચરઘાણ બોલાવી દીધા પછી જ ચાનો 'ટેસ્ટ' માણી શકાય રસનાની ચળને કે મનની વાસનાનો માત્ર શાન્ત કરવા માટે અસખ્ય જીવોના જીવનોનો ભોગ લઈ લેવો અને એમની કબર ઉપર બેસીને ચાનો કપ મોએ અડાડવો!!! શુ એ ચાના સુખમા રાજીપો માણવા જેવો છે? શુ અગણિત જીવોનો કચ્ચરઘાણ બોલાવી દેવાનો માનવને કોઈ અધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે? સૌથી વધુ બુદ્ધિમાન પ્રાણી પોતાના બુદ્ધિબળનો આવો ઘાતકી વિનિયોગ કરી શકે ખરુ?

અનેક જીવોને શાન્તિ આપવાને સર્જાયેલ માનવ પોતાની પુણ્યશક્તિને, જીવોને નિષ્પ્રાણ કરવા માટે વેડફી મારશે? જીવતા જીવોને આ રીતે સળગાવી દેવાનુ ભયાનક સાહસ માનવની બુદ્ધિથી થશે? જો ના, તો એ સુખ ભોગવવા

જેવું કહેવાય ? એ સુખ સારું કહેવાય ? એ સુખ ધિક્કારી નાંખવા જેવું નથી શું ? અગણિત જીવોનો કચ્ચરઘાણ બોલાવી દીધા વિના જે માણી જ ન શકાય એવા સુખમાં તે રાગ શા ! એનાથી તો નાસતા–ભાગતા રહેવું એ જ શ્રેષ્ઠ !

હવે **બીજી ભાવના**થી ભાવિત થાઓ. અનંતાનંત અરિહંત પરમાત્માઓએ આ સુખને તિરસ્કાર્યું છે, એને ત્યાજ્ય કહ્યું છે, આપણા ઉપરની અસીમ કરુણાને કારણે એમણે તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું. અને એ કર્મનો વિપાકોદય થતાં જ સર્વપ્રથમ સદ્ધર્મની દેશનાનો ધોધ વહાવ્યો ! જેમાં સાંસારિક સુખોને હેય કહીને એ સુખોનો નંબર જ કાઢી નાંખ્યો. એમણે સ્પષ્ટ કહ્યું કે, "ભવ્યાત્માઓ ! આ સુખોમાં રાચશો નહિ. એમાં સોગંદ ખાવા જેટલુંય સારું કશું જ નથી."

અનંત ઉપકારીની એક જ વાત હતી. એક જ આ આજ્ઞા હતી કે, 'આશ્રવ સર્વથા હેય છે.' હવે આ આજ્ઞાને પગ નીચે કચડી નાંખ્યા વિના ચાનું સુખ માણી શકાય ખરું ! જેમણે આપણી ઉપર કરુણાના ધોધ વરસાવ્યા એવા અનંતાનંત શાસનપતિઓની ઘોર અવજ્ઞા કર્યા પછી જ જે સુખ ભોગવી શકાય તે સુખને કદાપિ સારું માની શકાય નહિ. એવા સુખથી સુખી થવા કરતાં તો બહેતર છે કે ભિખારી બનીને ઉપકારીનાં ભજનિયાં ગાતાં રહેવાં !

તમે અંતરના ખૂબ ઊંડાણમાં બેસીને થોડો સમય ગરકાવ થઈ જજો અને પછી વિચારજો શ્રીઅરિહંત ભગવંતોની અનંત

ઉપકારકતાને, અગાધ કરુણાને ! અને એ બે વચ્ચે સેતુ બનેલી ઘોર સાધનાને ! તો તમને બરોબર સમજાશે એમનુ અદ્વિતીય પરમૈશ્વર્ય ! અને ત્યારે જ તમને એમ લાગી જશે કે આવા લોકોત્તર ઉપકારી ભગવંતોની આજ્ઞાને ગમાગના તુચ્છ સુખ ખાતર પગ નીચે કચડી નાખવી એ તો મહાપાપ છે ! ઘાતકી કૃત્ય છે ! દરેક પાપકર્મ વસ્તુત તો તેથી જ પાપ બને છે કે ત્યા આવા અનત ઉપકારક ભગવતોની અવજ્ઞા થતી હોય છે એ અવજ્ઞા જ ઘોરાતિઘોર પાપ છે એમની આજ્ઞાનુ પાલન જ શ્રેષ્ઠાતિશ્રેષ્ઠ ધર્મ છે તુચ્છ સુખની રાખ ખાતર સો સો રૂપિયાની આજ્ઞાની નોટોનુ બડલ સળગાવી મારવુ એ કેટલી બધી બેવકૂફી છે ! પોતાની જ જાતે પોતાનુ ખૂન કરવા જેવુ કેવુ આપઘાતી વલણ છે ? આ થઈ બીજી ભાવના

અગણિત જીવોની હત્યા અને અનત પરમેષ્ઠી ભગવતોની અવજ્ઞા એ બે પૂર્વક જ સુખ માણી શકાય તેમ છે, માટે આ બેય સુખના હેતુ કહી શકાય અને તેથી તેમને સ્ટવના ભડકાઓના સ્વરૂપમા ચાની તપેલીની નીચે જોવા જોઈએ

હવે ત્રીજી અને ચોથી ભાવના લઈએ.

ચા પીવાનુ જે સુખ છે તેના બે સ્વરૂપો છે એક તો સુખવિનાશી છે અને બીજુ એ દુખ પ્રતિક્રમસ્વરૂપ છે

હવે ત્રીજી ભાવના ભાવીએ

વિશ્વની કોઈ પણ સૌદર્યમૂર્તિ લાવો, કોઈ પણ ભવ્યતા લાવો, કોઈ પણ મોહકતા લાવો, પણ તમને ખબર છે

કે એ બધાયના લલાટે વિનાશિતાનું કાળું કલંક લાગી ચૂક્યું છે. જે કોઈ સૌંદર્ય જન્મે છે તે પળથી જ તેના લલાટે 'વિનાશી' એવો કાળો લોહપટ્ટ જકડાયેલો જ જોવા મળે છે; એટલું જ નહિ પણ જન્મતાંની સાથે જ એ મૃત્યુના મોં તરફ ભયંકર વેગથી ધકેલાતું જાય છે. ભારે અફસોસની વાત એ છે કે મોહરાજે સૌંદર્યનાં દર્શન કરવા માટે આંખો આપી પણ પેલા કલંકને જોવા માટે તો અંધાપો જ આપ્યો! છતાં જેમને એ કલંક વાંચતાં આવડી ગયું એ આત્માઓ લસલસતા સૌંદર્યને એમ ને એમ ત્યાં ને ત્યાં પડતું મૂકીને નાસી છૂટ્યા ઘેઘૂરવનમાં! અભ્યંતર જીવનમાં! નશ્વરનો પ્યાર છૂટ્યા વિના ઈશ્વર ભજાતો નથી. અને તેથી જ નશ્વરનો પ્યાર એ ભયંકરમાં ભયંકર કોટિનું પાપ છે.

ઈંટ ઉપર ઈંટ ગોઠવ્યે જતો એક શ્રીમંત માણસ મોહક ઈમારત ખડી કરી દે છે, અને નામ આપે છે તારકંદ! એમાં જાણે કે શાશ્વત આનંદ માણતો આખાય વિશ્વને વીસરી જાય છે, એનું અંગેઅંગ સ્વાર્થમય બની રહે છે; પણ એને ખબર નથી કે એ સૌંદર્યભરી ઈમારતને લલાટે વિનાશિતાનું કલંક એના જન્મ સાથે જ લાગી ચૂક્યું છે! એ ઇમારત પ્રતિપળ વિનાશના કાળમુખ તરફ વેગથી ધસી રહી છે! ખેર, કદાચ ઇમારત થોડો વધુ સમય પણ ટકી ગઈ, પણ એમાં આરામથી સૂનારો જ સ્મશાનમાં જઈને સૂઈ જાય છે. લીલોછમ બગીચો ઊભો રહી જાય છે, પણ એ બગીચાનાં પુષ્પોને સૂંઘનારાની હસ્તી જ ખોવાઈ જાય છે. હજારો કરન્સી નોટો અને

સેંકડો તોલા સોનું અકબંધ રહી જાય અને જીવનની ખેતી કરી નાખીને જેણે એ મેળવ્યું, સેંકડો જીવોના જીવન ઊભા બળગાવી નાખતા જેના અંતરે જરાય આચકો ન ખાધો એ અરમાનો અને અહંકારોનું બાવલું ઘરના દીકરા, દીકરી કે નોકરો અને પત્નીઓ માટે ગણાતુ 'શેઠ' નામનું બેવકૂફ (!) પ્રાણી એકાએક ક્યાંક સદાને માટે ચાલ્યું જાય આ બીના શું ઓછી ગંભીર ગણી શકાય ! કાળપુરુષે વિશ્વની પ્રત્યેક ભવ્યતાને, પ્રત્યેક સુંદરતાને નાશવંત બનાવીને કલંકિત કરી મૂકી છે વિનાશીના તે પ્યાર શા ? વિનાશીના મોહમાં ત્રાસ થઈ જાય એવા ભયંકર હંટરો અવિનાશીને ખરડે શી કાય, એનો કશો જ વિચાર કરવો નથી ?

આપણને કોઈ પદાર્થ લલચાવે છે, મનને બહેકાવે છે અને તેની પાસે પાપ કરાવે છે તેનું કારણ એ જ છે કે તેની વિનાશિતાનું કલંક તે વખતે નજર બહાર થઈ જાય છે જો કલંક નજર સામે રમતું જ રહે તો કર્મરાજની મજાલ નથી કે ક્યારે પણ ક્યાંક કાળો કેર મચાવી શકે ! કોઈનો એકાએક ભોગ લઈ લે !

હવે **ચોથી ભાવના** ભાવીએ ચાના સ્વાદનું સુખ શું કે ઊંઘનું સુખ શું ? બધાય છેવટે તો દુઃખનો પ્રતિકાર કરવા સ્વરૂપ જ છે

બળબળતો બપોર હોય, ખૂબ તરસ લાગી હોય એ વખતે સંસારી માણસને ઘરની માટીની મટકીનું ઠંડું હિમ જેવું

પાણી જે આનંદ આપે તે જ આનંદ, તે જ મટકીનું તે જ પાણી શું માહ માસની કડકડતી ઠંડીમાં આપી શકે ખરું? કેમ નહિ? કેમકે માહ માસમાં તૃષાનું દુ:ખ ઊભું જ થયું ન હતું એટલે દુ:ખથી અકળાઈને એને ધક્કો મારવાનો પ્રશ્ન જ ન હતો. જ્યારે ગ્રીષ્મઋતુની એક બપોરે સખત તૃષા લાગી એટલે એ દુ:ખ ઊભું થયું. એથી એ માણસ ખૂબ અકળાયો, પછી ઠંડું પાણી પીવા દ્વારા તેણે એ દુ:ખને ધક્કો જ માર્યો! એથી પોતાને સુખી માની લીધો!

સંસારના કોઈ પણ સુખ માટે આ ન્યાય છે. સુખી થવા માટે દુ:ખ ઊભું કરો પછી ખૂબ અકળાઓ. પછી એને ધક્કો મારો અને સુખી થઈ ગયાની કલ્પના કરો.

આઠ કલાકની ભારે મજૂરી કરીને થાકીને લોથપોથ થઈ ગયેલો, ઘરભેગો થયેલો, એક મજૂર ઘસઘસાટ ઊંઘનો જે આનંદ માણે છે તે જ આનંદ લક્ષાધિપતિનો એક નબીરો કે જેણે કશું ય કામ કર્યું નથી, ઉપરથી બપોરે બે કલાકની ઊંઘ ખેંચી નાંખી છે તે શું અનુભવી શકશે? કે પછી બાર વાગ્યા સુધી અનિદ્રાથી પીડાઈને આળોટયા કરશે? લાખ રૂપિયાનો માલિક હોવા છતાં તેને ઘસઘસાટ ઊંઘનું સુખ કેમ નહિ? અને મજૂરને એ સુખ કેમ? એક જ ઉત્તર છે કે જે થાકનું દુ:ખ ઊભું કરે તે જ નિદ્રાનું સુખ માણી શકે.

હજી એક દૃષ્ટાન્ત આપું. સાત બહેનો ઉપરના એકના એક ભાઈને તાવ આવ્યો. નવ્વાણું, સો, એક અને બે ડિગ્રી

થઈ ગયો ! ઘરમા બધા એકદમ અકળાઈ ગભરાઈ ગયા ! ડૉક્ટરને ફોન કરીને એકદમ બોલાવ્યા તાવ તો વધતો જતો હતો ત્રણ, ચાર, પાચ, છ ડૉક્ટરે ભાઈને તપાસ્યા ! તરત ઇજેક્શન આપ્યુ અડધા જ કલાકમા તાવ ઊતરતો ચાલ્યો પાચ, ચાર, ત્રણ, બે, અને એકદમ બધા આનદમા આવી ગયા ! હવે આ કેવી મજા ! પહેલા બે ડિગ્રી તાવ હતો ત્યારે જે બધા ગભરાઈ ગયા હતા તે જ બધા હવે બે ડિગ્રી થતા આનદમા આવી ગયા ! આનુ શુ કારણુ ? એ જ કે પહેલા છ ડિગ્રીના તાવની ચિતાનુ દુ ખ ઊભુ થયુ ન હતુ એટલે એ બે ડિગ્રીનો તાવ આનદજનક બન્યો ન હતો, જ્યારે પછી છ ડિગ્રીના તાવનુ દુ ખ ઊભુ થયુ ત્યાર બાદ બે ડિગ્રી તાવ થતા તે દુ ખને ભારે ધક્કો લાગ્યો આવુ જ છે સ સારનુ સુખ !

કકડતી ભૂખ લાગ્યા પછી જ ભોજનનુ સુખ મળે ? એ જ દૂધપાકનો પહેલો બીજો વાડકો આનદ આપે અને તૃપ્તિ થઈ જતા, ભૂખનુ દુ ખ શમી જતા કોઈ ત્રીજો વાડકો ધરે તો ભાઈ આનદ પામવાને બદલે બરાડી ઊઠે

પેલા દુ ખી માણસના મિત્રની વાત તમે નથી જાણતા કે જેણે દુ ખી મિત્રને સુખી કરવા તેની રૂપિયા બસોની પૂ જી ખર્ચાવીને ખૂબ દુ ખી કરી મૂકેલો અને પછી ક્રમશ વસ્તુઓ વેચાવતો ગયો અને પેલો દુ ખી માણસ વસ્તુના ત્રાસમાથી મુક્ત થતા પોતાને ખૂબ સુખી થતો જતો માનવા લાગ્યો !

ચોરાયેલા દસ હજારમાથી પાચસો ઓછા થાય અને

બાકીના પાછા મળે તો કેટલો આનંદ થાય ? દસ હજાર ગૂમ થયા ન હોત તો આ આનંદ થાત ખરો ? નહિ જ. આ બધું એ જ સૂચવે છે કે જગતનાં તમામ સુખો દુઃખને ધક્કો મારવા સ્વરૂપ છે. જેટલું વધુ સુખ જોઈએ તેટલું વધુ દુઃખ અનુભવવું જ જોઈએ.

જેટલો પાયો ઊંડો તેટલી ઇમારત ઊંચી લઈ શકાય ને ? કપડાં ઠીક ઠીક મેલાં થાય તો જ ધોયા પછી તેની વિભૂષાથી મન જેવું પ્રસન્ન થાય છે તેવી પ્રસન્નતા રોજ-બરોજ કપડાં ધોનારને ન જ અનુભવવા મળે. ખૂબ ચાલી નાંખ્યાં બાદ જ આરામનું સુખ શું વસ્તુ છે તે સમજવા મળે છે. અસ્તુ. આ છે સાંસારિક સુખનું બીજું સ્વરૂપ.

પહેલું સ્વરૂપ છે વિનાશિતા. જ્યારે બીજું સ્વરૂપ છે દુઃખપ્રતિકાર. આમ બે ભાવના સુખના હેતુની થઈ અને બે ભાવના સુખના સ્વરૂપની થઈ.

હવે ભાવીએ **પાંચમી ભાવના.**

ચાની તપેલીમાંથી વરાળના ધુમાડા નીકળે છે, ત્યાં આ ભાવના વિચારો. ચાના સુખ માણનારનો પરલોક ભયંકર બને છે. આ છે ચામાંથી નીકળતો ધુમાડો.

તમે સાંભળી છે ને પેલી ગાય અને તેના વાછરડાની વાત ? ખાટકીના ઘરની ઓસરીમાં એક બાજુ ગાય અને તેનું વાછરડું બાંધેલું છે અને સામી બાજુએ બોકડો બાંધ્યો છે. ખાટકી રોજ પેલા બોકડાને લીલા જવ પેટ ભરીને ખવડાવે અને ગાયને તો સૂકું ઘાસ જ !

દિવસો ગયા બોકડો તો લઠ્ઠ થઈ ગયો એક દિવસ પેલુ વાછરડુ એની માને પૂછે છે, "મા, તુ રોજ દૂધ દે તોય તને લીલા જવ ન મળે અને પેલો બોકડો કશુય દેતો નથી તો એને કેમ લીલા જવ મળે છે? આપણુને પણ લીલા જવ મળવા જોઈએ ને ?" માએ ગભીર બનીને બચ્ચાને કહ્યુ, "બેટા, આપણે ન જોઈએ એ લીલા જવ! એના મૂલ ચૂકવવાનો જ્યારે દિવસ આવશે ત્યારે એ બોકડાને-ભારે પડી જવાનુ છે" અને

એક દિવસ આવી ગયો ખાટકીને ત્યા મહેમાન આવ્યા ખાટકી તો બેઠો છરાની ધાર કાઢવા! સૂર્યના કિરણોથી ચક મકતો એ છરો જોઈને પેલુ વાછરડુ તો ધ્રૂજવા લાગ્યુ અને માની ગોદમા ભરાઈ ગયુ ! તે વખતે માએ કહ્યુ, "બેટા, આ તો લીલા જવના મૂલ ચૂકવવાનો અવસર આવ્યો છે લીલા જવ ખૂબ ખાઈને લઠ્ઠ બનેલા બોકડાની આજે કતલ થઈ જશે !!!" વાછરડાએ તો એ સાભળતા જ ચીસ નાખી!

થોડીવારમા તો એ તગતગતો છરો બોકડાના ગળા ઉપર ફરી વળ્યો લોહીના ખાબોચિયામા બોકડાનો દેહ ઢળી પડયો !

સાસારિક સુખો તત્કાળ મધુર છે, પણ પરિણામમા તો અતિકટુ છે આ વાત જો આપણા ખ્યાલમા બરાબર બેસી જાય તો ગમે તેવા મોહક પ્રલોભનો આપણા

રને અડી પણ શકે નહિ, એવું અંતર બનાવ્યે જ છૂટકો છે. નહિ તો યાદ રાખજો કે આજનું વિલાસમય વાયુમંડળ સેકન્ડના કરોડમાં ભાગ જેટલા સમયમાં અંતરને દૂષિત કરી મૂકશે. સાતમી નારકના દ્વારે ટકોરા મારશે.

ચાલો, હવે **છઠ્ઠી ભાવના** ભાવીએ. એ છે અતૃપ્તિના ઉત્પાદનની. આલોકનું કોઈ પણ સાંસારિક સુખ તૃપ્તિ કરતું નથી; બલકે અતૃપ્તિની કારમી આગ સળગાવે છે. માણસ એક વાર કોઈ પણ ભૌતિકસુખને આશ્લેષે છે પછી એ સુખની વાસના એને છોડતી નથી, એ પણ એ વાસનાને છોડી શકતો નથી. સ્વપ્નમાં પણ એ જ વાસના એને પજવ્યા કરે છે. જ્યારે દૈવી સુખોથી પણ, તૃપ્તિ થઈ નથી ત્યારે માનવીય ક્ષુદ્ર સુખો શી રીતે તૃપ્તિ કરી આપશે ?

ભગવાન આદિનાથ સ્વામીજીએ અઠ્ઠાણું પુત્રોને ઉપદેશ આપતાં તૃષાર્ત્ત માણસના સ્વપ્નની વાત કહેલી કે, એ માણસ સ્વપ્નમાં નદી, નાળાં, ખાબોચિયાં—બધુંય પી ગયો, તોય તૃપ્ત તો ન થયો પણ અતૃપ્તિની આગ ભયાનક લબકારા મારવા લાગી. પછી તેની શાન્તિ માટે ભીનાં ઢેફાં ચૂસવા લાગ્યો !!! શું કદી તેને એથી શાન્તિ થાય ? આ દૃષ્ટાંતમાંથી આપણને સ્પષ્ટ સમજવા મળે છે કે ચાનું સુખ કે સંસારનું કોઈ પણ સુખ ભોગવવાથી તેની અતૃપ્તિ વધતી જ જાય છે; તો પછી તેવા સુખથી શાન્તિ શી ? જૂના વખતની એક વાત છે કે, એક રાજા અતિ લાલચુ હતો. તેણે પોતાના વૈદ્ય પાસે એવી ગોળી બનાવડાવી કે જે લેતાં જ ઊલટી થાય.

રાજા દાબીને ખાય અને પછી ગોળી લઈને ઊલટી કરી નાખે એટલે ફરી નવા રસો માણવા મળે, છતા મરતા સુધી એ પણ તૃપ્ત ન થયો!!!

કહેવાય છે કે, વૃદ્ધ થયેલા યયાતિએ હજાર વર્ષનુ યૌવન મેળવ્યુ (!) મન ફાવે તેમ ભોગો ભોગવ્યા તોય તેને તૃપ્તિ ન થઈ!!! સસારના આવા સુખો પાછળ આપણે ઘેલા બનીશુ કે એ સુખોથી વિરક્ત બનીને એ સુખોની ભયાનકતા વિચારીને સુખભૂખ્યા જીવોને પથ બતાડીશુ? આપણુ તો આ કર્તવ્ય છે એને વીસરીને તુચ્છ આનદોમા પલોટાઈ જઈશુ તો દીનહીન જગતનો ઉદ્ધાર કરશે કોણ?

યાદ રાખજો, ગમે તેવા આનદ કરતા કર્તવ્ય મહાન વસ્તુ છે બેય ઉપસ્થિત થાય ત્યારે કર્તવ્યને જ સ્વીકારવા આબદા બની જવુ જોઈએ અસ્તુ પાચમી-છઠ્ઠી ભાવના ચાની તપેલીમાથી નીકળતી વરાળના સ્થાને છે

પહેલી-બીજી ભાવના હેતુ સ્થાને છે, ત્રીજી-ચોથી ભાવના સ્વરૂપ સ્થાને છે અને પાચમી-છઠ્ઠી ભાવના અનુભવ સ્થાને છે આ છ ભાવના સસારના કોઈ પણ સુખને ભયાનક સાબિત કરી આપે છે એને સર્વથા હેય જણાવી આપે છે છતા ક્ષણભર એ સુખને સારુ માની લેવામા આવે તો પણ **સાતમી ભાવના** એને નકામુ ઠરાવી દે છે આ ભાવના કર્મરાજના નજરકેદના સુખ તરીકે સાસારિક સુખોને બિરદાવે છે

મહાધનાઢ્ય વેપારી કે કોઈ રાજા જો રાજકીય ગુનામાં સપડાય તો તેને સજારૂપે નજરકેદ રાખવામાં આવે છે. એની જેલ એટલે મોટો આગાખાનનો પેલેસ ! ત્યાં રહેવાનું, ખાવાનું, પીવાનું, ફાવે તે મોજ માણવાની ! આમ છતાં એ સુખ એને ગમતું નથી. સુવર્ણપિંજરના પોપટને ગમે તેટલાં સુંદર ભોજન વગેરે મળે તોય તેને વનવગડાની હવા જ યાદ આવે છે.

દાર્શનિક વિદ્વાન ચુઆંગ જુ નદીકિનારે બેઠા હતા. ચીનના સમ્રાટનો દૂત આવીને તેને કહે છે, "સમ્રાટે તમને પ્રધાનમંત્રી નીમ્યા છે માટે રાજમહેલમાં ચાલો."

દાર્શનિક પંડિત તેને પૂછે છે, "પહેલાં મને એ વાતનો જવાબ દે કે તારા સમ્રાટના સંગ્રહાલયમાં જે દિવ્ય કાચબાની ઢાલ સુરક્ષિત પડી છે તે કાચબો ત્યાં જીવતો થઈ જાય તો ત્યાં રહેવાનું પસંદ કરત કે ?" ઉ–"ના, પછી તો એ કાદવમાં જ રહેવાનું પસંદ કરત." ચુઆંગે કહ્યું, "તો મને પણ એ જ ગમે છે. પદ મેળવીને તારા સમ્રાટની નજરકેદમાં રહીને સુખ ભોગવવા કરતાં હું પણ સ્વાતંત્ર્યના કાદવને વધુ પસંદ કરું છું."

સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માઓ દેવના ભવમાં ત્યાંના સુખને કર્મરાજની નજરકેદનું સુખ માનીને તેનાથી પરાઙ્મુખ રહે છે.

ષટ્ખંડના સામ્રાજ્ય કર્મરાજ ભલે આપે પણ તેનાં સુખ એ નજરકેદનાં સુખ છે એટલું સમજી લેવું જોઈએ. એના કરતાં સ્વતંત્રતામાંથી પ્રાપ્ત થતું બિંદુ જેટલું સુખ પણ અમૃતતુલ્ય છે. અસ્તુ.

આ સાતેય ભાવનાથી તમારા અ તરને સતત ભાવિત કરતા રહો તો તમે તમામ સુખોથી વિરક્ત બનતા જશો. ખાનપાનની કારમી લાલસા, માનપાનની તીવ્ર કામના, વિજાતીય તત્ત્વના આકર્ષણો વગેરે બધુ ય પાણીના પરપોટાની જેમ વીખરાઈ જશે ક્યાય કશુ ય નહિ ગમે કોઈ સુખમા ઠરીને બેસવુ નહિ ગમે, સર્વત્ર ચિત્ત Cદાસ બનશે સર્વત્ર ભોક્તૃત્વભાવ દૂર થશે અને સાક્ષિત્વભાવ વ્યાપતો જશે, સ્થિર વળો જશે

જો જીવનમા સુખવિરાગ નથી તો કાઈ નથી માત્ર વેષધારિતા એ તો ભયકર ઠગબાજી છે પછી તો જગતના સુખો મેળવવા માટેનુ એક અનન્ય સાધન જ બની રહે છે એ વેષ આવા દાભિક આચળા ઓઢીને આપણે શુ અન ત જીવનોને કારમા દુ ખોથી ખીચોખીચ ભરી દેવા છે? જાતે જ જાતને સળગાવી મારવાના ધ ધા કરવા છે?

હજી આપણે જાગી જઈએ સુખોથી વિરક્ત બનીએ રમા ગમાના ર ગથી અલિપ્ત રહીએ ખાનપાન અને માન-પાનની ભૂખોથી વેગળા રહીએ અને વિભૂષા તથા વિલા સિના તરફ હ મેશા સૂગ રાખીએ

મુનિજીવન જીવી જાણવુ હોય તો દુ ખસીરુ નહિ, સાચા સુખભીરુ બનજો સાચા પાપભીરુ બનજો. એ ભીરુતા માટે બાર નીકળવા લાવવી પડશે, દુ ખોથી નહિ ડરવાની અને ઇચ્છા-ઓથી નહિ ઠગી જવાની

★

[૧૭]

समयं गोयम ! मा पमायए

૧૯૬૨ની એ નામોશીભરી કહેવાતી સાલ ! પંચશીલના સિદ્ધાન્તની ગુલબાંગો પુકારતું, હિન્દી–ચીની ભાઈ ભાઈની ભવાઈઓ ગજાવતું માઓ-ત્સે.તુંગનું ચીન ભારતના સીમાડે ત્રાટક્યું ! અને એક સાથે એ સીમાડા સળગી ઊઠ્યા ! ભારત પરાજિત જાહેર થયું ! એની નામર્દાઈ છતી થઈ ગઈ ! વડાપ્રધાન નેહરુના અંતરમાં સોંસરો ભોંકાઈ ગયેલો પરાજયનો રામપુરી ચપ્પુનો ઘા દૂઝતો જ રહ્યો. પ્રાણ લઈને જ જંપ્યો !

પણ ત્યારથી એ સીમાડાઓ જાગતા બની ગયા. શું ચીન કે શું પાકિસ્તાન—બધા ય સામે—એ સીમાડાઓ સાબદા બન્યા ! વીસ લાખ ભારતીયોએ લશ્કરી ગણવેશ ધારણ કર્યો. હાથમાં બંદૂક, બગલમાં થેલો, અંતરમાં માભોમની રક્ષાના શપથ અને લોહીના કણકણમાં શૌર્યનો ગરમાવો ભરીને એ સીમાડે રોન મારવા લાગ્યા. આજેય એ અપરાજેય રોન ચાલુ જ છે. ચોવીસેય કલાક બંદૂકોના ખખડાટ અને

મુખ ઉપર શૌર્યનો તરવરાટ માભળવા-જોવા મળે છે. અઠતાલીસ કરોડની ભારતીય પ્રજાના ભારતની તસુ તસુ ભૂમિનું સંરક્ષણ કરવાના શપથ સાથે દરેક ભારતવીર એ સીમાડે આમતેમ આટા મારી જ રહ્યો છે એક પળની ગફલતમાં ચીની નાગ ભારતભૂમિનો કોળિયો કરી જાય એવી એ ધાતીઓ ખીચોખીચ સહુને દેખાય છે માટે સહુ સાબદા છે કોઈ ઊંતતુ નવી ભારતની ભૂમિના રક્ષણની જવાબ દારી વીસ લાખ ભારતીય સૈન્યના સમૂહના માથે નથી, પ્રત્યેક સૈનિકના માથે છે દરેક સૈનિક સમ। ભારતનું રક્ષણ કરી રહ્યા છે પછી ભલે તે પાકિસ્તાનને અડતી રાજસ્થાનની સરહદના અડધા માઈલના ટુકડા ઉપર જ આટા મારી રહ્યો હોય!

ન સમજાણી આ વાત? સમજો ત્યાં રાજસ્થાનની સરહદના એ અડધા માઈલના ટુકડાની રક્ષા કરતો સૈનિક જો જરા પણ લાપરવા બની જાય તો? તો ત્યાંથી પાંચપચાસ જ નહિ, પણ સેંકડો-હજારો, ને લાખો પાકિસ્તાનીઓના ધાડા એકદમ ઊતરી પડે! આખા રાજસ્થાનને હડપ કરી જાય અને? સમગ્ર ભારતને રગદોળી નાખે! એક સનિકની ભૂલ! બાકીના બધા-લાખો સૈનિકોની બરતી ચોકીને નિષ્ફળ બનાવી દે! લાખો સૈનિકોનો, હજારો કરોડોનો સાવધાની ભર્યો અવિરત પુરુષાર્થ જાગ, એક જ સૈનિકના એક જ ગફલતભર્યા ઝોકામાં ધૂળ ભેગો થઈ જાય! માટે જ એ વિધાન તદ્દન સાચું ઠરે છે કે પ્રત્યેક સૈનિક સમગ્ર ભારતનો સંરક્ષક છે એકની પણ બેધ્યાની બાકીના બધાના જાગતા પ્રયત્નો ઉપર પાણી ફેરવી દેવા સુસમર્થ છે

હોડી ભલેને આખી સાજી—સુંદર હોય, પણ બે ઇંચનું એક કાણું પડી જાય તો હોડીની બાકીની અખંડિતતા બધી ભેગી મળીને પણ પેસી જતા સાગરના નીરને ખાળી શકે નહિ.

નગાધિરાજના શિખરને આંબવાના એક માત્ર ભીષ્મ સંકલ્પની ઉષ્માને અંતરમાં ભરીને, આપત્તિઓની હિમવર્ષા-માંય પ્રાણોને ધબકાવતો, અડીખમ ધીરજ સાથે હજારો ફૂટનું આરોહણ કરી ચૂકેલો પર્વતારોહક એક જ ફૂટના આરોહણમાં ગોથું ખાઈ ગયો! હજારો ફૂટનાં આરોહણ–બધાય ભેગા મળી-નેય એના વિનાશકારી વિનિપાતને અટકાવી ન જ શકે.

૯૯ કેરી ભેગી મળીનેય એક બગડેલી કેરીને સુધારી ન શકે! ‘સારીમાં બગડેલી’ કહેવાને બદલે ‘બગડેલીઓમાં સારી’ એવું કહેવાનો સમય લાવી દે!

એક રોગનું દુઃખ, બાકીના રોગોના ઉપશમન સુખને ક્યાંક નસાડી ભગાડી મૂકે! વિરાગનાં સો પ્રકરણોની વચ્ચે ક્યાંક કંડારાયેલું રાગનું એક જ પ્રકરણ વિરાગના તેજલીસો-ટાને મૂઠીમાં મસળી નાંખે!!! આ જ રીતે લાખો ભવોની હજારો આરાધનાઓના બળને વિરાધનાનું એક જ આસુરી-બળ હતપ્રહત કરી નાંખે તેમાં શી નવાઈ?

ઘણા વખતથી એક પ્રશ્ન લમણે વાગતો હતો કે ધરખમ આરાધનાઓના સ્વામીઓ, એકાદ બે વિરાધનાને સ્પર્શી ગયા અને પરિણામે દુર્ગતિના દ્વારે જઈ ઊભા, એ શાથી? શું

થયુ એમની આરાધનાઓનુ ? શુ થયુ એમના એ તોતિંગ પુરુષાર્થોનુ ? શુ થયુ એમની એ વીરહાકનુ !

પણ હવે આ પ્રશ્ન મ કેલાઈ જાય છે મનનુ સમાધાન થઈ જાય છે સામે પૂરે જઈ ને સાધેલી આરાધનાઓની ભલેને લાખી વણજાર હોય ! પણ અનાદિકાળથી સહજ બનેલા કુસ-સ્કારોના અપ્રતિમ સામર્થ્યવાળી વિરાધનાની એક જ કાળ સુખી નાગણ એ બધાયને હડપ કરી જવા બસ છે

શુ આવા જ કારણે આપણો સ સાર અનાદિની જેમ હજી અન ત બની રહ્યો હશે ! આરાધનાઓના ભાવો ઉદ્દી-પિત થવા છતા, આરાધનાઓ આરાધવા છતા વિરાધનાના સૂક્ષ્મભાવો અને સ્થૂલ અનુભવો પણ અવારનવાર પોતાનો ઝપાટો બોલાવી તો જાય જ છે ક્ષમાની અપૂર્વ મસ્તી માણનાર મુનિવર એકાએક લાલપીળા થઈ જતા નથી શુ ? અપૂર્વ તપસ્વી ! તપના અ તે કારમી લાલસાનો ભોગ બની જતા નથી શુ ? અપૂર્વજ્ઞાની ! એકાએક કોઈ વિકારને આધીન નથી બની જતા શુ ?

આ વિરાધનાઓના ઝપાટાઓ જ આરાધનાની પૂરણ હારને દુર્દિન બનાવી દે છે ઊચે ને ઊચે જતી વિકાસ ગતિને એકાએક અધોમુખી કરીને પટકી નાખે છે એટલે શુ જીવનના પ્રત્યેક સમયમાં સાવધાની રાખવી જોઈએ ? કોઈ પણ સમયમા આડુઅવળુ, અણુધાર્યુ કાઈક પણ ન બની જાય તેની કાળજી રાખવા જ કરવી જોઈએ ?

પળભરનુ પણ ઝોકુ ન ખવાય ? પ્રતિસમય જાગતા

જ બેસી રહેવાનું ? પળભર પણ પલાંઠી મારીને ન બેસાય ? સદૈવ ઊભા જ રહેવાનું ? પળભર પણ ઊભા ન રહેવાય ? સતત ચાલ્યા જ કરવાનું ? ધીમે ધીમે પણ ન ચલાય ? સતત દોડયા જ કરવાનું ? આ તો કેટલું કઠિન કાર્ય ! કેટલો કઠિન સંયમ !

સમય સમયની કાળજી લેવાની ! પછી પળોની કાળજી તો આપોઆપ લેવાઈ જાય ! પળપળની કાળજી લેવાની પછી કલાકો તો આપોઆપ રક્ષાઈ જાય ! કલાકોની કાળજી દિવસોની કરે અને દિવસો મહિનાઓની, મહિનાઓ વર્ષોની કાળજી લે અને વર્ષો જીવનની કાળજી કરી જ લે ! અને એવું એક જીવન સર્વજીવનોની મા બની એમનું જતન કરી જ લે.

આપણી ફરજ જીવનરક્ષાની નહિ ! યુગ, સંવત્સર કે ક્ષણ રક્ષાની પણ નહિ ! આપણે તો કાળજી કરવાની માત્ર વર્તમાન સમયની ! વર્તમાનકાળને સ્પર્શતા પ્રત્યેક સમયની.

આ વિચારથી માથા ઉપરનો જીવનરક્ષાનો બોજો હળવો થઈ જતો લાગે છે. પરંતુ સમય સમયની કાળજીનો માથે આવતો ભારેખમ બોજ તો ખૂબ જ અસહ્ય લાગે છે !

સમય સમયની કાળજી કરતા રહે એવા મુનિઓ કેટલા મળે ? બહુ જ થોડા. આંગળીના વેઢે ગણાય તેટલા જ ને ? અને આરાધનાના પગથિયે પગથિયે ડગ માંડતા, ચડયે જતા, છતાં કયાંક ને કયાંક ગોથું ખાઈ જતા કેટલા મળે ? પરાર્ધનું પણ ગણિત ત્યાં ખૂટી જ જાય ને ?

તો તો પછી સયમધર્મનુ સકળ સ્પર્શન તો અત્યત દુર્લભ જ ગણાય ને ? મુક્તિના મયોગ્ય એવરેસ્ટ શિખરને સર કરવાનુ સ્વપ્ન તો કોક તેનસિંગનુ કે કોક હિલેરીનુ જ સત્ય બને ને ? અમારા જેવાના તો અહીં કોઈ 'ફૂલાગ' જ નહિ ને ? શાસનપતિ મહાવીર પરમાત્માએ ગણધર ભગવત ગૌતમર્ષિ જેવાને પણ समय गोयम ! मा पमाजए નુ જે બોધસૂત્ર આપ્યુ એ હવે તો આ નાનકડા મગજમા એકદમ બેસી જાય છે ! અને સાથે જ સયમધર્મની દુરારાધ્યતા પણ હૃદયમા બગોબર સમજાઈ જાય છે અને એની સાથે સાથે મુનિજીવનમા આગળ વધવા માટે આ આતમગમનો કોઈ રસ્તો જ નથી એમ પણ જડબેસલાક લાગી જાય છે ! હવે તો આગળ વધવાની વાત દૂર રહી ! જે ! મળેલુ જળવાઈ રહે તોય જગ જીત્યા એમ લાગે છે !

સર્વત્ર છાઈ ગયુ છે વિકારોને જ જન્માવે તેવુ, વાસનાઓને ઉદ્દીપિત કરીને જીવનને રવાડે ચડાવી દે તેવુ વિલાસપ્રચુર વાતાવરણ ! જે નિર્જરાના કે પુણ્યબ ધના સ્થાનો ગણાય તે ઉપાશ્રયોની પણ રચનાઓ જીવનને અ તર્મુખ બનવાની પ્રેરણા આપવાને બદલે એની ઈંટે ઈંટ બહિર્મુખભાવના ઉદ્દીપનનુ એક માત્ર કાર્ય મૂક બનીને સાધી રહી હોય તેમ લાગે છે સ વરના સાધનો પણ આશ્રવના સાધનો બની જાય તેવુ મન આજના દૂષિત વાયુમ ડળો બનાવી રહ્યા છે જરાક આખ ઊ ચી થાય અને કશુ ક અનિચ્છિત પાપ આચરાઈ જ જાય ! જે ! આખો મી ચીને બેસી રહીએ તોય

પેલું મન એઠું એઠું કાળાં પાળાં પાપ કરતું જ રહે કેમકે એ બન્યું છે આજના પ્રણીત દૂષિત અને નીતિબાહ્ય આહારમાંથી. ક્યાં ભાગવું ? વનમાં ચાલ્યાં જવું ? પણ મન ક્યાં જશે ? તે તો સાથે જ આવશે ને ? અને એ દુષ્ટ મન તો વનને પણ એ વિકૃતિઓનું ઉગમ કેમ નહિ બનાવે ?

એક સમય હતો જ્યાં આરાધકો ઘણા હતા. વિરાધકો તો બહુ થોડા ! જ્યાં એકેકા જીવનમાં આરાધનાઓની જ પળો ભરપૂર હતી, વિરાધનાની તો કો'ક જ ! આજે વિરાધકોનો રાફડો ફાટ્યો છે ! વિરાધનાઓની પળોનો કોઈ સુમાર દેખાતો નથી. આરાધનાની એ ધન્યપળો તો ક્યારેક જ સ્પર્શવા મળે છે ! આ તે ઘઉંમાં કાંકરા કે કાંકરામાં ઘઉં ?

અને આવાં જીવનો મુક્તિ આપે કે ભયંકરમાં ભયંકર સંસાર બઝાડે ? મને તો કાંઈજ સમજાતું નથી શું થશે ? ક્યાં જવાનું હશે ? કશી ગમ પડતી નથી. કડાકો બોલે છે અંતરમાં; ધ્રૂજી ઊઠું છું આ વિચારથી ! ઝૂકી પડું છું આરાધનાના સ્વામીઓને ! અને સમય સમયની કાળજી લેવાનું કહેતી વાત્સલ્યમયી માતા મહાવીરને !

[૧૮]

પર્વતની ધારે મો ફાડીને ઊભેલી બે ખીણો :
સુખશીલતા અને કૃત્રિમ પરાર્થકરણ

મુનિ એટલે એકલો, અટૂલો, પર્વતની ખૂબ સાકડી પગદડીની ધારે ધારે સભાળપૂર્વક ચાલ્યો જતો સાહસવીર! મુક્તિના એક જ લક્ષ્યને વીધી નાખવા એકાગ્ર બનેલો— આસપાસનુ બધુય વીસરી જતો બાણાવલિ અર્જુન!

ચાલ ચાલ કરવુ એ જ એનો ધર્મ વીતરાગના ગીત લલકારતા જવુ એ જ એનો આનદ!

હૈયે વિરાગ માયો ન માય! હોઠે અરિહતના જપ રોક્યા ન રોકાય! અતરમા ઊભરાય બહુમાન ગુરુદેવના! શિરમા સમાયા ન સમાય સકલ્પો જિનાજ્ઞા પાલનના!

ઊચા આભને અડતા પર્વતની પગદડીએ વણથભી કૂચ કરતા મુનિની બેય બાજુએ વિકરાળ મો ફાડીને બે ખીણો ઊભી છે જોતા જ તમ્મર આવી જાય છે! જોનારો ડીકાઈ જ જાય એના અતરતળમા! રામ રમી જાય એ

આતમરામના પગ બે પળમાં ! કણ કણમાં વેરાઈ જાય એનાં હાડકાંની રજકણો ! એ ખીણોનાં નામ છે સુખશીલતા અને કૃત્રિમ પરાર્થકરણ !

આમાંની પ્રત્યેક ખીણ અનંત આત્માઓના ભોગ લઈ ચૂકી છે. અનંતાઓના હજીય ભોગ લેશે. એનું સૌંદર્ય જ એટલું બધું મોહક છે કે ભલભલા એમાં અંજાઈ જાય!

પતંગ નહિ જાણતો હોય પાવકના સંગની મરણાન્ત સજાઓને ? છતાં પાવકના સૌંદર્યે એ બધુંય તત્ત્વજ્ઞાન વીસરી જ જતો હશે ને?

એથીય અધિક લસલસતું સૌંદર્ય છે આ ખીણોનું ! એના અંગે અંગમાં નર્યું સૌંદર્ય જ નીતરતું હોય છે. અંતરમાં ઊંડે ઊંડે કશાકનું દર્શન કરતી આતમરામની આંખો જરાક તો થાકે ! જરાક તો પાછી બહાર આવે ! જરાક તો આમતેમ નજર નાંખે ! ખેલ ખલાસ. એ લચી પડેલા સૌંદર્યના દર્શને એનો ભોગ લીધો જ સમજો.

અલ્પ પુણ્યશક્તિવાળા સાધકો પ્રાયઃ સુખશીલતાના સકંજામાં આબાદ ફસડાઈ પડતા હોય છે. આજે પણ, કોઈ પણ સાધુને સારું ખાનપાન, સુંદર વસ્ત્રો, સુંદર ઉપાશ્રય અને થોડાંક પુસ્તકો, ઔષધો વગેરે મેળવી લેવું એ તો બહુ જ સામાન્ય બાબત છે. એટલું મળી જતાં, આંતરદૃષ્ટિ ખોવાઈ જાય તેમાં જરાય નવાઈ નથી. જો જીવનનું કર્તવ્ય વિસરાઈ જાય, જો પરલોક દૃષ્ટિ ભુલાઈ જાય અને જો આંતરસાધનાની

ધારે ચાલતા કપાઈ જતા, લોહી નીગળતા પગના દર્શન થતા હૈયુ ઢગલો થઈને બેસી જાય તો?

ભાગ્યે મુસીબત ઊભી થઈ છે પ્રાપ્ત થતી અનુકૂળતાના બળ ઉપર તો આભ્ય તર સાધનાને ભરપૂર વેગ મળવો જોઈએ, તેને બદલે ભલભલા કેટલાક ખાનદાન નબીરાઓ પણ એ સામગ્રીથી તદ્દન સુખશીલ બની જતા જોવા મળે છે બહુ જ ટૂકા સમયના સાધુજીવનના પર્યાયમા સર્વત્ર 'એશારામી'નુ બેઢગુ તત્ત્વ જોવા મળે છે કેમ આમ થતુ હશે? શુ આત્માએ 'સાધના' શબ્દનો સાચો અર્થ પૂર્વે સ્પર્શ્યો જ નહિ હોય કે પછી બધી અનુકૂળતાઓ ભોગવવા માટે જ વેષપરિધાન કર્યું હશે? કે પછી તદ્દન શૂન્યમનસ્કભાવે જ અહીં દોડી આવ્યો હશે? તો પછી અમારી ખાનદાનીનુ શુ? અમારા જ્ઞાનનુ શુ? ભવ્ય ત્યાગનુ શુ? અમને અપાયેલા જયજયકારનુ શુ? ભાવિની ભીષણ સ સારયાત્રાનો પળ-બે પળમા અ ત લાવી મૂકે તેવી સાધનાની સામગ્રીને પામીને પણ ભય કર સ સાર વધારી મૂકે એવી સુખશીલતાનો ગુલામ આ આત્મા બની જાય તો તે દયાપાત્ર કહેવાશે કે ધિક્કારપાત્ર?

સ સારી જીવો જેટલુ પણ કષ્ટ વેઠવા માટે કાયર બની જતા આત્માને મુક્તિમાર્ગનો સાધક, આરાધક યા ઉપાસક કહેવો એ પણ સાચા સાધકો, આરાધકો કે ઉપાસકોના અપમાન બરાબર નથી શુ? ઊ ચામા ઊ ચો આત્મકલ્યાણનો આદર્શ હૈયે ભરીને આવતો આત્મા, બહુ જ ટૂકા સમયમા સુખશીલતાની કાળમુખી ખીણનો ભોગ બની

જાય એ સાચે જ આરાધકોની દુનિયા માટેનો ખૂબ જ ગમખ્વાર બનાવ છે; ખૂબ જ આઘાતજનક પ્રત્યાઘાત છે! પણ અફસોસની વાત છે કે આજે તો એવા જીવલેણ પ્રત્યાઘાતો વારંવાર આવે છે. અંતરમાં ધરતીકંપ કરી મૂકે છે. મગજને ક્ષણભર તો તદ્દન જડશૂન્ય અને સ્તબ્ધ કરી નાંખે છે.

જે આત્માઓને કશુંક પુણ્ય પ્રાપ્ત થયું છે અને તેના કારણે થોડું જ્ઞાન કે થોડો તપ યા થોડી વક્તૃત્વાદિ શક્તિ મળી છે તેમનાં કેટલાકનાં જીવનોમાં ક્યાંક ક્યાંક દૃષ્ટિપાત કરતાં ભારે રંજ ઉત્પન્ન થાય તેવું બીજું કાંઈક જોવા મળે છે. આવા આત્માઓ પ્રાયઃ સુખશીલ હોય છે પણ અંદરનો 'કાંઈક' કરી નાખવાનો ઉકળાટ કદાચ તમને કઠોર કાર્યકર બનાવી દે તેવું પણ જોવા મળે ખરું. સર્વ–સંગના ત્યાગના જે જીવનમાં, એ ત્યાગ કર્યા પછી ત્યાગનો જે અનિર્વાચ્ય અનંત આનંદ–આનંદનો ઘન–માણવાની ધન્ય પળોને આશ્લેષવાની છે એ જીવનમાં એ ત્યાગેલા સંજોગોનો ફરી યોગ થવા લાગે તો તેના જેટલી ભયંકર બાબત બીજી કયી ગણાય?

ધરખમ ત્યાગના પ્રયોગો કરીને, શાસ્ત્રના અપૂર્વ સ્વાધ્યાયનો ચિરંજીવ યોગ સાધીને, રાત્રિના નીરવ એકાંતની ગોદમાં લપાઈ જઈને, લોકોત્તર ગલગલિયાં માણીને, જગતનું દર્શન કરીને હૈયાને કરુણાથી છલોછલ ભરી દેવા સાથે સર્વના હિતચિંતનના ભાવોથી આત્માને ભાવિત કરીને,

શાસ્ત્રોમા વર્ણવેલી સમત્વની આરાધનાની અપૂર્વ મસ્તી સ્પર્શીને જીવનને લોકોત્તર આનંદથી ઊભરાવી દેવાનુ છે પણ આ કાર્ય તો આસમાનના તારા તોડવાથી પણ વધુ કઠિન લાગતા, દીર્ઘકાળ સુધી ધીરજ ધરીને એની સાધના કરીએ તો જ સિદ્ધિ મળે એવુ મનોમન કલ્પી લેતા, એને પડતુ મૂકી દેવાનુ દુસ્સાહસ આજે તો ડગલે ને પગલે જોવા મળે છે લોકોત્તર આનંદનો ધન કઠોર સાધના માગે છે કઠોર સાધનાની કાયરતા ભૌતિક આનંદની તદ્દન પ્રવાહી સ્થિતિને પામી લઈને સતોષ મેળવીને લેવાનો સંકલ્પ કરાવે છે કે ! કેવી વાત ! ભોજન ન મળ્યુ તો ઠેકા ખાઈનેય પેટ ભરવાનુ !

અનાદિકાળના એ ભૌતિક પ્રલોભનો મુનિજીવનમા ફરી દેખા દે છે થોડુ પુણ્યબળ સહાયક બને છે અને અંતર્મુખ આત્મા, અંતરમાથી ડોકિયુ બહાર કાઢી લઈને પરાર્થકરણમા પલોટાઈ જાય છે

ગાધીયુગમા હરિજનને બધી સગવડો મળે માટે હિંદુ પણ હરિજન બને ! વટલાઈ જાય ! તેમ અંતર્મુખ આત્મા ભૌતિક પ્રલોભને પલોટાઈને વટલાઈ જાય ! ! ! કે ! તો પછી સ્વઘરમા રહેશે કોણ ? જગતનુ પામરપ્રાણી ?

આવા આત્માઓ પોતાના પુણ્યબળ મુજબ એક નાનુ મોટુ પરાર્થકરણનુ વર્તુળ બનાવે છે. એના સ્વામી બની, એમા જ રાચે માચે છે આનંદઘન ન બનાયુ તેનો કોઈ અફસોસ એમના મુખ ઉપર એકાદ કરચલી પાડવા જેટલુ

પણ વૃદ્ધત્વ લાવી શકતો નથી. આ વિષયમાં અફસોસ જેવું કશું હોતું જ નથી.

વટલાયેલાં જીવનો સાત્ત્વિક ક્યાંથી હોઈ શકે ? સત્ત્વહીન જીવનોનાં પરાર્થકરણ કેટલાં કામિયાબ નીવડી શકે ? એવા પરાર્થ, શાસનસેવામાં કોઈ હિસ્સો આપી શકતા હશે કે કેમ એ જ એક સમસ્યા છે ! આજના ભયંકર વિલાસી પાપપ્રિય કાળમાં પ્રજાને ધર્મ પમાડી દેવા માટે પ્રજા ઉપર સીધો પ્રયોગ કરવાના કાર્યમાં મને તો બહુ જ ભયંકર વિનિપાતોની આગાહીઓનાં દર્શન થાય છે ! દુનિયાને પમાડવા સજજ બનેલો અધીરો અને અસ્વસ્થ આત્મા પોતે જ એ દુનિયાનો એક સભ્ય બની જશે. આ તો હુતુતુતુની રમત છે. વેષધારી મુનિ બીજાને ખેંચવા જતાં પોતે જ ખેંચાઈ જવાનો છે.

રહેવા દેજો એવા કૃત્રિમ પરાર્થકરણના અખતરાઓ ! એ તો નખરાબાજ જીવનોનાં કારમા અધઃપતન કરનારા ખતરાઓ છે ! ઝેરનાં તે પારખાં ન હોય ! જગતનાં દુઃખ દારિદ્રયનાં દર્શનથી તમારાં અંતર જો ભારે વલોપાત કરતાં હોય, આંખો જો આંસુઓ સારતી હોય, મગજ શૂન્ય બની જતું હોય તો બીજું કાંઈ જ ન કરશો 'સ્વ'ને જ તમારી સાધનાનું કેન્દ્ર બનાવો. પરનાં શુદ્ધીકરણ કાજે સ્વનું જ શુદ્ધીકરણ આદરો. મોં ખોલવું છે ? નાક દબાવો. સાચો પરાર્થ સાધવો છે ? તો સાચો સ્વાર્થ સાધો.

સર્વના શ્રેયની કામના તમારા અંતરમાં ઠસોઠસ ભરો.

સર્વના કલ્યાણનો અજપાજપ સાધો એનો કોઈ વાંધો નથી સ્વકલ્યાણાર્થી સર્વના કલ્યાણનો પણ અર્થી હોય જ પણ સર્વશ્રેય માટે સ્વશ્રેય જ અનિવાર્ય છે એ વાત એક પળ માટે પણ વીસરશો મા !

આજ કાટ્યુ છે હો ! તમે થીગડું પણ દઈ શકો એવી સ્થિતિમા નથી ! છતાય 'સ્વ'ના શુદ્ધીકરણ વિના જો એક ડગ પણ પરાર્થકરણના સક્રિય પ્રયોગ તરફ માંડશો તો એ કૃત્રિમ પરાર્થકરણ તમારા અને અગણિત મુગ્ધ જીવોના જીવનોના ફુરચેફુરચા ઉડાવી દેશે

સહજ સ્વાર્થની સાધના વિનાનો પરાર્થ એ કૃત્રિમ પરાર્થ છે આવા કૃત્રિમ પરાર્થકરણનો જન્મ થાય છે આતર સાધના સાધવા જોગી હિમતના અભાવમાથી અને આનદ (પછી ભલે ગમે તે મળે) માણી લેવાની અધીરાઈમાથી !

આજનો સમય પ્રચારનો મનાય છે, પણ વસ્તુત આ સમય 'સ્વ'ના સહજ શુદ્ધીકરણનો છે પ્રચાર તો ભયકર વિનિપાતનુ આ સમયનુ અમોઘશસ્ત્ર છે એના પનારે પડવાથી પરમાત્મશાસનને વેરણછેરણ કરી નાખવાનુ કાળુ પાપ લમણે ઝીકાશે સ્વના વિનાશ સાથે સર્વને તારનાર શાસનના નાવડામા શત શત છિદ્રો પડશે સાથે જ સતપ્ત છે આજનુ જગત વિલાસની કારમી પીડાથી પરિપૂરિત છે પ્રત્યેક આત્મા !

છાઈ ગયુ છે સર્વત્ર અજ્ઞાન ! પાતાળે જઈને અડયા

છે જીવોનાં સત્ત્વ! સંકોચાઈને સાવ ખિડાઈ જકડાઈ ગયાં છે એમનાં મન! ઊંચા આભને અડી ગયાં છે એમનાં મિથ્યા ગુમાન!

સહુની દયા આવે છે! પણ આ બધાયને એ આધ્યાત્મિક હોનારતમાંથી કેમ મુક્ત કરવા એ ભારે વિકટ સમસ્યા બની છે. આ વિચાર જેના અંતરને અડી જાય છે આલિંગી જાય છે એ મહાત્માઓ તો બીજી જ પળે 'સ્વ'ને વધુ વેગથી ધમધમાવે છે. એના બધા સંચાઓ ગતિમાન કરે છે. માલિક આત્મા પોતે જ ત્રણ ત્રણ પાળી કામ કરતો થઈ જાય છે! નથી એ રાત્રે નિંદર લઈ શકતો, નથી એ દહાડે પેટ ભરીને ભોજન લઈ શકતો, એ શહેરમાં હોય તો વનમાં ચાલ્યો જાય છે; વનમાં હોય તો ગુફામાં ચાલ્યો જાય છે.

એના મનને એક જ વાત જડબેસલાક સમજાય છે કે, "આ ભયંકર અંધકાર કાંઈ સૂપડે સૂપડે ઉલેચાય નહિ. એને માટે તો પ્રકાશનું એક જ વેધક કિરણ બસ છે! જગતમાં એવો કોઈ પ્રકાશ નથી પાક્યો શું? તો હું જ એ પ્રકાશ કેમ ન બનું? આ અંધારું ઉલેચવાની રાડો પાડવાનું કામ મારું નથી! મારે કોઈનુંય કામ નથી. હું પોતે જ પ્રકાશ બની જાઉં. તો મારો એક જ લીસોટો બસ નથી શું?"

સ્વના શુદ્ધીકરણની સહજ સાધના આજથી આરંભી દો.

પરાર્થ એ જિનશાસનમાં કરવાની ચીજ નથી. પરાર્થ તો

થઈ જનારી વસ્તુ છે જેટલી ઉત્કૃષ્ટ સાહજિક સ્વાર્થસિદ્ધિ તેટલુ ઉત્કૃષ્ટ સાહજિક પરાર્થકરણ ! જુઓ સિદ્ધભગવતોને ! સર્વોત્કૃષ્ટ પરાકાષ્ટાએ પહોચ્યો છે ને એમનો સ્વાર્થ ? તો સર્વોત્કૃષ્ટ સહજ પરાર્થ યત્ન પણ કેવો સ કાઈ ગયો છે ? સર્વક્ષેત્રના, સર્વકાળના કોઈ પણ જીવ એમને નમશે કે ત્યા ને ત્યા, તે જ સમયે અનત કર્મોનો કચ્ચરઘાણ બોલાવશે ! નમન હો સહજ સ્વાર્થની સાધના કરવાની પ્રેરણા દેતા પ્રેરણામૂર્તિ એ પરમેશ્વરોને !

જીવનનો કારમો વિનિપાત સર્જનારા આ બે ભયકર પાપોનો પડછાયો પણ ન અડી જાય એની કાળજી કરીશુ તો જ જીવનનો મર્મ હાથ કરી શકીશુ, નહિ તો એ ખીણોએ અનતનો ભોગ લીધો છે આપણો પણ ભોગ લેશે તો તેમા એકનો ઉમેરો થવા સિવાય આશ્ચર્યજનક બીજુ કાઈ જ નહિ બને

ભૂલ્યો લોકોત્તર ઉત્થાનના ગગનને અડવાની લગભગ તૈયારીમા આવી ચૂકેલો એક આરાધક ભેકાર ખીણના ભયકર પતનને પામી જાય એ જ આશ્ચર્યોનુ પણ આશ્ચર્ય નથી શુ ?

[૧૯]

સહવું એ જ સાધુતા

સહવામાં હર્ષપૂર્વકનો દુઃખસ્વીકાર હોય, અને તેની સાથે જ તીવ્રતમ પાપધિક્કાર હોય. જે દુઃખથી નાસે તે પાપને ધિક્કારી ન શકે. શરીરાદિ પ્રતિકૂળતાઓ દૂર કરીને જે ધર્મ કરાય તે વાસ્તવિક ધર્મ જ નથી. કેમકે પ્રતિકૂળતાઓ દૂર કરવા માટે અનેક પાપોનો સ્વીકાર કરવો જ પડે છે.

જ્યાં પાપનો ભય નથી ત્યાં જિનાજ્ઞાની અવજ્ઞાનો લેશ પણ ભય નથી. એ અવજ્ઞાવૃત્તિની નિર્ભયતા જેવું બીજું કોઈ ઘોરાતિઘોર પાપ નથી; કેમકે એ તો છે અનંતાનંત પરમાત્માઓની ક્રૂર મશ્કરી !

સોનું શુદ્ધ થાય છે અગ્નિની ભઠ્ઠીમાં.

ધૂપસળી મહેક મહેક થાય છે સળગીને રાખ બનવામાં. ચંદન શૈત્ય બક્ષે છે ઘસારામાં.

તેવી જ રીતે આત્મા શુદ્ધ થાય છે વધુ ને વધુ કષ્ટ

સહવામાં, વેઠવામાં એ શુદ્ધિથી જ એ વાસ્તવિક રીતે બળવાન અને છે એ જ બળ એને કદી પણ ઘાતક બની શકતું નથી એટલે શક્તિના ઉપાસક ન બનીને દેવગુરુની ભક્તિના પૂજારી બનીએ તો જ શક્તિની ઘાતકતાથી બચી શકીએ અને એ ભક્તિની એકાંતકલ્યાણકારિતાને સર્વાંગે આશ્લેષીએ

શ્રી દેવાધિદેવની ભક્તિ એટલે તેમની આજ્ઞાનું અવિશુદ્ધ પાલન ! પૂ. ગુરુદેવશ્રીની ભક્તિ એટલે એમના પ્રત્યેનો રોમરોમમાં રમી ગયેલો 'મા' તરીકેનો સર્વોત્કૃષ્ટ બહુમાનભાવ.

માટે જ મારે સહવું છે ખૂબ સહવું છે હું સહું દમું મારી જાતને દમું ...તેમાં જ પેલો વિરાટકાય, ભયાનક મોહપિશાચ ઉદાસ થઈ જાય, એનું મો દિવેલિયું થાય. અને એની એ સ્થિતિમાં જ મારું મો, મન, તન રૂવાડે-રૂવાડે રગરગ મલકાય સહ્યા વિના અનુકૂળતાઓને આધીન વઈ સ્વાધ્યાય કરું સેવા કરું કે તપ કરું ત્યાં એ મોહપિશાચ મલકાય મારા માટે તો એ મૃત્યુથી પણ ભયાનક !

એના હાસ્યમાં મારો સર્વનાશ ! મારા હાસ્યમાં એનો સર્વનાશ ! સહતો જાઉં એટલે જિનાજ્ઞાને જીવનમાં ઓતપ્રોત કરતો જાઉં ! અનુકૂળતાને ચિનગારી ચાંપુ એટલે વિષયવાસનાઓના કાષ્ઠના ગંજના ગંજની રાખ બનાવું એ પરમપવિત્ર રાખને મારા અંગે અંગે ચોળી જીવનના પરમોચ્ચ સદ્ભાગ્યનો સ્વામી બનું.

અનુકૂળતાના પાયા ઉપર ઊભતી ધર્મની આલિશાન મહેલાત મારે મન ભૂતિયો મહેલ છે....

પ્રતિકૂલતાની પીઠિકા ઉપર ઊભતી ધર્મની પર્ણકુટિર મારે મન નલિનીગુલ્મ વિમાન છે....

સહવું એટલે? કાયાની સામે થવાનું! કાયાને કચ્ચડવાની!

લીલી કાયાની સૂકોતરી કરી નાંખવાની! પળ પળમાં, વાત વાતમાં, કામ કામમાં, હસતાં હસતાં કાયાને સતાવવી એ જ મારું જીવન! એ મારા હૃદયનું મધમધુર કવન!

એ જ મારી મનોભૂમિનું મધુવન! હું કવિ બનીને કવિતા ગાઈશ કે બસ સહો! સહો! સહો! સહવામાં જ સાધુતા ખીલે, સુખશીલતામાં તો એ મુરઝાય!

મારા મિત્રને કહીશ કે જો તું સાચી સાધુતા માટે તલપતો હોય તો ડગે-ડગે જિનાજ્ઞાને વફાદાર રહીને સહતો જા! મારા શિષ્યોને કહીશ કે જો તમે ભવચક્રની કારમી પિલામણમાંથી ઊગરી જવા માંગતા હો, સાધનાની તીવ્રતમ તાલાવેલી ધરાવતા હો તો એકેય ધર્મપ્રવૃત્તિ અનુકૂળતા સાથે ન કરશો. ખૂબ વેઠવું પડે એવી રીતે જ કરજો!

એક જ આવો ભવ! ના, ના, એક જ યુગ; ના, ના, અંતરના આવા ભીષણ આવેગોથી ધમધમતું એક જ વર્ષ જીવનના દેદાર બદલી નાંખે; નિષ્ક્રિયતાને કચડી નાંખે. ઉદાસીનતાને ખંખેરી નાંખે.

કાઈ જ કરવુ નથી જાપ જપવા નથી, ધ્યાન ધરવા નથી, તપ તપવા નથી, જ્ઞાન ભણવુ નથી મોજ કરતા-સહ્યા વિના! શરીરને ખૂબ સાચવી સાચવીને! અને એ બધુ જ કરવુ છે એથી પણ અધિક ઘણુ ઘણુ કરવુ છે સહીને શરીરને કચડીને

અનતા જીવન મે કેમ કર્યાં તે પ્રશ્નનો આજ સુધી અણઉકલ્યો કોયડો આજની આ ધન્યતમ પળે ઉકલી જતો લાગે છે! સહવા સાથેનો તનના ઘસારાવાળો નાનકડોય ધર્મ મહાન ધર્મ છે, મહતી સાધના છે! સર્વ સુખોનુ બીજ છે! અતર્મુખતાનુ એકનુ એક સર્વથા સફળ સાધન છે!

ચાલો ત્યારે, ઝડપ કરો ધાર્યા કરતા ખૂબ જ મોડુ થઈ ગયુ લાગે છે હવે પળ પળમા સહવાનુ શરૂ કરીએ

પ્રત્યેક આરાધનાને સહવાની વન્દનમાળાથી વિભૂષિત કરીએ.

યશ આરભો સહવાનો કલ્યાણ કરો આતમરામનુ

જિનાજ્ઞાના પાલકને જ આ કાળમા પ્રભાવક આત્માઓ કહેલા છે જિનાજ્ઞાનુ પાલન સહ્યા વિના તો શક્ય જ નથી "ખાના-પીના-મોક્ષ લેના" જેવી અધમ વૃત્તિમાથી જ અનુકૂળતાની સેવાપૂર્વકના ધર્મ થાય છે એવા ધર્મો તો નરકના દોજખના સર્જક છે, અનત સુખના વિનાશક છે

આત્મન્! સહવાનુ એક જ જીવન! એક જ તક! એક જ સકલ્પ! એક જ બળ!

સહસ્રાધિક યુગોના તારા કાળા ઇતિહાસને ભૂંસી નાંખશે હોં ! તારા ભાવિ જીવનના પટમાં અનોખી રંગોળી રંગાશે.

અરે સાધક ! સમજી જા સાનમાં ! જો સાધનાની કકડતી ભૂખ હોય ! આરાધનાની તમતમતી તમન્ના હોય ! ઉપાસના માટે ઉરની ઊર્મિઓ ઊછળતી હોય !

શાસનની યત્કિંચિત્ પણ સેવા કરી જવાની લાગણી હૃદયના કોઈ ખૂણે વસી હોય તો આ જ પળથી સહતો જા ! કર્કશ વચન ખમતો જા ! ઇન્દ્રિયોને દમતો જા ! અને શાશ્વત સુખનો સ્વામી બનવા આંતર સુખામૃતના ઘૂંટડા પીતો જા !

[૨૦]

સહન કરે તે સાધુ

'સંયમધર્મ' શું પદાર્થ છે એ પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરું છું ત્યારે ઘણી વાર માથું ચગડોળે ચડીને ભમતું હોય છે અંતે એક જ નિષ્કર્ષ આવે છે કે સહવું તે સંયમધર્મ! સાધુતાનું રક્ષણ સહવામાં જ થઈ શકે

ઉપસર્ગો અને પરીષહોની ઝડીઓ વરસતી હોય ત્યાં જઈ જઈને હસતે મોએ જે ઊભા રહે એ જ સાધુ સહી સહીને જેણે કાયાને કઠોર કરી નાખી છે, ચામડીને બરછટ બનાવી દીધી છે, પગના તળિયાને ઊભા અને આડા ચીરાઓથી ભરી દીધા છે, ચાલી ચાલીને જેની જંઘા પથ્થર જેવી થઈ ગઈ છે, ધોમધગના સળગતા બપોરે ખુલ્લે માથે ઊભા રહીને જેને ટાલ પડી ગઈ છે, એ સાધુ કહેવાય એના રોમેરોમ એની સાધુતાને જણાવતા હોય, એની વિનમ્ર આંખો સંયમિતાને સૂચવતી હોય, માથે આવી ગયેલી ભવો ભવની ભેદી રમતને વેરવિખેર કરી નાખવાની જવાબદારીનું એને થઈ ગયેલું ભાન એની ગંભીર મુખમુદ્રા સૂચવતી હોય,

એ ક્યારેક ઉન્નત મસ્તકે દૂરસુદૂર જોતો હોય ત્યારે એમ જ લાગે કે સામે ખડકાયેલી વિરાટ કર્મસલ્તનતને જોતો એનો કચ્ચરઘાણ કાઢી નાંખવા કોઈ સફળ વ્યૂહરચના ગોઠવવાનું વિચારી રહ્યો છે.

ન એને પડી હોય કાયાની, ન પડી હોય મમતામાયાની, ન તો એને પરવા હોય ભક્તોની કે ન એને ફિકર હોય દુન્યવી સુખોની. ભક્તોથી એ ભાગતો ફરે, દુન્યવી સુખોથી સો હાથ દૂર રહે, કાયાને કચડતો જ રહે. આંખોમાં ઊંઘ ભરાય તોય ઊભો રહે. પડું પડું થાય તોય ઝૂકી ઝૂકીને પ્રભુને વંદના કરતો રહે. જઠરમાં કારમી આગ ભભૂકી હોય ત્યારેય નિષ્ઠુર માણસની જેમ હસતો એ આગ સામે જોતો રહે અને બબડે, ' આ કરતાં તો ભયંકર આગ—નારકના ભવમાં—જઠરમાં લાગેલી. ત્યાં ક્યારેય શમી ન હતી. સહ્યે જ છૂટકો થયો હતો. અને છતાં પરિણામ કાંઈ ન મળ્યું. આજે તો સ્વેચ્છાએ સહીશ અને એ આગમાં આગને ચાંપનારાં કર્મોને જ હોમીશ. એમની જ રાખ કરી નાંખીશ.

કાયા સાથે એને બારમો ચંદ્રમા હોય. માઈલોના માઈલો ચાલી ચાલીને કાયા થાકી હોય તોય તેને ચલાવ્યે જ છોડે. એની આંખ સામે તો બળદિયાના ભવ અને એમાં હળે જોતરાયેલી એની જાત, માર ખાઈ ખાઈને ઘાંચીની ઘાણી પીલતી એ કરુણ વાત, અને એ બધુંય છતાં—માઈલોના માઈલો ચાલવા છતાં—એ બેલની સ્થિતિ તો ત્યાં ને ત્યાં જ—આ બધું દેખાય અને....દાંત પીસે. હવે આ જીવનથી એ

વાતોનુ પુનરાવર્તન નહિ થાય કાયા એક માઈલ કાપશે પણ કર્મો કરોડો કપાશે કાયા વીસ માઈલ કાપશે અને કર્મો તો ભડકે સળગશે

ભૂતકાળના એ અકસ્માતોના પુનરાવર્તન ન થવા દેવા સાધુ સદૈવ સજાગ હોય ફરી કહેવાનુ મન થઈ જાય છે કે કરુણાવત સાધુ કાયાને કચડતો જ રહે એના મગજમા એવુ ચિતન સજ્જડ થઈ ગયુ હોય છે કે જીવનોની ખાનાખરાબી સર્જનાર જે કોઈ હોય તો આ કાયા જ છે એના મોહે તો વીતરાગને ભુલાવ્યા છે નિર્ગ્રન્થોને અવગણ્યા છે, ધર્મને પણ ધિક્કાર્યો છે હવે જો આ ખાનાખરાબીથી ઊગરી જવુ હોય તો એક જ માર્ગ છે કે પ્રભુએ ચી ધેલા રસ્તે એ કાયાને લઈ જવી એને ખૂબ કૂટવી, થરથરતી ઠડીમા એને ધ્રુજાવવી, સળગતા તાપમા એને સળગાવવી, કારમો ભૂખમરો વેઠીને એને ઓગાળવી, ગુરુવર્યોની સેવા કરીને એને સૂકવી નાખવી કાયાની સુકવણી કર્યા વિના સસાર સુકાય તે ઠ્ઠી, પણ સભવિત નથી સસાર લીલોછમ રહેતો જ હોય તો કાયાની હરિયાળીથી જ.

મુનિધર્મમા આવુ જ બધુ આવે પ્રતિકૂળતાને છાતી આપવાની હોય, અનુકૂળતાને હમેશા પીઠ બતાવવાની હોય માદા પડીએ, ઊભા રહેવા જેટલી પણ શક્તિ ન રહી હોય, છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહ્યા હોઈએ તે વખતે પણ અનુકૂળતાને નમવાને બદલે એક પણ હરફ ઉચ્ચાર્યા વિના હસતે મોએ કર્મોને મારતો મારતો જે મરે તે જ કર્મ સગ્રામનો શહીદ કહેવાય

મુનિધર્મનું સ્વરૂપ આવું કેમ હશે એ પ્રશ્ન થવો સહજ છે; પણ એનો ઉત્તર પણ સરળ છે. અનુકૂળતાએ–અસહિષ્ણુતાની વૃત્તિએ–આપણને સંસારમાં ભમાવ્યે જ રાખવાનુ કાર્ય કર્યું છે. એ ભ્રમણાથી ઊગરી જવા પ્રતિકૂળતાને, સહિષ્ણુતાને આપણે અપનાવવી જ રહીને ?

આથીસ્તો મુનિમાર્ગ ખાંડાની ધાર જેવો કહ્યો છે; લોહચણા ચાવવા જેવો કહ્યો છે; સામે પૂરે બાથ ભીડવા જેવો કહ્યો છે. મુનિધર્મનું કોઈપણ કર્તવ્ય બહુધા સહિષ્ણુતા ગુણની ખિલવટ માટે હોય છે. સહિષ્ણુતાના બીજને વિકસાવવા માટે જ ગુરુસેવા, પ્રભુભક્તિ, ઉગ્રવિહાર કે અષ્ટપ્રવચન-માતાનું પાલન વિહિત છે. હા, કઠોરમાં કઠોર માર્ગને એકદમ તો ન જ અપનાવી શકાય. અંબાડી ઉઠાવવા પહેલાં હાથી બનવું પડે એટલે તો સઘળું અનુષ્ઠાન યથાશક્તિ કરવાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. એનો અર્થ એ છે કે જેટલી શક્તિ પહોંચતી હોય તેટલું તો અવશ્ય કરવું, શક્તિ બહાર ન કરવું. એટલો જ અડધો એનો અર્થ નથી.

સામાન્ય રીતે કાયાનો એવો સ્વભાવ છે કે એકનું એક કાર્ય અવિરતપણે તેની ઉપર નિત્ય લાદવામાં આવે તો તે તેને કોઠે પડી જાય છે, તે બહુ સરળ બની જાય છે. એટલું જ નહિ કિન્તુ એથીય જરા વધુ કઠોર કાર્ય કરવાની શક્તિ પણ તેને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. શક્તિ વધી એટલે એના પ્રમાણે વધુ કઠોર કાર્ય સ્વીકારવું જ જોઈએ. બેસી રહ્યે ન ચાલે. શક્તિને અનુરૂપ કાર્ય કરતા જ રહેવું

જોઈએ શક્તિ વધે તો કાર્ય બદલવુ જ જોઈએ આમ કરવાથી ક્રમશ બળ વધતુ જાય છે કદાચ બાહ્યદૃષ્ટિએ કાયા દૂબળી બનતી જતી દેખાય, પણ કાયા કમાયેલી તો જરૂર બને છે હમેશ કસાતી કાયા કાર્યક્ષમ બને છે. માંસલ તગડી કાયા નહિ જ

જો આ પ્રક્રિયાને અનુસરીને આપણે કામ લઈએ તો ક્રમશ બળ વધતા વધુ ને વધુ કઠોર અનુષ્ઠાનોને જીવનમા અપનાવી શકીએ એકેક ધર્માનુષ્ઠાન અનતકર્મોને વિદાય આપે, એ કડો દુર્ગતિના દ્વારે ખભાતીતાળા લાગી જાય, કરોડો યાતનાઓ અને સીતમોથી મુક્તિ મળે

નિરાધાર, નિસહાય બનેલો, કચડાતો–પિલાતો–રુલાતો અને રિબાતો, દેહના પાપે કારમી સજા ભોગવતો આત્મા મુક્તિના ગાન ગાય અનત કાળથી એને પગે બાઝ ગાયેલી કર્મજ જીરે તૂટી જાય અલબત્ત, મુનિધર્મ અત્યત કઠોર છે, એને પચાવવા પથ્થરની હોજરી જોઈએ. પણ તે બધુ સાધ્ય છે. આપ્ત પુરુષો કદાપિ અસાધ્યનો ઉપદેશ આપે નહિ અમુક ને જ સાધ્ય એવો ઉપદેશ દેનાર આપ્ત કહેવાય નહિ એટલુ જ કે કદાચ કાલવિલબ થાય ભૂતકાળમા આદરેલા કુપથ્યોને લીધે આ રસાયણ પચાવતા પહેલા બીજી અનેક પ્રક્રિયાઓ કરવી પડે, પણ મુનિધર્મ સાધ્ય તો ખરો જ. આ ભવમા એની વાનગી પણ મેળવી લઈએ તોય બેડો પાર કરી દે તેવો આ ધર્મ છે

[૨૧]

ગૃહસ્થજીવન અને મુનિજીવન

સંસારના બોજાને માથે લઈને ભોગસુખોને અનુભવવાં એ કેટલું કપરું કાર્ય ! માથે ગજા ઉપરાંત ભાર હોય, એટલો ભાર કે કમર પણ વળી જતી હોય, શરીરે પસીનો વળી ગયો હોય, એ વખતે ઠંડા પાણીનો ગ્લાસ કોઈ આપે, મોંએ અડાડે છતાં પીવો ભાવે ? ભાર ઊતર્યા વિના ઠંડા જળનાં સુખ માણવામાં મોજ શી આવે ? પણ સંસારના જીવો તો આ રીતે જ મોજ માણી રહ્યા છે.

ઘરની સ્ત્રી માથાભારે મળી હોય તો તેના અંગેનો ત્રાસ એટલો બધો હોય છે કે એમાં જ જીવનનો બધો સમય વેડફાઈ જાય ! પણ આ જીવો તો આવી જાતના કેટલાય બોજા માથે ઉપાડે છે !

એમના બજારના ધંધાઓ તેજીમંદી કપટીના ધ્યાન જેવી, હાથીના કાન જેવી કે બાળકના મન જેવી ચંચળ હોય છે. ઘડીમાં તેજીના વાયરા તો ઘડીમાં મંદીના મોજાં. કાંઈ જ સમજાય નહિ. ફૂટબોલની જેમ આ સટોડિયાઓ

કે કાયા કરે રાતે બે ઘડીની ઊંઘ પણ શાન્તિથી તેમને ભાગ્યે જ મળતી હોય આટલુ જ નહિ, હજુ તો આ બેલ બીજુ ઘણુ ઘણુ ઉપાડી શકે છે છોકરાના તોફાનો, એમની માદગીના ખર્ચા, સંસ્કારની ખિલવટ માટેની ભારે જવાબદારી પણ જરાય ઓછી નથી હોતી અને રખે છોકરો અવળો પાક્યો તો વળી ભોગ લાગ્યા ! ગમે તે છોકરીને પરણી લાવે, માબાપે પસંદ કરેલી છોકરીની સગાઈઓ તોડી નાખે, નાતજાતમા આબરુના લિલામ થાય, ઘરકલેશના મંડાણ થાય, એટિકેટમા રહેતી અને પગની એડીએ જ ચાલતી કન્યા મા દીકરાને લડાવી મારે, બાપને ત્રાસ આપે. છોકરાના મગજમા કેઈ ભૂતડા ભરે, ઘરમા કલેશ અને કંકાસ, તોફાનો અને ધમાલો મચી જાય જાણે ગાડો હાથી આલાનબંધથી છૂટયો ન હોય !

જાણે હજુય આટલુ ઓછુ છે તેમ આ સંસારનો બેલ વટથી અને વહેવારમાથી ઊંચો આવતો નથી એ બોજોય એને ક્યારેક તો અતિશય ભારે પડી જાય છે રાત ને દીની કાળી મજૂરી, ઘરમાય અશાન્તિ, દુકાનમાય અજંપો, મનમાય કલેશ, તનમાય રોગોના ઉદ્વેગ વગેરે અનેક આપત્તિ--ઓની ભડકે બળતી આગમા સંસારી જીવ ઊભો રહીને અસહ્ય ઝાળો વેઠી રહ્યો છે

હુ તો જ્યારે જ્યારે આવા કિસ્સાઓ સાભળુ છુ ત્યારે ભારે ત્રાસ થઈ જાય છે કેટલુ વેઠવાનુ અને કેટલુ રળવાનુ ? કેટલો માર ખાવાનો અને કેટલુ મળવાનુ ? કેટલો ત્રાસ અને છતા કેટલી શાન્તિ ? ક્યારેક એમ થઈ ... ર કે-

આ લોકોના કરતાં તો ઘણાં સુખ અને શાન્તિ અમારે ત્યાં છે. અમારાં જીવન બહુ જ સીધાં અને તરત સુખ પરખાવનારાં. અમારે ઝાઝાં કષ્ટ નહિ, ઝાઝી જંજાળો નહિ, ઝાઝી ચિંતાય નહિ અને સુખશાન્તિનો પાર નહિ.

પરંતુ વિચારના ઊંડાં પાણીએ ઊતરીએ ત્યારે વળી જુદું જ ભાન થાય છે. જો અમારે ત્યાં મોજ-મજા હોત, ઓછું કષ્ટ હોત તો તો એ બધાય સુખના કામી જીવો અહીં કેમ ન આવી જાય? એમને તો સુખ જોઈએ ને? પણ છતાંય અહીંનાં સુખ મેળવવા એ લોકો તૈયાર થતા નથી. એમને આ સુખ ભારે પડતું હોય તેમ લાગે છે. એ શાથી બનતું હશે? અને અમને કેમ આ કષ્ટ નહિ લાગતું હોય? પહેલા પ્રશ્નનું સમાધાન તો એ છે કે સાધુજીવનની કષ્ટમય સાધના જગતમાં પ્રચાર પામેલી છે. સંપૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું, ગુરુને પરાધીન રહેવાનું, ત્યાગ અને તપ કરવાનાં, તે તે સમયે ક્રિયાકાંડ કરવાનાં જ, વિહારો અને લોચ કરવાનાં ઇત્યાદિ અનેક પરાધીનતાઓ પ્રસિદ્ધ થયેલી છે.

આમાંના પ્રત્યેક કષ્ટમાં સ્વેચ્છાનો ત્યાગ, સંપૂર્ણ પરાધીનતા—ઇચ્છાને ગોળીએ જ દેવાની વાત દેખાય છે. જાણી બૂઝીને કષ્ટોની ઝડી માથે સ્વીકારવાની.

એક બાજુ અનાદિના કુસંસ્કારથી ઇચ્છાઓ સમયે સમયે કૂદાકૂદ કરી મૂકતી હોય, એ ડાકણો એનો ભક્ષ લેવા કાગારોળ કરી મૂકતી હોય અને બીજી બાજુ એનાથી સંપૂર્ણ

રીતે નીડર રહીને, એને એક સૂકા રોટલાનો ટુકડો પણ નાખવાની વાત ન હોય એ સાધના કેટલી કપરી બની જાય ? ભલે પછી આવી સાધનાના બળ ઉપર આફરીન થતુ વિશ્વ ખમ્માખમ્મા કરતુ હોય, અહો અહો કરી નાખતુ હોય, પધારો પધારો કરતુ હોય–પણ હવે એ પોસાય તેવુ તો નહિ જ ને ? સ્વેચ્છાને કચડવા જેવુ કઠોર કાર્ય બીજુ કોઈ નથી સ્વચ્છાને પોષવા જેવો સાસારિક આનદ બીજો કોઈ નથી

જગતના જીવો અનેક ઇચ્છાઓને કચડીને પણ અબ્રહ્મની, આહારની કે પરિગ્રહ અને નિદ્રાની સ્વચ્છાઓને પૂરી કરે છે અને તેથી જ તેમના કષ્ટ તેમને ભારે લાગતા નથી જ્યારે અમારા જગતમા ઊઠતી બધી જ અપ્રશસ્ત ઇચ્છાઓને કચડવાની, દમવાની, ઉપશાન્ત કરવાની યાવત્ વિનષ્ટ કરવાની વિષયેચ્છા, પરિગ્રહેચ્છા, આહારેચ્છા કે એવી કોઈ પણ ઇચ્છાને અહી પોષણ જ ન મળે

હવે કહો કષ્ટ વધુ ક્યા ? બેય સ્થળે પોતાના માનેલા સુખ મળે છે છતા એ સુખ મેળવવામા સાસારિક જીવોને વધુ કષ્ટ ક્યા લાગે ? અમારા જીવનમા તો

હવે બીજો પ્રશ્ન થાય કે, "તો પછી અમને એવુ કષ્ટ અસહ્ય કેમ બનતુ નથી ?" આનુ સમાધાન મને તો આવુ લાગે છે સામાન્યત જે આત્માઓ સસાર ત્યાગે છે તેઓ ખૂબ જ સસ્કારી આત્માઓ હોય છે પૂર્વભવોની

જબ્બર સાધનાના બળની સાથે આ જીવનમાં પ્રવેશેલો હોય છે. આ બળ એટલું વિરાટ હોય છે કે જેની સામે અહીંનાં કષ્ટો સહેલાઈથી ખમી શકાય તેવાં બની જાય છે. આવા બળ સાથે સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પણ બહુ જ સારી થયેલી હોય છે. તેથી તેની સહાયથી તેઓ જાલિમ કષ્ટને પણ કુસુમ તુલ્ય બનાવીને વધાવી લે છે. બાકી જીવન તો સાધુનું જ કષ્ટમય છે. એની પાસે ગૃહસ્થજીવનનાં કષ્ટો તણખલાંની તોલેય ન આવી શકે હોં!

પૂછજો કોઈ સાધુતાના સ્વામીને આ પ્રશ્ન! પછી બધું સમજાઈ જશે.

આ પુસ્તક વાંચ્યા પછી તમોને
જે વિચાર ને સંવેદનો
જાગ્યા હોય તે
લખવાનુ હાર્દિક
આમંત્રણ
છે

એક હાથેથી બીજા હાથે આ પુસ્તકને ફરતુ જ રાખજો જો એને ફરતાં અટકાવશો નહિ, કબાટમાં ગોંધી રાખશો નહિ, તો અનેકોના જીવનના રૂપ અને રંગ આ પુસ્તક પલટી નાખશે અને આપને તો માત્ર નિમિત્ત બનીને વિપુલ પુણ્યબંધની લહાણી મળતી જ રહેશે

— સરનામુ —

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ

૫૦૮૨/૩, બીજે માળે, યાજ્ઞિક ઇન્સ્ટિટ્યૂટ સામે,
રતનપોળના નાકે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ-૧.

ઘર ઘરમાં અને
ઘટ-ઘટમાં સમગ્ર જૈન
શાસન અને આર્ય
સંસ્કૃતિનાં પ્રકાશકિરણો
રેલાવતા કમલ પ્રકાશન
ટ્રસ્ટનાં વિવિધ અંગોને
મજબૂત બનાવવા એ
આપના હાથની વાત
છે. માત્ર આપના
ઉદારતાભર્યા હાથનો
ટેકો જ એની મજબૂતીમાં
અત્યંત ઉપયોગી થઈ
પડશે. બાકીનું બધું
કામ આ ટ્રસ્ટ સમાલી
લેશે.

*

કમલ પ્રકાશન [પબ્લિક] ટ્રસ્ટ

ટ્રસ્ટ રજિ નંબર ઈ ૧૫૪૧ [તા ૪-૧૧-'૬૭]

ઓફિસ ૫૦૮૯/૩, બીજે માળે, યાજ્ઞિક ઇન્સ્ટીટ્યૂટ સામે,
રતનપોળના નાકે, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧

મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજીની જ્ઞાનવાણી

વહાવતા

આધ્યાત્મિક પુસ્તકો

[ગુજરાતી, હિન્દી તથા અંગ્રેજી]

તથા

મુક્તિદૂત માસિક

ચિન્તક મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

સંપાદક હસમુખ સી. શાહ

લવાજમ

વાર્ષિક રૂ. ૫=૦૦ ત્રિવાર્ષિક રૂ. ૧૫=૦૦

આજીવન સભ્ય રૂ. ૧૦૦=૦૦

ટ્રસ્ટીમંડળનું નિવેદન

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ [અમદાવાદ] મુખ્યત્વે બે વિભાગમાં કામ કરી રહ્યું છે :

૧. પુસ્તક વિભાગ ૨. માસિક વિભાગ

[૧] પુસ્તક વિભાગ :

આજ સુધીમાં પૂજ્યપાદ મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજીનાં કોડી-બંધ પુસ્તકો અમે બહાર પાડી ચૂક્યાં છીએ. કેટલાંક પુસ્તકોની તો ચારથી પાંચ આવૃત્તિઓ પણ અમે પ્રગટ કરી છે. ગુજરાતી ભાષામાં પગટ થઈ ચૂકેલાં પુસ્તકોને હવે હિન્દી અને અંગ્રેજીમાં અનુવાદિત કરીને પ્રગટ કરવાનું કાર્ય પણ ચાલી રહ્યું છે.

આ પુસ્તકો મુખ્યત્વે જૈનદર્શનને યાવત્ ગૌરવવંતી આર્ય સંસ્કૃતિને જગતની સમક્ષ અર્વાચીન ભાષામાં રજૂ કરે છે.

ક્રમબદ્ધ રીતે નવાં નવાં પુસ્તકો અમે બહાર પાડી રહ્યા હતા. તેમાં અમને સુંદર આર્થિક સહકાર મળી જતાં જાંબૂવાલા ગ્રંથમાળાનું નવું ક્ષિતિજ ખુલ્લું મૂક્યું ૧૯૭૧ની સાલથી દર વર્ષે પાંચ પુસ્તકોનો એક સેટ અમે આ ગ્રંથમાળાના અન્વયે ચાર વર્ષ સુધી પ્રગટ કર્યો હતો.

પણ અમને આટલાથી જ સંતોષ ન હતો, એટલે નવી પેઢીના યુવાનો અને યુવતીઓ માટે જીવન–ઘડતર વાંચનમાળાનું બીજુ ક્ષિતિજ પણ ખુલ્લું મૂક્યું. એના અન્વયે અમે વીસ નાની પુસ્તિકાઓ (પોકેટ-બુક્સ) બહાર પાડી છે.

અમારાં બધાંય કાર્યો સારી રીતે ચાલતાં જ રહે અને વેગ પકડતાં રહે એ માટે અમને ઘણા મોટા આર્થિક સહકારની આવશ્યકતા છે. દાનવીરો તરફથી અમને સુંદર સહકાર મળી રહે તે માટે અમે કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટને પબ્લિક ટ્રસ્ટ બનાવ્યું છે. વળી અમે એ માટે સુંદર યોજના પણ કરી છે, જે નીચે મુજબ છે :

દાન	પદ	લાભ
રૂ ૫૦૦૧	શ્રુતરક્ષક	ભાવિ તમામ [સિરીઝ સિવાયના] ગુજરાતી પ્રકાશનોમા [માત્ર પુરુષનો] ફોટો મુકાશે અને ભૂત-ભાવિ તમામ પ્રકાશનો તથા નવી પ્રગટ થતી જૂની આવૃત્તિઓ પણ ઘેર બેઠા ભેટ મળશે
રૂ ૨૦૦૧	શ્રુતભક્ત	સંસ્થાના ભૂત-ભાવિ તમામ પ્રાપ્ય પ્રકાશનો તથા નવી પ્રગટ થતી જૂની આવૃત્તિઓ પણ ભેટ મળશે.
રૂ ૧૦૦૧	શ્રુતાનુરાગી	સંસ્થાના ભૂત-ભાવિ તમામ પ્રાપ્ય પ્રકાશનો તથા નવી પ્રગટ થતી જૂની આવૃત્તિઓ પણ ભેટ મળશે
રૂ ૫૦૧	શ્રુતસભ્ય	સંસ્થાના ભાવિ માત્ર નવા પ્રકાશનો ભેટ મળશે

ઉપર્યુક્ત તમામ દાતાઓની નામાવલિ સંસ્થા તરફથી પ્રગટ થનારા [સિરીઝ સિવાયના] પુસ્તકોમા સંસ્થાના કુટુંબીજન તરીકે આવશે

દાનવીરો ! 'કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ'ના નામથી આપની રકમ આજે જ ચેક, ડ્રાફ્ટ કે મનીઓર્ડરથી મોકલીને અમને આપનો અમૂલ્ય સહકાર આપશો એવી આશા રાખીએ છીએ

✲ પુસ્તક વિભાગમાં જ્ઞાન ખાતાની રકમ લેવામાં આવે છે.

પુસ્તક વિભાગમાં અમારા કુટુંબીજનો

શ્રુતસમુદ્ધારક :

૧. શ્રી શાન્તિદાસ ખેતસી ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ–મુંબઈ
૨. સ્વ. કપૂરચંદ નરભેરામ સુતરીઆ–મદ્રાસ
૩. શ્રી રામજી શામજી વિરાણી અને શ્રીમતી સમરત રામજી વિરાણી ટ્રસ્ટ રાજકોટ.
૪. ,, પ્રવીણકુમાર દલીચંદભાઈ–મુંબઈ

શ્રુતરક્ષક :

૧. શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપાગચ્છીય જ્ઞાનાદિ ધાર્મિક ફંડ ખાતું-જામનગર
૨. પૂજ્ય સાધ્વીશ્રી કંચનશ્રીજી મ૦ સા૦ના ઉપદેશથી નવસારીમાં શ્રાવિકાબેનોના ઉપાશ્રયના જ્ઞાનખાતામાંથી–નવસારી
૩. પોપટબેન ભુરમલજી C/o નયનમલ ભુરમલજી–મુંબઈ.

શ્રુતભક્ત :

૧. શ્રી ગુજરાતી જૈન શ્વેતામ્બર તપાગચ્છ સંઘ–કલકત્તા
૨. ,, શ્વેતાબ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ–લીંબડી
૩. શ્રીમતી લીલમબેન મણિલાલ–મુંબઈ
૪. શ્રી ઝવેરી બ્રધર્સ–ચુડા
૫. ,, કાન્તિલાલ ચીમનલાલ કોલસાવાળા–અમદાવાદ
૬. રૂબી કોચ બિલ્ડર્સ પ્રા. લિ.–મુંબઈ
૭. શ્રી સુદામડા શ્વે. મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ–સુદામડા
૮. ,, નયનમલ ભુરમલજી જૈન મુંબઈ
૯. ,, જૈન શ્વે. મૂ. પૂ. તપાગચ્છ સંઘ–ભુજ
૧૦. ,, જમનાદાસ ખુશાલદાસ વોરા સહાયક નિધિ હ. લાલદાસ જમનાદાસ–મુંબઈ

૧૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પેઢી—નવસારી હ મુનિશ્રી કીર્તિસેનવિજયજી મ૦ ની પ્રેરણાથી
૧૨ ,, શીતલનાથ ભગવાન સંસ્થાન—ધુલીઆ
૧૩. ,, શ્વેતામ્બર મૂ. ત. દાદર જૈન પૌષધશાળા ટ્રસ્ટ—મુંબઈ
૧૪ ,, અનીલાબેન દીપચંદભાઈ ઝવેરી મુંબઈ—૬

શ્રુતાનુરાગી

૧. શ્રી માંડલિકભાઈ જયંતિલાલ ઝવેરી—મુંબઈ
૨ ,, સુબોધચંદ્ર લાલભાઈ—અમદાવાદ
૩ ,, કસ્તુરલાલ હીરાલાલ પારેખ—અમદાવાદ
૪ ,, અચલગઢ જૈન પેઢી—અચલગઢ
૫ ,, ધરમદાસ ત્રીકમલાલ કપૂરવાળા—મુંબઈ
૬ ,, જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક સુધારા ખાતાની પેઢી—મહેસાણા
૭ શ્રીમતી ભનીબેન ધીરજલાલ પાનાચંદ શ્રોફ—અમદાવાદ
૮ શ્રીમતી પોપટબેન ભૂરમલજી—દહેવંદ?
૯ શ્રી શાન્તિનગર જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક સંઘ—અમદાવાદ
૧૦ ,, બારેજા—એકૂળી જૈન સંઘ—બારેજા
૧૧ ,, પાર્શ્વનાથ જૈન શ્વેતામ્બર પેઢી—રોહીડા (રાજસ્થાન)
૧૨ એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી હ. પ્રફુલચંદ્ર કાન્તિલાલ દલાલ—મુંબઈ
૧૩ સ્વ. મફતલાલ મોહનલાલના સ્મરણાર્થે તેમના સુપુત્રો તરફથી—નવાડીસા (હાલ મુંબઈ)
૧૪ સ્વ. કપૂરચંદ નરભેરામ ગુતરીઆ—મદ્રાસ
૧૫ શ્રી દાદર અગાધના ભવન જૈન પૌષધશાળા, દાદર—મુંબઈ
૧૬ બેન મનોજ્ઞા સ્મરણાર્થે હ. જોગીભાઈ છોટાલાલ પેથાપુરવાળા—અમદાવાદ
૧૭ શ્રી વિક્રમાભ ધનજીભાઈ બારદાનવાળા—જામનગર
૧૮ ,, ઝવેરી મોતીચંદ હેમરાજ જૈન ધર્મશાળાના જ્ઞાનખાતા તરફથી—જામનગર

૧૯. શ્રી સુમનભાઈ મૂળચંદ વાડીલાલ શાહ–મુંબઈ
૨૦. વોરા અમુલખભાઈ કેશવજી (રાજપરવાળા)–ભુજ
૨૧. ,, લાલગર માધવગર કોન્ટ્રાકટર–ભુજ
૨૨. શ્રી ચોપાટી જૈન સંઘ–મુંબઈ
૨૩. ,, ચંદ્રાલય જ્ઞાન ટ્રસ્ટ–અમદાવાદ હ. સા. ચંદ્રોદયાશ્રીની પ્રેરણાથી.
૨૪. ,, ભવાનીપુર મૂર્તિપૂજક જૈન શ્વેતામ્બર સંઘ–કલકત્તા
૨૫. શ્રીમતી સુશીલાબેન બાબુભાઈ ભગુભાઈ (પેથાપુરવાળા) અમદાવાદ
૨૬. શ્રી નવરંગપુરા શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ–અમદાવાદ.
૨૭. ,, શામજી વેલજી વીરાણી અને કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ–
રાજકોટ
૨૮. શ્રી રણછોડભાઈ શેપકરણભાઈ શેઠ–મુંબઈ
૨૯ ,, રસિકભાઈ ત્રિકમલાલ લોદરાવાળા–મુંબઈ
૩૦. ,, ધનરાજ છોગાજી–નવા ડીસા
૩૧ ,, સુરજબેન ડી. વોરા–મોરબી
૩૨. ,, કેવલચંદ ખટોડ (જેતારણવાળા)–મદ્રાસ
૩૩. ,, બી. પી. મહાજન–મદ્રાસ
૩૪. ,, નાનાલાલ ભટ્ટ–મદ્રાસ
૩૫. ,, પી. બી. શાહ એન્ડ કું. મદ્રાસ
૩૬. ,, અજમેરા બ્રધર્સ ચેરીબલ ટ્રસ્ટ C/o બોમ્બે સાયકલ ઇમ્પો-
ટીંગ કું–મદ્રાસ
૩૭. ,, એમ. ડી. ટોળિયા કોર્પોરેશન–મદ્રાસ
૩૮. શ્રીમતી વસુમતિ રાજેન્દ્રકુમાર શાહ C/o રમેશ એન્ડ કું.–સુરત
૩૯. શ્રી કોઠાડિયા ગણપતિ મલુકચંદ જત્રાટકર–નિપાણી
૪૦. ,, દોશી માનચંદ ખેતશીભાઈ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ–નવાડીસા
૪૧. ,, શાહ માવજીભાઈ લધાભાઈ–એરાજા (કચ્છ)
૪૨. ,, નવજીવન જૈન શ્વેતામ્બર સંઘ C/o જીવણલાલ કેશવલાલ
મહેતા–મુંબઇ

૪૩ શ્રી સિદ્ધપુર જૈન શ્વે મૂ સંઘ સિદ્ધપુર, હ પૂ પં શ્રી ચરણવિજયજી મ૦ ની પ્રેરણાથી
૪૪ ,, નવીનચંદ્ર ચંદુલાલ શાહ–મુંબઈ
૪૫ ,, નરેન્દ્ર રસિકલાલ તથા હસમુખલાલ રસિકલાલ–મુંબઈ–૨૦
૪૬ ,, હસમુખલાલ રીખવચંદ તથા અતુલ હસમુખલાલ–મુંબઈ–૬
૪૭ ,, રસિકલાલ રતિલાલ ધીયા–શાહ, મુંબઈ–૬
૪૮ ,, અશોકકુમાર ચંદુલાલ શાહ, લોદરાવાળા–મુંબઈ–૬
૪૯ ,, ભાયચંદ મૂળચંદ મહેતા–મુંબઈ–૬
૫૦. ,, કાન્તિલાલ એન શાહ ચેરિટી ટ્રસ્ટ મદ્રાસ–૧
૫૧ ,, ભરતકુમાર એન્ડ કું હ મુલચંદજી–વિજયવાડા–૧ (A,P)
૫૨ સ્વ ભોગીલાલ સાકળચંદ શાહના શ્રેયાર્થે શા ઉમેશચંદ્ર ભોગીલાલ શાહ. મુંબઈ–૨
૫૩. શ્રી પ્રેમજીભાઈ ભીમજીભાઈ વેરાવળવાળા હ. કંચનબેન મુંબઈ–૨
૫૪ ,, રમેશચંદ્ર હાથીભાઈ મુંબઈ–૬
૫૫ ,, મધુબેન મોહનચંદ મુંબઈ–૨
૫૬ ,, ચેતનકુમાર જીવણદાસ મુંબઈ–૩
૫૭ શ્રી ગુણવંતીબેન ગુલાબચંદ ઝવેરી મુંબઈ–૬
૫૮ ,, શા રાજમલ ધર્માજી ભાડિયાવાળા મુંબઈ–૪
૫૯ ,, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ લુહાર ચાલ જૈન સંઘ મુંબઈ–૨
૬૦ શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન દામજી પી શાહ મુંબઈ
૬૧ શ્રી નાનજી દેવજી ગોગરી (કચ્છ પત્રીવાળા) મુંબઈ
૬૨ ,, કાન્તિલાલ મગનચંદ શાહ મુંબઈ

સુતમજ્ય *

૧ શ્રી મહુવા વીશાશ્રીમાળી તપાગચ્છીય શ્વે મૂર્તિપૂજક સંઘ–મહુવા–બંદર
૨ ,, સ્વ. જીવીબેન ગુલાબચંદ દોશી–લીંબડી
૩ ,, રસિકલાલ હીરાલાલ મોદી–મુંબઈ
૪ ,, હિંમતલાલ દામજીભાઈ શાહ–અમદાવાદ

૫. શ્રીમતી જયાલક્ષ્મી કપૂરચંદ સુતરીઆ—મદ્રાસ
૬. શ્રી હાલારી વીશાઓસવાળ શ્વે. મૂર્તિપૂજક જૈન જ્ઞાતિ સમસ્ત દેરાસર ટ્રસ્ટ—પડાણા (જામનગર)
૭. ,, વિજયસભા જૈન જ્ઞાન મંદિર—ડભોઈ
૮. ,, જામવણથલી શ્વે. મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ—જામવણથલી
૯. ,, ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ—ભાવનગર
૧૦. ,, રમેશચંદ કપૂરચંદ સુતરીઆ—મદ્રાસ
૧૧. ,, દિલીપકુમાર કપૂરચંદ સુતરીઆ—મદ્રાસ
૧૨. ,, ભરતકુમાર કપૂરચંદ સુતરીઆ—મદ્રાસ
૧૩. સ્વ. મહેતા દલીચંદ માણેકચંદ (ખીલોસવાળા)—જામનગર
૧૪. શ્રી ચોટીલા જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક સંઘ—ચોટીલા
૧૫. ,, જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક સંઘ—દાવણગીરી
૧૬. ,, સંઘવી ભવાનજી હીરાચંદના સમાધિપૂર્વકના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે તેમના સુપુત્રો તરફથી—ભુજ
૧૭ ,, જયંતિલાલ વલમજી છેડા—મુંબઈ. હ. સા.શ્રી વિદ્યુતપ્રભાશ્રીજીની પ્રેરણાથી.
૧૮. ,, પત્રી જૈન સંઘ પત્રી—કચ્છ
૧૯. ,, પ્રવીણકુમાર દલીચંદભાઈ—મુંબઈ
૨૦. ,, જૈન શ્વેતામ્બર તીર્થ પેઢી—અચલગઢ
૨૧. ,, રંભાબાઈ ડોસાભાઈ—કલકત્તા
૨૨. ,, ચંદ્રકાંતભાઈ કાંતિલાલ શાહ—અમદાવાદ
૨૩. ,, સુતરીઆ ચીમનભાઈ ઝવેરભાઈ (નાણાં ધીરનાર)—નડીયાદ
૨૪. ,, ઝીંઝુવાડા જૈન સંઘ—ઝીંઝુવાડા
૨૫. શ્રી કિરણબેન ઉપેન્દ્રકુમારના સ્મરણાર્થે હ. નટવરલાલ અમૂલખભાઈ—ગોધરા
૨૬. ,, શાહ ચતુરભાઈ નગીનદાસ—એલગાંવ
૨૭. ,, કોઠારી મિશ્રીલાલ ગુલાબચંદ—મોકલસર

૨૮ શ્રી સાધ્વીજી ચરણશ્રીજી મહારાજ (વાગડવાળા) હ કેશવલાલ પ્રેમચંદ અમદાવાદ

૨૯ ,, નરપતલાલ નાગરદાસ–અમદાવાદ હ મુનિશ્રી ગુણપ્રેમવિજયજી મહારાજની પ્રેરણાથી

૩૦ શા શાંતિલાલ ભુરમલ એન્ડ કું–ધર્માવરમ (એ. પી.)

૩૧ ,, અરવિંદ જેસીંગલાલ શાહ–મુંબઈ

૩૨ ,, પ્રકાશચંદ્ર મણિલાલ શાહ–સુરત

૩૩ ,, શાહ ડુંગરશી ધરમશી એન્ડ કું–સીરસી (કર્ણાટક)

૩૪ ,, મેસર્સ શાંતિલાલ મણિલાલ એન્ડ કું–મુંબઈ

૩૫. ,, ચુનીલાલ અમરચંદ ઝવેરી–નવસારી

૩૬ ,, વાસુપૂજ્ય ભગવાન ગુજરાતી જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ ઇચિનકરંજી (એમ. એમ.)

૩૭ ,, વોરા જસરાજ ધનજી (કચ્છ મુદ્રાવાળા) નવસારી

૩૮ પૂ. સા નિપુણાશ્રીજીની પ્રેરણાથી પીપરડીની પોળ બહેનોના ઉપાશ્રય જ્ઞાનખાતા તરફથી હ. લીલાવતીબેન મોહનલાલ કાપડિયા–અમદાવાદ

૩૯ શ્રી અખીલ ભારતીય સંસ્કૃતિરક્ષક દળ–નવા ડીસા

૪૦ ,, નડિયાદ શ્વે. મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ હ પૂ. સા જિનેન્દ્રશ્રીજી મહારાજની પ્રેરણાથી–નડિયાદ

૪૧ ,, શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ હ સાધ્વીશ્રી મહાનંદાશ્રીજીની પ્રેરણાથી–દેલવાડા (રાજસ્થાન)

૪૨. ,, સવિતાબેન ભગવાનદાસ પટેલ–નવસારી

૪૩ ,, પોટી જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ–પોટી (મહારાષ્ટ્ર)

૪૪ ,, કેશવલાલ ચુનીલાલ મહેતા–મુંબઈ

૪૫. ,, વિક્રમકુમાર ભીમનલાલ શાહ–મુંબઈ

૪૬ ,, મૃગાબેન અભાણી–મુંબઈ

૪૭ ,, જવેરીલાલ હરજી છેડા–મુંબઈ

૪૮. શ્રીમતી નીનાબેન હીરાલાલ શાહ—નવસારી
૪૯. શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી જૈન પેઢી—કીમ
૫૦. ,, બાબુલાલ છોટાલાલ નંદરબારવાળા—મુંબઈ—૬
૫૧. શ્રીમતી પ્રભાવતીબેન અનુભાઈ C/o. રાજેશ અનુભાઈ—અમદાવાદ
૫૨. શ્રી રસિકલાલ છોટાલાલ શાહ—મુંબઈ—૬
૫૩. ,, ગીરધરલાલ જીવણલાલ—મુંબઈ—૩
૫૪. ,, ચીમનલાલ વધીચંદજી ચૌધરી—મુંબઈ—૩
૫૫. ,, કંચનબેન પાનાચંદ ડુંગરશીભાઈ તુરખીયા (સુરેન્દ્રનગરવાળા) મુંબઈ—૧૯
૫૬. ,, કમળાબેન વામજી રતનશી વોરા (કચ્છ પત્રીવાળા)—મુંબઈ—૧૪
૫૭. ,, સુંદરલાલ દલપતભાઈ ઝવેરી મુંબઈ—૨૬
૫૮. શ્રીમતી મધુરી એમ. મહેતા—મુંબઈ—૨૬
૫૯. શ્રી રોહીડા જૈન સંઘ. રોહીડા—(રાજસ્થાન)
૬૦. ,, સાગરગચ્છ જૈન સંઘ ડભોઈ
૬૧. ,, રમેશચંદ્ર મુળચંદભાઈ—મુંબઈ—૬
૬૨. ,, ઓશવાલ પુસ્તકાલય. દાંતરાઈ
૬૩. ,, જસવંતીબેન જયંતીલાલ ઝવેરી—મુંબઈ—૬
૬૪. ,, રતિલાલ હીરજી—મુંબઈ—૭
૬૫. ,, પંકજ સોસાયટી જૈન સંઘ—અમદાવાદ
૬૬. ,, પી. કે. સંઘવી—પૂના
૬૭. ,, ડાહ્યાલાલ કાળિદાસ શાહ—મુંબઈ—૬
૬૮. ,, એમ. સી. શાહ મુંબઈ—૨

[૨] માસિક વિભાગ :

કમલ પ્રકાશન પબ્લિક ટ્રસ્ટ તરફથી 'મુક્તિદૂત' નામનું સોળ પેઈઝનું એક માસિક જૂન '૬૯થી અમે શરૂ કર્યું છે. આ માસિક બહુ જ ટૂંકા સમયમાં સાડા ચૌદ હજાર નકલોનો લક્ષ્યાંક આંબી

ગયુ છે મુક્તિદૂત નામનુ આ માસિક સત્યને સપૂર્ણ રીતે વફાદાર રહીને આર્ય સસ્કૃતિના એ જાજરમાન ગૌરવોની ઘટનાઓમા પુન પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવા તત્પર છે આગળ વધીને પ્રત્યેક માનવમા અધ્યાત્મ-ભાવના તેજલિસોટા પ્રસરાવવા ઇચ્છે છે

જૂન ૭૨ સુધી મુક્તિદૂતની પેટી યોજના દ્વારા હજારો બધુઓને (રોજ ૧૦ પૈસાનુ દાન કરવાની શરત મજૂર રાખે ત્યા સુધી) તો આ માસિક કાયમ માટે લવાજમમુક્ત બની રહેશે. જૂન ૭૨ પછી થનાર ગ્રાહકોને લવાજમ રૂ. ૧૫=૦૦ ભરવા સાથે પેટી યોજના બધ કરવામા આવી હતી પરતુ જૂન, ૧૯૭૫ના મુક્તિદૂતના છઠ્ઠા વર્ષના આરભથી કમ્મરતોડ મોંઘવારીના કારણે અમે પચવર્ષીય લવાજમ યોજના પણ બધ કરીને નવા થનાર ગ્રાહકો માટે વાર્ષિક લવાજમ પાચ રૂપિયાની યોજના તથા ત્રિવાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા પદરની યોજના અમલમા મૂકી છે.

હજારો બધુઓને કાયમ માટે લવાજમ મુક્તિનો લાભ ચાલુ રાખવો એ નાનીસૂની બાબત નથી દાનવીરોના આર્થિક સહકાર વિના અમે આ કાર્ય હમેશ માટે ચાલુ રાખી શકીએ નહિ. આપનો સુદર આર્થિક સહકાર અમને મળી રહે તે માટે અમે નીચે મુજબની એક યોજના કરી છે. આ યોજનાનો લાભ લેનાર દાતાઓના નામ માસિકના એક કે વધુ અકમા પ્રગટ કરવામા આવશે.

રૂ ૩૦૦૦ સસ્કૃતિ-સમુદ્ધારક
રૂ. ૨૦૦૦ સસ્કૃતિ-રક્ષક
રૂ ૧૦૦૦ સસ્કૃતિ-ભક્ત
રૂ. ૫૦૦ સસ્કૃતિ-અનુરાગી
રૂ. ૨૫૦ સસ્કૃતિ-સભ્ય
રૂ ૧૦૦ આજીવન સભ્ય

રૂ. ૨૫) કે તેથી વધુ રકમનું દાન કરનારનું નામ માસિકના એક અંકમાં આપવામાં આવશે.

ઉપર્યુક્ત કોઈ પણ પદ પ્રાપ્ત કરનાર પુણ્યવાન વ્યક્તિ સૂચવે તો અનુક્રમે પંદર, દસ, પાંચ, બે અને એક ઠેકાણે—(રૂ. ૨૫૦ તથા રૂ. ૧૦૦ ના દાતાને) મુક્તિદૂત માસિક કાયમ માટે લવાજમ વિના મોકલવામાં આવશે.

રૂ. ૨૫૦થી ઉપરના દાતાઓની નામાવલિ ટ્રસ્ટ તરફથી બહાર પડતાં તમામ પુસ્તકોમાં આપવામાં આવશે.

● માસિક વિભાગમાં જ્ઞાનખાતાની રકમ લેવામાં આવતી નથી.

માસિક વિભાગમાં અમારા કુટુંબીજનો

સંસ્કૃતિ–સમુદ્ધારક

૧. પોપટબેન ભૂરમલજી C/o શા. નથમલ નેનમલ એન્ડ કું–મુંબઈ

સંસ્કૃતિ–રક્ષક :

૧. શ્રી રજનીકાન્ત લક્ષ્મીચંદ જાંબૂવાલા–લીંબડી
૨. ,, જીવતલાલ પરતાપસી–મુંબઈ
૩. ,, નયનમલ ભુરમલજી જૈન–મુંબઈ
૫. ,, પોપટબેન ભુરમલજી જૈન–દેલંદર

સંસ્કૃતિ–ભક્ત :

૧. શ્રી ઉષાકાન્ત રમણલાલ શાહ–અમદાવાદ
૨. ,, વ્રજલાલ ત્રિભોવનદાસ (એલ. ટી. વાળા) સુરેન્દ્રનગર
૩. શ્રીમતી ગજરાબેન મનસુખલાલ શાહ–અમદાવાદ (એ. બી. સી. સર્જીકલવાળા)
૪. શ્રી ભીખાભાઈ મોતીચંદ પબ્લિક ટ્રસ્ટ તરફથી હ. શેઠ પોપટભાઈ ભીખાભાઈ–મુંબઇ

૫ એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી હ. ગોડ શાંતિભાઈ કપાસી–મુંબઈ
૬ રૂબી ક્રોચ બિલ્ડર્સ પ્રા. લિ. મુંબઈ
૭ શ્રી રમણીકલાલ કેશવલાલ સુરેન્દ્રનગર
૮ શ્રી ઝવેરી બ્રધર્સ–ચૂડા
૯ એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી હ. વસંતલાલ જીવતલાલ–મુંબઈ
૧૦ શ્રી રતિચંદ માણેકચંદ શાહ–થાનગઢ
૧૧ ,, લવુભાઈ માણેકચંદ—જામનગર
૧૨ ,, કાન્તિલાલ ચીમનલાલ કોલસાવાળા–અમદાવાદ
૧૩ ,, મણિલાલ મગનલાલ કોઢવાળા–ધ્રાંગધ્રા
૧૪ શ્રીમતી કુસુમબેન જયંતિલાલ આર. શાહ–મુંબઈ
૧૫. શ્રી શરદચંદ્ર જેઠાલાલ પાટલીઆ–જામનગર
૧૬ ,, વિઠ્ઠલદાસ ધનજીભાઈ બારદાનવાળા–જામનગર
૧૭ ,, કોઢ જૈન તપાગચ્છ સંઘ તરફથી [જિનાલયની શતાબ્દી નિમિત્તે] કોઢ
૧૮ ,, બિપીનચંદ્ર રતિલાલ નાનજીભાઈ–ધ્રાંગધ્રા
૧૯ સ્વ. વસનજી નાગચંદના કુટુંબીજનો તરફથી–જામનગર
૨૦ એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી
૨૧ શ્રીમતી કમળાબેન શાંતિલાલ કપાસી–મુંબઈ
૨૨ શ્રી સોની જમીલદાસ જીવણલાલ (મોટી મારવાડવાળા)–મુંબઈ
૨૩ ,, જયંતિલાલ ચીમનલાલ શાહ–મુંબઈ
૨૪ ,, રમણલાલ ચીમનલાલ શાહ (કોલસાવાળા)–અમદાવાદ
૨૫. ,, એક્સ્પોર્ટર હ. શ્રીમતી વર્ષા પ્રફુલચંદ દલાલ–મુંબઈ
૨૬ ,, પ્રતાપ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ–મુંબઈ હ. ગોડ જીવતલાલ પરતાપસી
૨૭ સ્વ. માનના દલીચંદ માણેકચંદ (ખિલોસવાળા)–જામનગર

સંસ્કૃતિ–અનુરાગી

૧ શ્રી રંભાબેન મણિલાલ નાગરદાસ–મુંબઈ
૨ ,, સંઘવી મણિલાલ સાકરચંદ–જામનગર
૩ ,, મહેતા મનુલાલ રામજીભાઈ ચેલાવાળા–જામનગર

૪. શ્રી શાહ અંબાલાલ અમૃતલાલ–બોરસદ
૫. ,, સુરચંદ હીરાચંદ ઝવેરીના બંગલાની બહેનો તરફથી હ. રતન-
બેન ચંપકલાલ ઝવેરી–સુરત

સંસ્કૃત–સભ્ય :

૧. શ્રી શિવલાલ ભૂદરદાસ–રાજકોટ
૨. ,, અમૃતલાલ હરકીશનદાસ (હોટલ એમ્બેસેડરવાળા) ભુજ
૩. ,, રજનીકાન્ત અંબાલાલ શાહ–મુંબઈ
૪. ,, સ્વ. ચાંપશી પાલણ તથા સ્વ. પાલણ વીરજી તથા તેમનાં પુત્ર-
વધૂ સૌ. સ્વ. હીરાબેન સુંદરજીની પુણ્યસ્મૃતિ પ્રસંગે હ. કેશવજી
પાલણ–મુંબઈ
૫. શ્રી દોશી સુંદરજી ડાહ્યાભાઈ–મોરબી
૬. ,, શાંતિલાલ રાયચંદ–મુંબઈ
૮. ,, એક સદ્‌ગૃહસ્થ તરફથી–મુંબઈ
૭. ,, શેઠ નાનાલાલ લલ્લુભાઈ હ. લક્ષ્મી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ–સુરેન્દ્રનગર
૯. ,, અ. સૌ. મીનાક્ષી રમેશચંદ્ર સુતરીઆ–મદ્રાસ
૧૦. ,, અ. સૌ. યોગિની દિલીપકુમાર સુતરીઆ–મદ્રાસ
૧૧. ,, જેચંદભાઈ અમુલખ C/o. વિદ્યાર્થી વિકાસગૃહ–બોરડી
૧૨. ,, સાબરબાગ સોસાયટીના જૈન ભાઈઓ તરફથી–સાબરમતી
૧૩. ,, બચુભાઈ ચીમનલાલ ઝવેરી–મુંબઈ
૧૪. ,, કેશવલાલ ગીરધરલાલ એન્ડ કું.–અમદાવાદ
૧૫, ,, શાહ કુંવરજી તુલસીદાસ–ધ્રાંગધ્રા
૧૬. શ્રીમતી તારા કિશોર દોશી C/o કિશોર એન્ડ કું. એડવોકેટ–રાજકોટ
૧૭. શ્રી સુથરી જૈન સંઘ C/o. શા. ભવાનજી હીરજી–મુંબઈ
૧૮. અ. સૌ. હર્ષદા ભરતકુમાર સુતરીઆ–મદ્રાસ
૧૯. શ્રી પરેશકુમાર રમેશચંદ્ર સુતરીઆ–મદ્રાસ